

tv-15 naš TOVARIS

Št. 19
16. maja 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Mitja Ribičič

Veličina zmage naprednega človeštva nad fašizmom

Med Mežico in Prevaljami leži kotlina, skozi katero se vijuga rečica Meža, ob njenih robovih pa so lepo ohranjene terase, sledovi izginulega jezera, ki so ga pred toliko milijoni let zasule naplavine s Karavank in osrednjih Alp. Po holmcih raztreseno kmečko naselje se imenuje Poljana. Njegovo središče je okrog cerkve ob glavni cesti, od katere se odcepi cesta skozi mednarodni prehod Holmec v Avstrijo. V poljanski gotski cerkvici sta slika Janezove glave s častljivo letnico 1510 in rimski nagrobnik. Leta 1935, pred petdesetimi leti, je bil tu velik slovenski obrambni tabor. Vendar bi zaradi vseh teh krajevnih posebnosti le malokateri Slovenec vedel za to lepo kmečko naselje bogu za hrbotom, saj je v Sloveniji še mnogo vasi z istim imenom.

Poljana ob koroški meji pa je postala po vsej naši ožji in širši domovini in tudi v svetu znamenito prizorišče poslednje bitke v drugi svetovni vojni. Od vseh podjarmljenih dežel so se jugoslovanski narodi prvi uprli fašističnim okupatorjem, ta boj za svobodo pa smo v Evropi končali zadnji. Na vseh drugih evropskih bojiščih so utihnili topovi, prvega maja je bil osvobojen Trst in istega dne si je Hitler pogoltni strel v glavo, devetega maja je bila osvobodjena Ljubljana, podpisana je bila kapitulacija hitlerjevske Nemčije, partizanske enote 4. operativne cone in 3. armade JLA pa so morale še šest dni biti ogorčene boje. Teh šest dni prepričljivo pokaže vso pomembnost in usodnost sklepnih operacij slovenskih partizanov in jugoslovanske vojske, ki so trajale zadnje mesece vojne, ko je na slovenskem ozemlju operirala skoraj vsa balkanska skupna nemška vojska, poleg nje pa še celoten nemški korpus iz Istre in Primorja. Na slovenska partizanska bojišča pa so se zgrnila vsa krkela zločinskih najemniških fašističnih kvislinških enot – ustašev, domobrancev in belogardistov, četnikov, kozakov. Vse se je prebijalo pred zmagovito jugoslovansko ljudsko vojsko proti zahodu z dvema namenoma – najprej in predvsem, da se zateče pod varstvo zahodnih zaveznikov, misleč da se bodo tako izognili odgovornosti za svoje zločine proti lastnemu ljudstvu, in drugič na podporo svetovne reakcije,

da bi se obdržali v zahodnih delih Jugoslavije kot oborožena kontrarevolucija in z geslom boja proti komunizmu. Iz jaltškega sporazuma 50:50 so hoteli iztržiti ob koncu vojne pirovo zmago. Štajerska in Koroška ter Slovensko primorje so tako postala poslednje zatočišče vseh teh izdajalskih tolpe, ki so plenile, požigale, divjale in posiljevale po izmučeni slovenski zemlji. Zato sta bili zadnja zima in pomlad najtežje razdobje našega osvobodilnega boja, v katerem so na samem pragu svobode omahnili mnoga dragocena mlada življenja. Mnogi naši preizkušeni borci, ki so prestali velike partizanske bitke – dražgoško, pohod Druge grupe odredov, legendarni marš 14. divizije – so padli v tej zadnji zimi in na pomlad 1945.

Petnajstega maja 1945 se je sovražnik vdal naši vojski, ta dan je padlo le nekaj strelav tomšičevcev in šlandrovcev, da bi disciplinirali tiste ustaše, ki se niso hoteli vdati, potem pa so naše enote razorožile ogromno večino nemških in kvislinških enot. Samo ta dan je bilo zajetih več kot 30 tisoč fašističnih vojakov, generalov, oficirjev. Zahodni zavezniki pa so v naslednjih dneh izročili naši vojski tudi prebegle slovenske domobrance. Na Poljani je bil tako zmagovito končan boj za osvoboditev vsega jugoslovanskega ozemlja, ker pa so partizani osvobodili tudi slovensko narodnostno območje zunaj meja stare Jugoslavije, je bila za kratek čas uresničena ena temeljnih točk programa Osvobodilne fronte o združenju Sloveniji.

Prvih 10 let smo praznovali 15. maj kot naš jugoslovanski dan zmage. Zaradi naše solidarnosti z zavezniškimi vojskami in drugimi evropskimi narodi smo potem sklenili, da praznujemo kot vsa Evropa in svobodoljubno človeštvo dan zmage 9. maja. To pa ne pomeni, da je zato pomen bojev na Poljani kaj manjši. Nasprotno, bolj ko se oddaljujejo leta, jasnejši postajata veličina našega boja in zgodovinska pomembnost našega ravnanja v takratnih usodnih časih. V tistih kratkih šestih dneh od 9. do 15. maja se je slehernemu našemu človeku in slehernemu našemu narodu razkrilo, da si z osvoboditvijo Jugoslavije kljub

toliko žrtvam še nismo izbojevali pravice do lastne poti, pravice biti edini gospodar v lastni deželi, pravice do popolne suverenosti. Pravzaprav ne samo v tistih šestih dneh, v celotnem razdobju NOB smo se morali z nemškim okupatorjem bojevati proti namenom, da bi naše narode opeharili za pridobitve boja in revolucije. Slovenski narod in njegova partizanska vojska sta bila tu še posebej izpostavljena zaradi svoje zahodne geografske lege. Nemški von Löhrov korpus in nakopičene kvislinške horde so takrat predstavljale po kapitulaciji Nemčije direktno intervencijsko silo proti jugoslovanski revoluciji, proti samoodločbi slovenskega naroda, proti avnojevski Jugoslaviji.

Zato je naša zmaga 15. maja ogromnega pomena za naše narode, za njihovo svobodo, varnost in perspektivo. V tej zmagi je poroštvo tudi za naše kasnejše zmage – za očiščenje našega ozemlja banditizma v prvih letih po osvoboditvi, za našo zgodovinsko zmago nad stalinistično intervencijo in blokado, za krepitev neodvisne zunajblokovske nevrščene pozicije Jugoslavije.

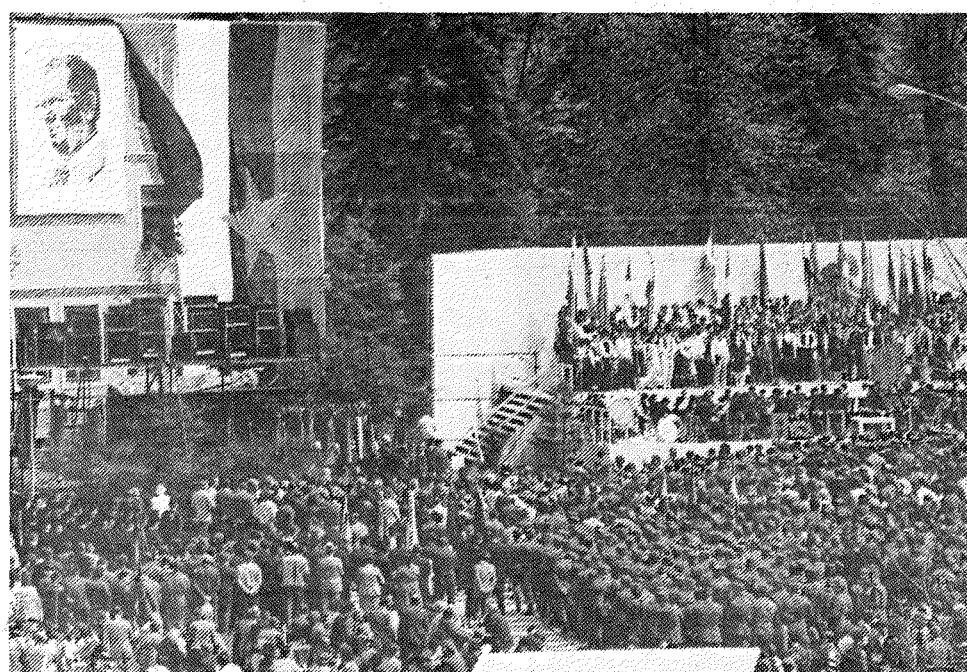
Danes lahko zapišemo s ponosom, da je narodnoosvobodilni boj, ki ga je organizirala in vodila Osvobodilna fronta pod vodstvom delavske avantgarde, presegal tisoč let staro zgodovinsko tradicijo, ko so naše ljudstvo vsakokrat opeharili za zmago, mešetarili z njegovo zemljo, izkoriščali delo njegovih rok in njegovega uma in ga učili, da lahko živi in obstane samo pod okriljem velike tuje države ali tujega sistema.

V tem boju so nas vodile besede Ivana Cankarja, da je domovina boj in prihodnost, da na plečih delavca proletarca leži prihodnost slovenskega naroda. V tem lepem in veličastnem boju smo se bojevali za samoodločbo slovenskega naroda, za zedinjenje Slovenije, za nove pravične meje, za jugoslovansko skupnost enakopravnih narodov.

(Nadaljevanje na zadnji strani)

Sklepna proslava v Ljubljani (Foto: B. K.)

Topolšica 85 (Foto: Joco Žnidaršič)

Parada v počastitev osvoboditve

Letošnja parada v Beogradu je bila vrhunec praznovanj ob štirideseti obletnici osvoboditve in zmage nad fašizmom. Bila je odlično pripravljena, predvsem pa je pokazala našo odločenost, da se bomo tudi v prihodnje uprli vsakemu napadu na ozemeljsko celovitost ali neodvisnost Jugo-

slavije.

Beograjska parada si je upravičeno nadela ime mimohod sil miru in ne demonstracija sile. Kajti v vsem, kar je bilo mogoče videti v devetkilometrskem sprevedu, ni bilo ničesar takšnega, kar bi utegnilo ogroziti karkoli.

(Foto: Joco Žnidaršič)

Utrinki iz pogovora s koroškimi borci pred proslavo na Poljani

Dolgi boji do zadnje bitke

Z nami so se pogovarjali: general Boris Čizmek-Bor, Ivan Uranič-Drago, inž. Polde Pernuš-Igor in in Georgij Dvoržak-Djuro.

»Jaz, partizan osvobodilne ljudske armade slovenskega naroda, ki se ob boku slavne Delavsko-Kmečke-Rdeče armade Sovjetske zveze ter vseh ostalih za svobodo borečih narodov borim za osvoboditev in združitev slovenskega naroda, za bratstvo in mir med narodi in ljudmi, za srečnejšo bodočnost delovnega ljudstva, pred svojim narodom in svojimi sobojevniki prisegam, da bom oddal vse svoje sile in vse sposobnosti osvobodilni stvari slovenskega naroda, delovnega ljudstva ter vsega naprednega in svobodoljubnega človeštva v sveti vojni proti fašističnim tlačiteljem in barbarom, da ne bom zapustil partizanskih vrst, v katere sem prostovoljno in zavestno vstopil in ne odložil orožja do popolne zmage nad fašističnimi okupatorji, do popolnega uresničenja velikega osvobodilnega cilja slovenskega naroda.

Prisegam, da bom v boju za te velike osvobodilne cilje s svojo krvjo branil čast in nedotakljivost naše partizanske zastave in da bom, če bo to potrebno, žrtvoval tudi svoje življenje.

Takšna je bila prva prisega prvih slovenskih partizanov po »partizanskem zakonu«, in od takrat so se morali dolga štiri leta biti za svobodo v tem duhu ter duhu avnojske Jugoslavije, preden je končno prišel dan zadnje bitke v drugi svetovni vojni na koroški Poljani.

Koroški partizani, domačini in tisti, ki so se med narodnoosvobodilnim bojem zadrževali na območju Koroške, radi zatrjujejo, da je tisti del Slovenije (in zamejstva) po zgodovinarskem obravnavanju in obdelavi zapostavljen, in da še vedno ni doživel strnjene celostnega pregleda, ki bi pokazal, kako sta se odpor in partizanstvo začela tam že v prvem letu vojne, čeprav v posebnih razmerah. Več bi morali pisati o partizanskih enotah na tem ozemlju in več o bojevanju na predelu zahodne Koroške, so menili naši sogovorniki in dodali, da je razvoj koroškega partizanstva kar najbolj neposredno povezan s kadrovskim izpopolnjevanjem novonastajajočih slovenskih partizanskih enot, ki so se bojevale v drugih predelih Slovenije.

Igor Pernuš je prišel na Koroško oktobra trinštidesetega: »Udarni vod Gorenjskega odreda je odšel po kapitulaciji Italije v Cerkljo. Bilo nas je nekako petnajst fantov. V Cerkljem je bil takrat štab Devetega korpusa. Tovariš Novljan nas je poklical na pogovor v tamkajšnjem hotelu Porezen in nam ukazal, naj do nadaljnjega ostanemo v kraju. Vedeli smo, da bomo v kratkem nekam odšli, kam, nam pa ni nihče povedal. Dobro so nas hranili, nas oskrbeli z orožjem in strelivom in – smo čakali. No, čez nekaj dni so nas pa skupaj s še nekaterimi tovariši (ki so bili določeni že prej) poslali na Koroško. Prek Martinjvrha, Prtovča, čez Gorjuše (kjer smo imeli tudi miting) smo jo ubra-

li proti Koroški. Med Jesenicami in Hrušico smo prekoračili Savo. S kurirjem Borisom Praprotnikom smo srečno prišli čez Karavanke na zahodno Koroško...»

Polde Pernuš-Igor se je v tistem delu Koroške bojeval vse do konca vojne. V njegovi skupini iz Gorenjskega odreda jih je bila večina celo kranjskih sošolcev. Mnogi so na Koroškem padli. Spominja se tudi številnih domačinov, požrtvovalnih teren, kurirjev pa prvih dveh domačih partizanov, bratov Francija in Aleksandra, in navsezadnje krvave bitke, ki so jo bili borci za Borovlje. Tu jih je tako rekoč v času, ko je bila že vsa domovina svobodna, pri Humperškem mostu čez Dravo še mnogo padlo...

S posebno ostrino ostajajo vsakomur v spominu posamezne slike, filmi dogajanj, ki nekako uokvirjajo obdobje in simbolizirajo čas. Igorju Pernušu se je tako vtisnila v spomin smrt Matije Verdnika-Tomaža: »S tovarišem sva se ravno vrnila po opravljeni nalogi iz doline, v bunker nad Svečami. Medtem ko naju ni bilo, so drugi ustrelili srno. Zapadlo je bilo nekako za ped snega. Tisto srno sem odšel rezat pred bunker, da bi kasneje pripravili jed, ko sem s koticom očesa zaznal premikanje in slišal škripanje snega. Pogledam in že čisto blizu opazim Nemce...» Skočil je v bunker po puško, zavljal drugim in vsi so stekli ven ter užgali po sovražniku. »Tomaž jo je skupil v nogo; v tistem metazu smo ga, težkega in velikega, kar vlekli po snegu v kritje. Kar slišal si lahko hreščanje zdrobljene kosti. Potem smo pripravili zasilna nosila in ga skupaj z dr. Kmetom spravili k neki zanesljivi hiši pri Dravi.« Toda, rana je bila zastrupljena, zdravila so prišla prepozno in Tomaž je umrl. Pri hiši, kjer je ležal, je bil gospodar kolar.

Naredil je tako težko krsto, da je štirje borci niso mogli nositi. Naložili so ga na širok pokrov, ga pokrili in ga v mesečini, ledenomrzli noči nesli ven. Zemlja je zmrzovala, niso imeli pravega orodja in jama je bila plitva. Komaj za silo so ga lahko zagreblili in zasuli... Spomladi so ga domačini na novo pokopali v Svečah.

Boris Čizmek-Bor je prišel na Koroško s štajerske strani že enainštidesetega: »Zlasti v tistem delu Koroške, ki je danes na naši strani, smo imeli že takrat, ob začetku vojne izjemno močno revolucionarno delovanje na terenu. Močne so bile

ča partizanska enota na tistem območju.«

Na Štajerskem, kjer je sovražnik z vsemi močmi svojega vojaškega pritiska in še posebno s povračilnimi ukrepi nad prebivalstvom ustvaril za partizane prehud pritisk, ni bilo več mogoče obstati. Tudi moralno pobiti zaradi nemogočih razmer so borci odhajali v različne smeri, da bi z drugačnimi prijemi in od drugod bojevali svoj boj naprej. Enajst jih je odšlo na Koroško. »Bile so dileme, ali naj se vrnemo proti Savi ali naj gremo naprej. Vsak dan in vsako uro pa so nam bili Švabi za petami. Vse zveze so se podrle vse orga-

Ivan Uranič-Drago: »Poleti 1943. sem imel v svoji enoti samo dvajset borcev. Ampak do 15. oktobra jih je bilo že spet 120. Skoraj samih Korošcev. Nastal je Koroški bataljon (nove sestave), ki je decembra istega leta štel že sto osemdeset partizanov.« V tistem času sta prišla ponovno na Koroško Boris Čizmek-Bor in Mitja Ribičič-Ciril iz Četrte operativne cone in iz dela koroških borcev oblikovala jedro nove, Zidanske brigade.

»Precej priliva smo dobivali iz tako imenovane »zelenega kadra«. To so bili tisti, ki so bili vpoklicani v nemško vojsko, a so se izmuznili na različne načine. Včasih smo

ni, kamor smo šli »mobilizirati« domače fante v gostilno, jo je skupil. Pa je še dva dni hodil tak in s puško na rami, ne da bi komu sploh povedal, da je ranjen. Zvečer smo sedeli pri tabornem ognju. Ko je potegnil dim iz cigarete, se mu je na prsih, iz srajčnega razporka, začelo kaditi...

Takrat, ko so se valile proti robovom propadajočega rajha kolone nemške in kvistlinške vojske, so koroški partizani ostajali na položajih.

Djuro Dvoržak, ki je bil poslan na Koroško, da bi organiziral za odhod v partizane čim več ruskih ujetnikov iz bližnjih taborišč, se spominja »fina-

Na fotografiji sedijo od leve proti desni: Georgij Dvoržak-Djuro, Boris Čizmek-Bor, Ivan Uranič-Drago in inž. Polde Pernuš-Igor. Vsi so se del svojega partizanskega časa, nekateri pa tudi ves čas, bojevali med koroškimi partizani. Tokrat so nam v skupinskem pogovoru odgrnili le delček svojih spominov. Njihova osrednja skupna misel pa je veljala poudarku, da so bile koroške partizanske enote pravzaprav skoraj od samega začetka ne le junaške formacije, ki so delovale na območju cele Koroške, ampak tudi tiste, ki so odlične novonastajajočim partizanskim enotam številne borce. Končno pa so bili koroški partizani tudi med tistimi, ki so sodelovali v zadnjih bojih za osvoboditev v tem delu Jugoslavije in mnogi med njimi so omahnili v smrt na sam prag svobode.

partijske organizacije in že prvo leto razvito OF. Tako so se na primer v Mežiški dolini že enainštidesetega vrstile resne sabotažne akcije in prvi begunjski talci so bili zajeti iz vrst tistih, ki so pripravljali sabotažno akcijo v tovarni lepenke.

Spominjati se je treba, tudi v teh dneh, ko praznujemo obletnico zadnje bitke na Poljani, ljudi, kakršen je bil Rado Iršič v Mislinji in številnih drugih, ki so že kmalu po začetku odpora proti nacizmu in fašizmu padali pod sovražnimi streli. Menim, da se še vedno premalo piše o tistem času na Koroškem in tudi o tem, kako težko je bilo delovanje. Mi smo že kmalu 1942. leta posegli z delovanjem prvega Štajerskega bataljona na ozemlje Koroške in bili edina samostojno delujo-

nizacije so usahnile, izseljevanje je bilo množično. V začetku smo rekli, da gremo na Koroško le začasno. Iz tistega »začasno« pa je potem tako tudi ostalo. Najprej smo čez zimo na terenu predvsem politično delovali, kar se je kasneje obilno obrestovalo. Začeli so prihajati novi borci in jih je bilo v kratkem času vse več.

Februarja 1943. je bilo v četi že 35 borcev, sledilo je preimenovanje v bataljon, napad na Mežico... »Ta akcija, ki smo jo z zaščitnico Staneta Rozmana skupaj izvedli zelo uspešno, je potrdila, da smo storili prav, ker smo šli na Koroško.«

Novi borci, ki so prihajali med koroške partizane, so se pa vednar, zlasti pred kapitulacijo Italije, prelivali v druge nastajajoče enote.

se kar dogovorili, da smo jih na videz (zaradi morebitnega izdajstva) nasilno mobilizirali...«

»Pa nikar ne pozabite omeniti belopeške partijske konference, s katere smo poslali pozdravno pismo tovarišu Titu, in napada na Kotlje, ko smo z uspešno akcijo pridobili precej zaupanja pri prebivalstvu,« so me opozarjali sogovorniki. Ob tem so nizali imena nepozabnih soborcev in sobork: Brede Markljeve, Matije Verdnika-Tomaža, narodnega heroja Antona Okrogarja-Nestla in še številnih domačinov, ki so jim v hudih časih in kljub temu, da so imeli skoraj vsak dan za vratom nemško vojsko, pomagali in jih oskrbovali.

»Drago Uranič in Boris Čizmek se spominjata borca Nestla: »Bil je ranjen v pljuča. Pri Kopriv-

la« takole: »V zgodnjem jutru je bilo na cesti v vas Malešče vse tiho. S še tremi, ki so mi bili dodeljeni, sem moral poiskati v tej vasi zvezo. Že od daleč pa smo zagledali na sredi ceste terenca, ki nam je na vso moč mahal: Fantje, kar pogumno naprej, je konec žolta! – Nismo in nismo mogli verjeti, da je čisto res. Pa je le bilo – konec vojne.«

V teh nekaj utrinkih smo vam želeli predstaviti le drobce iz spominov na bojevanje koroških borcev, da jih ne bi v tej veliki predstavi, ob spominu na zadnje boje že močne jugoslovanske armade in zavezniških vojska pozabili, saj so navsezadnje med prvimi razoroževali dolge kolone sovražnikov vojske v obmejnih koroških krajih.

B. Ž. J.

V teh bujnih majskih dneh, ko so po vsej deželi vihrale zastave in segali visoko pod nebo praznični mlaji, so se v počastitev dneva zmage, v spomin na veliki doživljaj svobode, v upanju, da bo mir, ki ga s polnimi pljuči dihamo že dolgih štirideset let, tudi poslej trden in trajen, zvrstila slavnostna srečanja, akademije, spominski pohodi in njim podobne prireditve, vsaka zase in

vse skupaj vnovična temeljna priložnost, ko lahko premerimo »daljo in nebeško stran.«

Izbrali smo nekaj poglobitvenih govorov, ki smo jim prisluhnili v teh dneh, in v njih nekaj značilnih odstavkov, ki jim ni bilo do leporečne pate-tike, pač pa do globljega razmisleka o našem življenju, o naši usodi in o naših hotenjih za prihodnost.

Veselin Djuranović, predsednik predsedstva SFRJ, na slavnostni akademiji ob dnevu zmage

Korenita sprememba družbene biti

Štirideseto obletnico zmage nad fašizmom proslavljamo po najdaljšem obdobju svobode in miru v zgodovini naših narodov in narodnosti, obdobju, ki je – kot rezultat velikanskih naporov delovnih ljudi naše države, velike požrtvovalnosti, ustvarjalnosti in samoodpovedovanja več generacij – plodnejše od razvoja, ki se je prej meril s stoletji. To so leta in desetletja boja proti težki dediščini preteklosti – splošne zaostalosti, revščine, teme brezpotja, nepismenosti in neprosvetljenosti, proti mnogim samoodpovedovanjem srednjega veka, za obnovo v vojni razdejane države za industrializacijo in elektrifikacijo, za gradnjo sodobnih cest, železniških prog, letališč in pristanišč, za posodabljanje kmetijske proizvodnje, za gradnjo stanovanj in vodovodov, za postavitev temeljev tehnološkega razvoja in znanstvenoraziskovalnega dela, za dosego osemletnega šolanja, za razvoj srednjega in univerzitetnega izobraževanja, za dvig splošnega zdravstvenega in socialnega varstva prebivalstva, za razvoj kulture, za vsestransko boljše življenjske razmere delovnih ljudi in občanov.

V štirih desetletjih miru je doživela Jugoslavija velik družbeni, materialni in kulturni prerod. Korenito se je spremenila njena družbena bit. Zgrajenih je bilo na tisoče in tisoče objektov v industriji, energetiki, prometu in zvezah, kmetijstvu, blagovnem prometu, turizmu in gostinstvu, komunalnem gospodarstvu, prosveti, znanosti, kulturi, zdravstvu in športu. Vse socialistične republike in socialistične avtonomne pokrajine, vsaki kraj v naši državi so doživeli velik materialni in kulturni

napredek. Veliki uspehi so bili doseženi tudi v razvoju materialne baze za hitrejši razvoj gospodarsko manj razvitih socialističnih republik in SAP Kosova, to pa je pomenilo velik korak na poti krepitve gospodarske enakopravnosti narodov in narodnosti.

Realni družbeni proizvod na prebivalca se je popeteril, čeprav se je v istem času število prebivalcev povečalo za sedem milijonov. Celotna proizvodnja se je povečala za več kot sedemkrat, pri tem samo industrijska približno za devetnajstkrat. Danes je zaposlen skoraj vsak tretji prebivalec, medtem ko je bil tik pred vojno v delovnem razmerju komaj vsak sedemnajsti. Izvedli smo elektrifikacijo države. Za več kot trikrat so se povečali povprečni pridelki žita. Zgradili smo več kot 3,5 milijona stanovanj. Časi nepismenosti in neprosvetljenosti so ostali za nami. Osemljetno osnovno izobraževanje je zajelo okrog 98 odstotkov otrok med sedmim in štirinajstim letom starosti. Po številu študentov smo v evropskem in svetovnem vrhu. Življenjski in družbeni standard prebivalstva se je zelo izboljšal. Korenito se je spremenila socialna struktura prebivalstva.

V štirih desetletjih boja za socialistično samoupravno družbo, za izboljšanje gnotne osnove družbenega razvoja, za splošni prerod Jugoslavije in vsakega njenega dela – smo dosegli pomembne uspehe, dobili mnoge bitke in zagotovili nenehen vzpon v družbenem razvoju, ki je bil tudi neke vrste trnova pot. Kot v vojni tudi v miru nismo zmagovali v vseh bitkah. Ob uspehih so bili tudi porazi, med vzponi so bili tudi za-

stoji, ob dosežkih tudi zmo-te. Veliko ovir smo uspešno premagali, nekaj pa je še takih, ki jih še nismo pustili za seboj. Dosegli smo mnoge cilje, do nekaterih pa bomo prišli šele po naporni in dolgi poti. Bile so resne težave, ki smo jih pravčasno odpravili, pa tudi take, ki jih še nismo, in one, ki smo si jih sami povzročili. Ne smemo pa pozabiti, da smo od samega začetka hodili po še neprehojeni poti socialističnega samoupravljanja. To našo pot, ki je pogosto vodila skozi neznano in skozi ve-

like družbene spremembe, so spremljale mnoge dileme in skušnjave. Pri tem smo se morali ves čas borovati in se še danes borujemo s hudim uporom, ki izvira iz etatizma, tehnobirokratizma, malomeščanskega liberalizma, nacionalizma in iredentne. Izpostavljeni smo bili tudi zunanjim pritiskom in hudo smo se morali borovati, da smo obvarovali pravico do lastnega razvoja, s takim bojem pa smo zgradili tudi temelje enakopravnih odnosov med socialističnimi državami...

Tina Tomlje, predsednica skupščine mesta Ljubljane, na slavnostnem zboru v počastitev 40-letnice osvoboditve Ljubljane

Razvoj v miru in napredku

... Misel in spomin ne moreta objeti vsega, kar se je dogajalo v 40. letih Ljubljane v svobodi, se spremenjalo in razvijalo. Vendar pa je naša skupna dolžnost, da ne samo ob takšnih priložnostih, kot je današnja, obudimo spomin na vse tisto, kar pomeni temelj in izhodišče – da proslavljamo štiridesetletnico svobodnega razvoja, razvoja v miru in napredku.

Če za koga velja, da ni bil osvobojen, temveč da se je osvobodil sam, potem to prav gotovo velja za Ljubljano, ki je bila del najširšega slovenskega in jugoslovanskega osvobodilnega in revolucionarnega boja in središče slovenske Osvobodilne fronte. Ta pa je po svoji zasnovi, po svojih ciljih, po vrednotah, ki jih je ustvarjala in gojila, s svojo izjemno organiziranostjo in s svojim bistvom, jasnim in čistim programom in z njegovo celotno izpeljavo, ne samo izrabila priložnost, ki jo je Slovincem ponudila zgodovina, temveč jo je celo presegla. Z Osvobodilno fronto in njeno pomočjo sta ves

slovenski narod in Ljubljana kot njegovo osvobodilno srce in duša prehitela čas in presegla zgodovinsko družbeno danost razmer. Dvignila sta se visoko nad tradicionalno slovensko razcepjenost, ozkost in majhnost v številčnem in materialnem pomenu. S tem smo Slovenci in Ljubljanci dokazali, tedaj in dokazujemo tudi danes, da smo sposobni kovati svojo usodo. Odgovornost za lastni razvoj nam zato ni bilo in nam tudi danes ni le prazno geslo, temveč polnokrvna sestavina našega vsakdanjega bitja in žitja. Zavedali smo se in se zavedamo vseh razsežnosti te odgovornosti ter smo jo pripravljeni in sposobni sedaj in v prihodnje v celoti urediti.

Osvobodilna fronta je tudi v Ljubljani s svojim programom, organiziranostjo in vztrajno vsakdanjo dejavnostjo dosegla vsakega Ljubljančana ter jih ogromno večino tudi prevzela. Iz množične ljudske oblasti pod okupatorjem je kljub njegovemu nasilju, kljub temu da jo je obdal z žico in jo

želel spremeniti v eno samo veliko koncentracijsko taborišče, kljub vojaškim okrepitvam, politično-psihološkim pritiskom in nabiranju izdajalcev vedno bolj postajala oblast nad okupatorjem. Vse to pa je terjalo pretresljivo visoko ceno. Ob tem ko je vsak deseti Ljubljančan prispeval k osvoboditvi z orožjem v rokah, ob tem ko je z organizirano dejavnostjo v Osvobodilni fronti

sodelovala najmanj tretjina vseh Ljubljančanov, pa je vsak deseti Ljubljančan postal žrtev okupatorja in domačih izdajalcev na streliščih, v mučilnicah, v zaporih in taboriščih.

Na teh velikih, a tudi obvezujočih temeljih smo začeli v Jugoslaviji, Sloveniji in tudi v Ljubljani novo obdobje svoje zgodovine, svojega družbenega in gospodarskega razvoja...

Bojan Klenovšek, predsednik mestne konference ZSMS v Ljubljani, na osrednji prireditvi ob 40-letnici osvoboditve glavnega mesta Slovenije

Biti hočemo nosilci sedanosti

...Danes slavimo 40-letnico osvoboditve in zmage nad nacifašizmom, tisto mračno silo, ki je ljudem prinesla največ bolečin, zla in trpljenja v vsej človeški zgodovini. In ravno danes, ko nekateri celo že pozabljajo na bližnjo preteklost ali skušajo razvrednotiti pridobitve narodnoosvobodilnega boja, ko se v svetu vse več nespornostim in nasprotjem rešuje z orožjem, ko je vse manj pripravljenosti po medsebojnem sodelovanju in prijateljstvu, moramo bolj kot kdajkoli doslej ponoviti in poudariti, da se ne sme nikoli več ponoviti.

Ravno zato slavimo šele 40-letnico svobode, saj moramo vsi, ki živimo, delamo in ustvarjamo danes, svojim zanamcem zagotoviti ne samo to, da bodo slavili svobodo, ampak da bodo živeli v svetu, ki bo boljši od današnjega in včerajšnjega, v svobodnejšem, duhovno in gnotno bogatejšem svetu, kajti vsaka resnična revolucionarna in narodna prebudna ideja je vredna le toliko, kolikor smo ji zmožni vdahnuti življenja. In prav po tem bodo novi rodovi tudi cenili moč naše revolucije in narodnoosvobodilnega boja.

To so seveda samo besede, ki same po sebi ne bodo ničesar spremenile, če ne bodo našle prostora v vsakdanjem delovanju. In ko govorimo o našem vsakdanju, ne moremo mimo težav, ki nas v tem trenutku tarejo. Morda se bo komu zdelo neprimerno, da na današnji dan govorimo o teh stvareh. Vendar pa je tudi danes prav, če povemo, da 40-letnico svobode praznujemo v času velikih gospodarskih težav, ko je samoupravljanje

še preveč ideja in manj stvarnost, ko nam je začel upadati standard, ko nam grozijo neenotnost in prepirl, ko vesperek govorimo o spremembah političnega sistema. Ni prvič, da se je naša družba, ki si sama utira pot socialističnega samoupravnega razvoja iz življenjske utesenjenosti v varno življenjsko perspektivo po človekovi meri, znašla pred težavami. V tem trenutku so zato tudi očitki mladi generaciji, ki je v še posebej težkem socialno ekonomskem položaju, včasih močnejši kot kdajkoli prej. Toda niso upravičeni. Mlada generacija je jasno in trdno opredeljena za socialistično samoupravljanje, zahteva pa njegovo dosledno uresničevanje. Zato z vso zavzetostjo kritiziramo sleherno razhajanje med besedami in dejanji.

Nismo pozabili leta 1945, nismo pozabili niti enega samega boja oziroma zmage, o njih ne molčimo, toda med vsemi zmagami nam je najljubša naslednja, tista, ki pride; tako smo tudi zapisali v sporočilu letošnje Titove štafete mladosti. Boja za socializem nismo nikdar idealizirali, in zato ne bomo privolili, da bi bila poslušnost merilo privrženosti ciljem revolucije. Hočemo biti nosilci sedanosti, in ne pripravniki prihodnosti. Zato o vseh današnjih problemih ne moremo razpravljati samo v političnih forumih, graditi moramo na zavesti, da lahko zgolj vsi skupaj s svojim delom razrešimo težave in si s tem ustvarimo boljši svet, boljšo družbo, katere del smo, saj druge nimamo. Z vsem srcem smo na strani teh opredelitev, zato smo prepričani, da to lahko zahtevamo od vseh, kar je dobro mislečih ljudi...

Drago Flis-Strela, predsednik mestnega odbora ZZB NOV Ljubljana, na otvoritvi razstave Ljubljana v letu 1945

Proces ni enostaven

... V nekaj desetletjih smo dosegli tak gospodarski, družbeni in osebni razvoj, kot so ga sicer drugi narodi v boljših razmerah dosegli v stoletju in več. Zanos, izprisan 9. maja in v prvem letu svobode, je celo presegel pričakovane rezultate. Toliko presegel, da nam je v zadnjem desetletju prinašal tudi glavobole. Znašli smo se v svojevrstni krizi. Naša, v povojnem času zgrajena in pojmovana svoboda je začela porajati množstvo pobud in interesov, gospodarskih in političnih... tudi nerazumljivih in nesprejemljivih. Dala nam je pravico do nezadovoljstva s tem in onim in z nami samimi. Poraja celo javne tribune, ki sejejo vtis, da nismo ustvarili ničesar in da vse, kar imamo, razpada. In kje je kvaliteta te naše, tako pojmovane svobode? Vse te prepirljive skupine in posamezniki in v marsičem upravičeno nezadovoljna mladina bi se v trenutku našli na isti bojni črti, v eni fronti za darovanje te svobode, čim bi se pojavil sovražnik, ki nam bi jo hotel vzeti. To svobodo nam je prinesel 9. maj 1945. Prinesla nam jo je naša Osvobo-

dilna fronta, in ne pozabimo, naša partija in naša partizanska vojska.

Seveda ves ta proces ni tako enostaven. Če se iz načelnosti zazremo v posameznosti, je upravičena tudi zaskrbljenost, ni pa mesta malodušju.

Danes se nam ob trdih preizkušnjah na prehojeni poti kopičijo nezadovoljstva predvsem zaradi veliko preskromne uveljavitve z ustavo opredeljenih pravic delavca – samoupravljalca. Gre za bistveno opredelitev, ki jo je Ljubljana poleg osvoboditve izpod okupatorja z že omejenim navdušenjem sprejela 1945. leta. Sejanje dvoma v opredeljeno vlogo sodobnega delavskega razreda, ponujanje alternativ tako imenovanega srednjega sloja je zategadelj izrazito nazadnjaško početje. Ni nevarno kot odmev preživelih in predvsem uvoženih ideologij. Odlučujoče bitke za hitrejšo uveljavljanje razredne vsebine naše revolucije moraj obiti izbojevanje v spopadih z etatizmom. V tem kontekstu je vsakršen elitizem zaveznik etatizma. In zato nevarni!...

Ivan Dolničar-Janošič, generalpolkovnik letalstva, nekdanji komisar 14. udarne divizije, na proslavi v Topolšici

Zvestoba temeljnim izročilom

... V tem letu ne slavimo samo zmage nad okupatorji in fašisti pred 40 leti, temveč tudi 40 let svobode in miru in pridobitev našega ustvarjalnega dela v teh štirih desetletjih. Prav je in tudi nujno, da se v tem letu, ko se na vseh ravneh naše družbe iščejo in opredeljujejo usmeritve za nadaljnji razvoj naše samoupravne skupnosti, vprašamo, ali smo znali dobro uporabiti ta čas svobode in miru prav v interesu trajne zaščite in nadaljnega razvoja naše svobode in krepitve miru – in kaj nam je uspelo ustvariti od tistih idealov, ki so nam v letih narodnoosvobodilnega boja dajali moči, da smo zdržali in dosegli tudi nemogoče. Ali kot se je večkrat slikovalo izrazil tovariš Tito: jurišali bi tudi na nebo.

Objektiven in celosten odgovor na ta vprašanja nam ni potreben samo za ceno prehojene poti, temveč bi nam bil v veliko pomoč pri

trasiranju in utrjevanju našega nadaljnega družbenega in gospodarskega razvoja sploh.

Vsak dobronameran človek danes zares lahko ugotavlja, da nas je prav narodnoosvobodilni boj, njegove vrednote in pridobitve, povezoval in združeval in nam skozi desetletja omogočal, da obvladujemo in uspešno premagujemo ogromne težave, ki nam jih je zapustila vojna, nam jih prinesla politična in ekonomska blokada držav informbiroja, so jih dodajale nemirne razmere in občasno ogrožanje naše varnosti, jih spodbujali notranji sovražniki, podpirani iz tujine, ter jih nenehno porajali naša splošna ekonomska šibkost in raznolikost v gospodarski, socialni in kulturni razvitosti delov naše večinacionalne skupnosti – in da smo ob vsem tem nenehno širili meje in vsebino naše svobode ter krepili mir in varnost države.

Tako smo zgradili demokracijo samoupravno skupnost narodov in narodnosti, v kateri naj bi vsak delovni človek in ustvarjalec materialnih in duhovnih dobrin svobodno in odgovorno odločal o dosežkih svojega dela. Zgradili in razvili smo proizvodilne sile in splošno gospodarsko osnovo naše družbe, ki je iz temelja spremenila socialno strukturo prebivalstva, gnotne, kulturne in druge pogoje našega življenja – in omogoča naš hitrejši nadaljnji razvoj. Tisti, ki poznamo razmere iz življenja v predvojni Jugoslaviji, zelo dobro vemo, kaj to pomeni.

Pridobitve našega povojnega razvoja na vseh področjih so zares tako močnejše, da ne morejo zgubiti svoje vrednosti spriču današnjih težav. Seveda bi lahko še veliko večje, če bi bile v naših jugoslovanskih razmerah glede velikih razlik v gospodarski, socialni in

kulturni razvitosti zagotovljene ustrezne smeri razvoja, s čimer bi se izognili marsikateri napaki, ki danes obremenjujejo gospodarstvo in zavira splošni družbeni razvoj.

Ni pa danes zaradi teh resnih težav, ki nas tarejo, čas za tavanje in vsesplošno kritiziranje in pesimistično programiranje prihodnosti. – Prav je, da smo kritični do napak v preteklosti in do neučinkovitosti pri iskanju izhoda iz težav sedanosti, toda kritika mora biti spodbuda za večjo zagnanost v delu, za večjo odgovornost in odločnejše iskanje rešitve za probleme in za pametnejše odločanje o nadaljnjem razvoju, ne pa za sejanje pesimizma, apatije in brezperspektivnosti.

Če smo gospodarji na svoji zemlji – in to zares smo in hočemo biti – potem je vse odvisno od nas, pa tudi, kakšne ljudi bomo imeli v vodstvenih organih povsod in na vseh ravneh.

Dan zmagoslavja v Topolšici

V Topolšici pri Šoštanju, kjer je 9. maja 1945. leta general Lohr pred vodstvom 14. divizije podpisal kapitulacijo svojih armad E, se je zbrala večtisočglava množica in zbrano prisluhnila »zgodovinski uri«, v kateri je general Ivan Dolničar-Janošik, nekdanji akter prelomnih dejanj v svojem slavnostnem govoru orisal pomen in veličino tistih dni – po preboju naših štirih armad v Dalmaciji, Liki, Bosni in Sremu ter med potekom ofenzive za dokončno osvoboditev zahodnega dela Jugoslavije.

Pri dejstvovanju v sovražnikovem zaledju so imele izjemno težke naloge enote narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Nemški okupator je z velikimi SS in policijskimi silami in s pomočjo domačih izdajalcev: Rupnikovih domobrancev, Ljotičevih fašistov in Nedičevih žandarjev, ki so prišli iz Srbije, hotel na vsak način uresničiti narodnoosvobodilno gibanje na Slovenskem, kajti ozemlje Slovenije je bilo načrtovano kot neposredno zaledje tako imenovane predalpske fronte za obrambo jugovzhodnih me-

Ivan Dolničar-Janošik na proslavi v Topolšici

ja rajha. Posebej hude udarce so trpele enote 9. korpusa ter enote 4. operativne cone, ki so bile ob samih mejah rajha in ob komunikacijah za morebitni umik v notranjost rajha.

Kljub temu pa so se vse enote narodnoosvobodilne vojske Slovenije, čeprav s precejšnjimi izgubami, obdržale na svojih operativnih območjih ter v sklepnih bojih v celoti izpolnile svoje naloge.

Robert Grindley na vljudnostnem obisku

Nekdanji član angleške vojaške misije pri Glavnem štabu NOV in POS Robert Grindley, ki se mudi na dopustu v Jugoslaviji, je minuli ponedeljek obiskal med drugim tudi predsedstvo RO ZZB NOV Slovenije, kjer se je srečal s podpredsednikom tega organa Cvetom Novakom in še nekaterimi nekdanjimi borci, znanci iz vojnih dni.

Protesti borcev SR Slovenije

Zadnje tedne je prispelo na republiški odbor ZZB NOV Slovenije veliko pisem in ustnih sporočil, s katerimi člani te organizacije izražajo vznemirjenost in ogorčenje ter protestirajo ob dejstvu, da je predsednik ZDA Ronald Reagan obiskal v Zvezni republiki Nemčiji tudi grobove bivših esesovcev.

Znano je, da je proti tej Reaganovi manifestaciji »spravarstva« že takoj ob njeni objavi vzvalovila vsa svetovna demokratična javnost in skupaj z njo seveda tudi jugoslovanska in slovenska borčevska organizacija. Vendar je bilo vse bob ob steno. Reagan ni upošteval svaril, temveč se je poklonil mrtvim esesovcem.

Organizacija borcev narodnoosvobodilne vojne SR Slovenije, vsa naša javnost in z njo potomci žrtev fašizma in nacizma, ki jih imajo na vesti Hitlerjevi krvniki, sporočajo organizaciji ameriških veteranov 2. svetovne vojne in vsem članom nekdanjih odporiških gibanj v svetu, da se soglasno pridružujejo njihovim protestom.

Borci so presenečeni nad dejstvom, da vsem demokratičnim in protifašističnim silam v svetu ni uspelo preprečiti Reaganovega dejanja. Reaganovo obnašanje še bolj utrjuje borce NOV Slovenije v prepričanju, da se morajo odločno upreti poskusom – pa naj se porodijo kjerkoli – da je sprava z nacifašizmom kakorkoli mogoča. Samo odločen odpor vsakemu oživljanju nacifašizma in spravaštvu z njim nam pomeni zagotovilo, da se grozote, v katere so pognali Hitlerjevi zločinci in njihovi izdajalski pomagači ves svet in tudi slovenski narod, ne bodo nikoli več ponovile.

Pot spominov in tovarištva je odprta

Tokrat so obroč naredili ljudje

Med vojno je Ljubljano obdajal obroč sovražnikovih bunkerjev in bodeče žice. S popolno osamitvijo mesta je sovražnik skušal zadušiti razvoj narodnoosvobodilnega boja. Od sobote, 11. maja, pa je Ljubljana znova v obroču, toda ne iz bunkerjev in bodeče žice, ampak iz poti spominov in tovarištva. Ta edinstven spomenik v Evropi, ki smo ga gradili dobrih deset let, bo vse prihodnje rodove spominjal na junaški boj Ljubljane in Ljubljančanov med NOB.

S sobotno otvoritvijo na osrednji proslavi ob štirideseti obletnici osvoboditve je naše glavno mesto dobilo zgodovinski spomenik, rekreacijski in turistični objekt.

V zgodnjih sobotnih urah so se proti Ljubljani zgrinjale kolone avtomobilov in avtobusov, ki so pripeljali iz vseh krajev Slovenije udeležence že devetindvajsetega množičnega pohoda Po poteh partizanske Ljubljane. Tudi letos so pohodniki lahko izbirali poti, ki so bile dolge od treh pa tja do osemnajstih kilometrov.

V isti vrsti so hodili borci, aktivni udeleženci narodnoosvobodilnega boja, mladi in otroci, ki so del poti prehodili, del pa presedeli na očetovih ramenih.

Ko so prišli na Trg revolucije domicilne enote občin mesta, delegacije borcev in

mladine ter delegacije pobratenih mest, se je ob pol enajstih začela proslava.

Osrednje proslave ob štiridesetletnici osvoboditve Ljubljane in otvoritve Poti spominov in tovarištva so se udeležili tudi naši vidni revolucionarji, družbenopolitični delavci, predstavniki JLA in drugi.

Letošnjih pohodov Ob žici okupirane Ljubljane se je udeležilo več kot sto tisoč ljudi.

po poteh partizanske ljubljane

Zbranim je najprej spregovoril predsednik odbora po Poteh spominov in tovari-

štva Franc Štadler-Pepe, slavnostni govornik pa je bil predsednik mestne konference ZSMS Bojan Klenovšek. V programu so sodelovali združeni partizanski pevski zbori, recitatorji, otroški pevski zbori in pihalni orkester milice.

Številni pohodniki in drugi udeleženci proslave na Trgu revolucije so si popoldan ogledali tudi vrsto športnih prireditev. V partizanskem maršu in teku štafet je tekmovalo več kot 1000 tekačev, teka prijateljsstva pa se je udeležilo 64 tekmovalcev iz 30 mest in 13 držav.

Na svojevrsten način so proslavili obletnico osvoboditve Ljubljane kolesarji. Na rekreativnem kolesarskem maratonu Ob žici okupirane Ljubljane, ki je bil dolg osemdeset kilometrov, je kolesarilo kar 1380 udeležencev.

Gospodarsko razstavišče je gostilo borce domicilnih enot, ki so osvobodile naše glavno mesto. Na srečanju se je zbralo 1300 borcev.

Vedro razpoloženje ob bregovih Ljubljane in na Gospodarskem razstavišču je vladalo pozno v noč. Ko so začeli pohodniki odhajati domov, so se poslovili od znancev in prijateljev z besedami: »Na svidenje prihodnje leto, na tridesetih prireditvah ob žici okupirane Ljubljane!«

Bojan Kuntarič

Štafeta mladosti je že blizu cilja

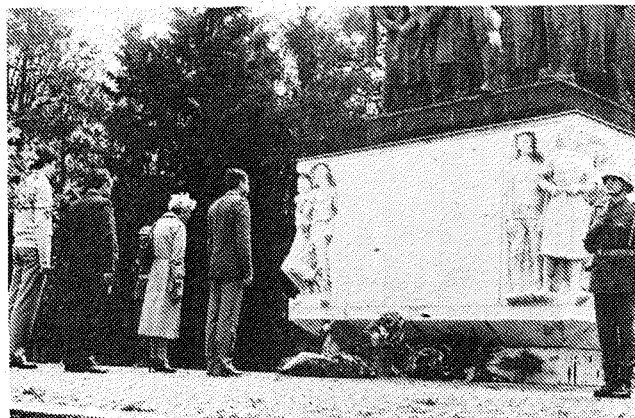
Prejšnjo nedeljo, 5. maja, je bila štafeta mladosti še v Bosni in Hercegovini. Naslednjega dne zjutraj je nadaljevala pot proti Bosanski Krupi, v torek so jo mladinci prinesli na legendarno Kozaro, zvečer pa so jo prijazno sprejeli v Bosanski Dubici in jo zjutraj izročili svojim vrstnikom iz Hrvaške. V Zagrebu jo je pričakalo več kot 100.000 ljudi. Dan za tem je spet prišla med mladince v Bosni in Hercegovini. Dne 10. maja je potovala po vzhodni Bosni. Prisrčno so jo pričakali v Tuzli, potem še v

Srebreniku, Brčkem in drugih manjših krajih, skozi katere je potovala. S pesmijo in cvetjem so jo pozdravljali prebivalci krajev v Sremu, Bački in Banatu. V Vojvodini si je poiskala prenočišče v Senti, ki je prav tistega dne praznovala 40-letnico svoje svobode.

Čez devet dni bo štafeta palica, izraz našega mladega rodu, prispela na svoj cilj – v Beograd.

Ž. D.

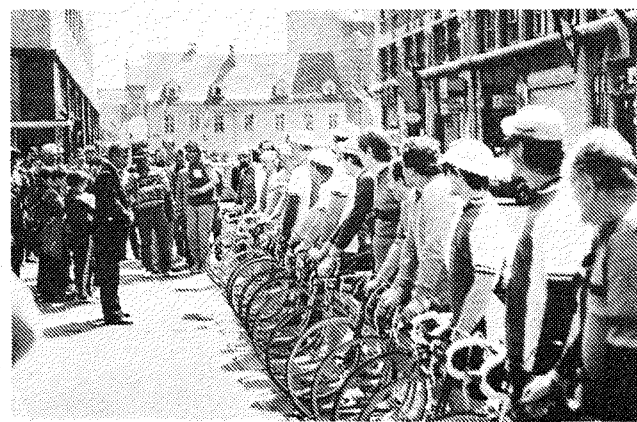
Venci in cvetje pred spomenike žrtev

Ljubljana je na različne načine proslavila svojih štirideset let svobode, življenja v miru in svobodnega ustvarjanja. Pri vsem tem pa ni pozabila na številne žrtev, ki so bile potrebne za zmago nad fašizmom. V četrtek popoldne 9. maja, na dan osvoboditve, so na nekaj krajih v Ljubljani delegacije položile vence pred spomenike, ki spominjajo na tisti zloglasni čas in njim nasproti trdoživno upornost naših ljudi; kakor je na primer spomenik na Urhu pri Ljubljani.

Ž. D.

Prevozili drugi del slovenske partizanske kolesarske transverzale

Na svojevrsten način je štirideseto obletnico in 13. maj, dan varnosti, proslavila skupina dvaindvajsetih kolesarjev, v kateri je bilo tudi sedem borcev, sicer upokojenih delavcev organov za notranje zadeve. V štirih dneh so s kolesi prevozili 580 kilometrov po Štajerski,

Prekmurju, delu Dolenjske in Beli krajini, torej drugi del slovenske partizanske kolesarske transverzale.

Pred odhodom na pot je kolesarje pozdravil republiški podsekretar in načelnik milice SR Slovenije Leopold Jesenek.

B. K.

Matevž Hace

Nemški vojaški stroj se je sesul

Kakor blisk se je raznesla vest o kapitulaciji Nemčije. Po brigadah je zavladalo veliko veselje. Na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem smo imeli takrat pet brigad in pet odredov. Ljudje, ki so delali po polju, so nas spraševali: »Ali je res, da je fašizem hudič vzel?«

Naša glavna sila je šla proti Koroški. Enajsta in šesta brigada sta ostali na Štajerskem. Ceste so bile polne umikajoče se švabske sode. Pri Šoštanju smo imeli samo zaščitni štabni bataljon. S kapetanom Turnherjem in majorjem Brajevičem smo ustavili neki švabski divizijski štab ter zapretili, da bomo poklicali letalstvo, da jih bo razbilo, če se nam ne predajo. Po kratkem obotavljanju so se vdali. Major Brajevič je imel pred nadutimi generali in polkovniki politično uro.

Majsko sonce je ogrevalo zeleno Štajersko. Se se je slišalo streljanje našega zaščitnega bataljona; razoroževali smo nemške enote. Pred nami se je pojavil komandant jugovzhodne Evrope generalni polkovnik Lohr s svojim celotnim štabom. Hotel se je prebiti na Koroško. Kot iz škatlice vzeti so stali pred nami domišljavi nemški generali.

»Aha, to je tista sodrga, ki je vodila požige in umore po naši državi in ostalem Balkanu,« je rekel komandir štabne patrulje Grgorin. General Lohr je nervozno mel roke in se prestopal. Ves bataljon je ogledoval fašistične zločince, ki so nas – čeravno premagani – nekam ironično gledali. Straža jih je peljala v štab 4. operativne cone. Posedli so okrog dolge mize. Obveščevalec, kapetan Turnher jim je dal okrožnico našega štaba naslovljeno na nemške vojake ob kapitulaciji Nemčije.

»Torej 4. operativna cona obsega tudi teritorij Spodnje Koroške? Zakaj ne bi šle naše čete in se vdale tam okrog Celovca?« se obrne generalni polkovnik Lohr proti meni.

»Nemčija je včeraj kapitulirala,« mu odgovorim, »vaše čete ne smejo napraviti nit koraka več. V nasprotnem smislu pokličemo nekaj eskadril lovcev in bombnikov. Nobeno vojaško mednarodno pravo vas ne bo ščitilo, če se misli vaša vojska še bojevati. Sicer pa ste naši ujetniki.«

»Ni mi treba groziti. Rekel sem samo zato, ker spada Spodnja Koroška v 4. operativno cono in ker je tam več prostora, da se izvede razorožitev mojih čet,« reče Lohr. Skrušeni so sedeli Nemci za mizo. Neki general je ob branju okrožnice, namenjene nemškemu vojakom, naslonil glavo na okrožnico in točil grenke solze.

»Glej, glej,« je dejal Turnher, »ob koncu velikega rajha joka Hitlerjev hlapec.«

»Ste vi partizani Slovenci?« vpraša general Lohr.

»Da,« mu odgovori kapetan Turnher, »vojaška velike jugoslovanske armade, katere ujetniki ste sedaj.«

»Ali nas boste izročili Rusom?« vpraša nadalje Lohr.

»Ujetniki naše jugoslovanske armade ste,« mu odgovorim, »in takoj bomo pričeli z razorožitvijo vseh vaših oddelkov.«

Določili smo oficirje, ki so znali nemško, da so šli s švabskimi generali in štabnimi oficirji. Na karti smo pokazali kraj, kjer morajo skoncentrirati topništvo, tanke, kamione in konje, ter odkazali tudi prostor za nemške ujetnike.

»Koliko mož šteje vaša armada?« vprašam generala Lohra.

»V jugovzhodni Evropi je skupno sedemsto tisoč mož.«

»A koliko jih je na teritoriju naše cone?« ga vprašamo dalje.

»Mislim, da okrog tristo tisoč mož,« odgovori Lohr.

»Če vrag ne laže,« meni kapetan Turnher.

»Samo Rusom nas ne dajte, vas prosimo,« je stokal, neki general.

Poklical sem dežurnega oficirja, da je s stražo odvedel nemško komando v posebne prostore. Posamezni generali in polkovniki so prihajali k nam in se nam vdajali. Nemški vojaški fašistični stroj se je sesul na naših tleh pod udarci Rdeče in Jugoslovanske armade. Četniki in ustaši se niso hoteli vdati. Hoteli so se prebiti na Koroško. Cele noči smo bili na nogah in razoroževali švabske oddelke. Nekateri nemški oddelki so uničevali orožje in strelivo. Po celonočnem delu smo prišli utrjeni v štab. Polkovnik Stante mi je brzojavil iz Velikovca, kaj krenemo na Koroško, kjer 15. divizija zaseda ozemlje.

V hiši v Topolšici smo ravno začeli jesti žgance, ko je stopil v sobo dežurni oficir in javil da stoji pred vrati general Lohr in da bi rad nekaj govoril z menoj.

»Naj počaka, da se prej najemo,« mu odgovorim.

»Da, res je,« reče kapetan Turnher, »leta in leta smo se bojevali po hribih, medtem ko je ta lopov sedel v lepih hotelih in vodil operacije proti partizanom.«

»Kar naj blagovoli gospod general počakati,« reče major Brajevič.

Ko smo pojedli žgance smo veleli dežurnemu oficirju, naj pripelje Lohra. Skrušen je prišel v štab s svojim načelnikom, nekim generalnim majorjem, visokim, rdečeličnim Prusom. Prosil nas je, da bi dali njihovim tipkaricam kake lepe sobe.

»Ne skrbite, vse bomo uredili, kakor pač moramo po vojaških mednarodnih pravilih o ujetnikih.« Takoj ga je peljala straža v določene sobe.

»Kaj,« je rekla šiferka Metka, stara partizanka; »ti hudirji bi želeli, da bi stanovali njihove babure v lepih hotelih, me pa smo prebile tri leta v gozdovih! Naj okušajo trdi kruh premagancev in ujetnikov!«

»Jaz mislim, da vsi ti Švabi niso nikakršni junaki,« pravi kapetan Turnher, »ali si jih videl, kako so se tresli, ko smo bili kratki in uradni z njimi?«

»Jaz bi jih rad napel tem lopovom v politični uri,« reče major Brajevič. Podpolkovnik Janušek pa pripomi. »Ali ste videli, kako so bili prve ure naduti? Še govoriti niso hoteli z nami, generale so zahtevali.«

Tako smo zajeli z borci 14. divizije vrhovno komando, velikega zločince generala Lohra, strah n trepet vsega Balkana.

V teh dneh, ko slavimo štirideseto obletnico zmagovitega konca vojne in njenih zadnjih bitk prav na naših tleh in mejah, se v govorih in zapisovanih vrstijo globalni orisi in detajlni spomini na tiste dni.
Skoraj vse, kar se je zgodilo, je bilo nadrobno popisano že tudi doslej – v razmeroma bogati spominsko dokumentarni literaturi, ki so jo napisali bodisi neposredni udeleženci dogajanja, bodisi zgodovinarji in kronisti, ki so proučevali čas in dokumentacijo.
Za vnovično branje smo odbrali odlomke iz treh najbolj avtentičnih knjig: iz Spominov na partizanska leta, kamor je Matevž Hace prispeval svoje spomine na Štirinajsto in z njo na Lohrovo zajetje; iz Brajovičevega Konca druge svetovne vojne v Sloveniji ter iz Velikega finala na Koroškem Francija Strleta.

Petar S. Brajović

Poslednje dejanje drame

Štirim ustaškim generalom se je posrečilo, da so prišli k Angležem in od njih zahtevali prehod skozi obroč jugoslovanske vojske. Angleži so se tiste dni nenavadno obnašali. Niso skrivali želje, naj bi se jim vdalo čim več Nemcev in kvililgov, nič jim ni bilo mar, da je generalpolkovnik Lohr podpisal vdajo že našim enotam.

Vsak dan so se ponavljali mučni prizori. Pri Železni Kapli so poskušali s silo dobiti opremo in ujetnike. Štab Tomšičeve brigade je ostro ugovarjal in malo je manjkalo, da se nismo pogovarjali z orožjem. Angleži so pred naše enote postavili tanke. Toda naših borcev to ni zmedlo. Pripetljaj smo kljub temu nekako zgladili.

Na mostu pri Velikovcu so se poleg bencinskih sodov, ki so jih tja postavili naši borci, mahoma znašli britanski vojaki z gasilnimi pripomočki, da bi takoj pogasili plamene. To je bilo izdivjanje. Toda našim štabom se je posrečilo, da so ga prenesli, samo da se ne bi spopadli z zavezniki.

Poveljnik 14. uradne divizije Ivan Kovačič-Efenko je v štabu angle-

škega korpusa ugovarjal. Prav tako je ugovarjal poveljnik 4. operativne cone Peter Stante-Skala. Večkrat sva ugovarjala tudi s komisarjem Matevžem Hacetom. Poveljnik 14. divizije Ivan Kovačič-Efenko je 15. maja v štabu angleškega korpusa dopovedal, da naše enote branijo položaj južno od Drave in da ne bodo dovolile, da bi se ostanek sovražnikovih sil z območja Poljana-Pliberk prebil na levi breg Drave.

»Najodločneje jim bomo preprečili premik. Že 9. maja, ko je general Lohr podpisal brezpogojno vdajo, bi se bili morali vdati. Res pa je, da jih vaše sile podpirajo,« jim je dejal Ivan Kovačič-Efenko.

Nekaj nenavadnega je bilo, da je zavezniški štab tokrat vendarle pokazal razumevanje za naše zahteve. Neki angleški general se je hotel prav na kraju prepričati, kakšen je položaj pri Pliberku, in je odšel tja s poveljnikom Ivanom Kovačičem-Efenkom v oklepem avtomobilu in v spremstvu 12 tankov in 12 oklepnih vozil.

V borovem gozdu nedaleč od Pliberka se je začelo poslednje dejanje drame: pogajana angle-

ških in naših predstavnikov s predstavniki ustaške skupine. Poleg poveljnika Kovačiča-Efenka se je pogajanj udeleževal tudi komisar 51. divizije Milan Basta; ta se je pravkar vrnil s položajem sedme brigade.

Posredovanje britanskega generala

O tem piše Milan Basta v knjigi Zlom Neodvisne države Hrvatske:

»Ko smo prišli v pred-sobo, nas je sprejel neki britanski častnik in nas prosil, naj počakamo poveljnika. V prostoru so že čakali štirje ustaški generali.

Tega srečanja nismo pričakovali. Nismo si niti mislili, da so predstavniki Paveličeve vojske že stopili v stik z britanskim poveljstvom.

Kmalu za tem se je na vhodu v kabinet pokazal angleški general. Z nami si je pristrčno segel v roke in pristavil, da mu je ljubo, da je prišel v stik s silami Titove vojske (čeprav smo ta stik vzpostavili že 8. maja v Celovcu, ko smo skupaj osvobodili mesto. Op. P. B.)

Povabil nas je, naj sedemo. Na moji desnici je sedel poveljnik 14. divizije Ivan Kovačič-Efenko, na levi pa angleški general. Poprej smo se dogovorili, da bom pogajanja vodil jaz, a če bo treba, bo Efenko segel v pogovor s posameznimi vprašanji.

Govoril je britanski general:

– Prišel sem na zahtevo poveljnika 14. udarne divizije, da bi se sporazumeli o usodi ustaško-četniške skupine, ki je pri Pliberku. Ta vojska se vam ne mara vdati iz razumljivih vzrokov. Še več, pripravljena je, da se vojskuje, če bo naš dogovor neuspešen. Toda vojna je uradno končana in nesmiselno bi bilo prelivati kri. Oni bi se radi vdali nam, ker pa smo zavezniki, bomo pozneje stvar lahko uredili.

Kmalu sta v sobo stopila tudi dva ustaška pogajalca: Tomislav Sertič, načelnik generalnega štaba NDH, in neki ustaški polkovnik.

Naša predstavnik sta se prej dogovorila, da bo pogajanja vodil Milan Basta.

»Ostanki vaše ustašdomobranske vojske so v brezizglednem položaju,« je začel Basta. »Zdaj vas lahko prisilimo k vdaji ali pa vas, v nasprotnem primeru, uničimo. K nam so prišle nove sile. V imenu štabov 51. in 14. divizije jugoslovanske vojske zahtevam brezpogojno vdajo. Rok za vdajo je uro po vrtnitvi v enote, ali bolje, najdlje do 16. ure. Znamenje za vdajo je, da vzdignete belo zastavo. Vdaja bo trajala, dokler ne prevzamemo celokupnega moštva in orožja.

Pobeglo prebivalstvo bomo vrnili na domove. Če privolite v brezpogojno vdajo, bomo celokupno vašo vojsko odvedli v ujetniška taborišča. S pripadniki vaše vojske bomo ravnali po mednarodnem pravu o vojnih ujetnikih...«

Načelnik ustaškega generalnega štaba Sertič je nasprotoval roku ene ure. Dejal je, da je prekratek. Razen tega je med njegovimi vojaki veliko takih, ki so se vojskovali proti nam med vso narodnoosvobodilno vojno in jih bo težko prepričati, naj bi se vdali jugoslovanski vojski.

Toda britanski general je bil zdaj očitno drugačne volje. Njegovi obveščevalci so mu sporočili, da je naša obkolitev trdna ko jeklo. Zategadelj je, ne da bi odgovarjal ustašema, dejal našima pogajalcema: »Moji tanki so vama na voljo.«

Nastala sprememba je presenetila naša pogajalca. Hkrati je bil to tudi konec ustaških upov in poskusov, da bi se stvari spremenile.

Razoroževati so začeli ob 16.30. Divizijskemu štabu se je priglasil tudi sam Stancer s še tremi ustaškimi generali. Za njimi je prišlo še 12 višjih ustaških častnikov.

Že 16. maja je dolga ustaška kolona korakala proti Mariboru, tam pa je bilo zanj urejeno ujetniško taborišče.

Franci Strle

Veliki finale na Koroškem

Ustaši so v boj pri Poljani posegli 14. maja 1945 malo pred deveto uro. Tedaj se je po cesti proti Mežici napotila manjša kolona do zob oboroženih ustašev, ki jo je vodil ustaški poročnik z dolgimi črnimi lasmi. Ta je malo pred kmetom Šurnikom naletel na komandanta Franceta Herleta-Nandeta in zahteval prost prehod proti Mežici, kar pa je Nande odklonil in ukazal, da morajo ustaši nemudoma odložiti orožje. Ker je naletel na gluha ušesa in nesramen ugovor, je pomignil mitraljezcu v travi. Ta je poročnika črne legije in vrsto njegovih bojnikov pokosil kakor snopje. Začelo se je splošno streljanje. Ustaši so večkrat zapovrstjo jurišali prek Meže, ne da bi se menili za žrtve. Po vsej sili so hoteli šlandrovce potisniti s položajem in tako bočno zavarovati glavno svoje kolone. Vsi ustaški juriši pa so se zlomili še pred Mežo in v njeni strugi, tako da je bistra planinska reka tekla popolnoma rdeče obarvana.

Bitka je besnela z nezmanjšano srditostjo. Le redko se je popolnoma stišala, kakor da so si šlandrovci in tomšičevci vzeli malo časa, da ohlade razbeljene cevi svojih hitrih šarcev, ki so bili pogolali že dolge rešte streliva. Tega jim ni manjkalo.

Popoldne so se juriši ustašev okrepili. Zmeraj več jih je gomazelo čez padle, od prvega kritja naprej pa so se plazili po trebuhu z noži v zobeh in z bombami v rokah. Nenadoma so se sovražniki oglasili tudi z hrbotom. Pritisnili so z vrha Loma, kamor so se bili priplazili po obhodnih poteh z libučke strani. Začel se je krvavi metež.

V bitki pri Poljani so ustaši in četniki obema bataljonom Tomšičeve razbili dve četi. Toda tudi sami so imeli

hude izgube, predvsem pa se skozi zaporo pri Poljani do noči niso prebili. To pa ni povečalo zadovoljstva tomšičevcev in šlandrovcev, kajti spoznali so, da so ustaši njihovo zaporo zaobšli po ozemlju, ki bi ga morali braniti Vojvodinci, in se skoraj v celoti prebili čez nekdanjo in sedanjo državno mejo na Libučko gbrajno. Od tu je ustaška udarna skupina prišla za hrbet 1. bataljonu Tomšičeve in mu eno četo razbila in ga primorala k umiku, prisebni Jože Salej s težko četo pa jih je vseeno zadržal do noči. Seje po umiku te čete se je začel na Libučko gmajno umikati tudi ustaški pratež s težkimi in motornimi vozili.

Tomšičevci in šlandrovci so bili v skrbeh in nezadovoljni zlasti zaradi tega, ker so vedeli, da med Libučko gmajno in Dravo ni več kakšnih hribovitih pregraj z dobrimi obrambnimi položaji. Ustaše je poslej ločevala od Britancev samo še Drava s Podjunsko dolino. Torej jih naši niso dokončno premagali. Vzrok za to so pripisovali naglemu umiku Vojvodincev, ki očitno niso marali ničesar tvegati.

Z nočjo je bitka na Poljani zamrla. Le še tu in tam je bilo slišati kak strel. Proti Pliberku so pod okriljem noči hitele še zadnje tolpe ustašev in njihovih beguncev, zdaj že tudi čez Poljano, ki ni bila več branjena. Zamazane in neobrite obraze so ji ožarjali plameni gorečih tovarnjakov, ki so bili ostali poškodovani pred Poljano od premagane nemške 104. lovske divizije, zdaj pa so jih ustaši v togoti zaradi toliko izgub uničili dokončno. To pa je bila slaba tolažba pred negotovostjo jutrišnjega dne, ki premagancem še malo ni bil naklonjen...

Razvoj partizanske oblasti in zločini zadnje nemške ofenzive v Žireh

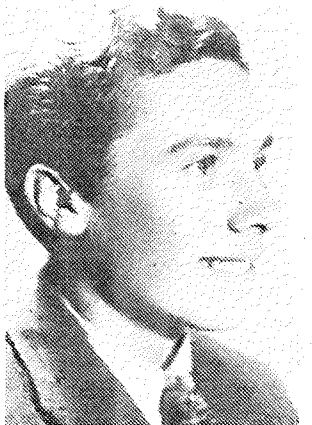
V oktobru 1943 so partizanske enote Triglavске divizije osvobodile zgornji del Poljanske doline in s tem tudi občino Žiri. Po osvoboditvi so predstavniki Osvobodilne fronte iz vasi v občini izvolili narodnoosvobodilni odbor in aktivizirali vse dejavnosti, potrebne prebivalstvu. Za vojsko sposobni moški so se vključili v partizanske enote, drugi prebivalci pa so sodelovali z ljudsko oblastjo. Imenovane so bile zaledne enote, komanda mesta Žiri in narodna zaščita, s poukom je začela osnovna šola, delovale so čevlarska delavnica, elektrarna in strojarna. Nekaterim kmetijam na Ledinici in Jarčji dolini so napeljali elektriko. Elektrifikacijo je vodil elektromonter Leopold Potočnik. Žico za daljnovode so pobrali z daljnovodov, ki so bili postavljeni pred vojno za vojaške utrdbe na Žirovskem vrhu. Podjetja je vodila gospodarska komisija pri narodnoosvobodilnem odboru, ki ji je načeloval Adolf Grošelj. Oskrbovala je z živežem delavce, aktiviste, zaledne enote in nepreskrbljene družine, katerih hranitelji so se vključili v partizanske enote. Po vaseh so poleg odbornikov delovali odbori Osvobodilne fronte, mladine, Skoja, Antifašistične zveze žena, komunistična partija, v šolskih razredih pa je delovala pionirska organizacija.

V novembru 1943 je polet ljudske oblasti delno zavrla velika nemška ofenziva, ki je sejala razdejanje in zločini.

Maks Majnik-Majski, fotografiran pred vojno

ne. Ko se je ofenziva končala, so se z okupatorjem umaknili tudi nekateri slabiči,

Rudi Bedenk, fotografiran kot študent leta 1939

partizanski dezertjerji, ki so iskali zavetje v domobranskih postojankah na obrobju Polhograjskih Dolomitov. Kljub težavam so se prebivalci še fronte Osvobodilne fronte.

Nemalokrat so se na območju Žirov in okoliških hribov zadrževale brigade Triglavске, kasneje imenovane 31. divizije 9. korpusa. Branile so osvobojeno ozemlje in se pogosto spopadale z nemškimi in domobranskimi posadkami iz okoliških postojank. Če partizanskih brigad ni bilo v bližini, so Nemci z domobranci vdrali na območje Žirov, ropali in izvajali nasilje nad prebivalci. V prvih mesecih leta 1944 so imeli domobranci v načrtu, da bi s pomočjo Nemcev pri vdoru v Žiri ustanovili domobransko postojanko. Namen so

jim preprečile enote 31. divizije, ki so 7. februarja 1944 v Žireh zminirale sedem javnih zgradb in tako onemogočile domobranski postojanki možnosti nastanitve.

V drugi polovici maja 1944 so vdrl v Žiri domobranci iz okoliških postojank in popolnoma oropali strojarno. Mobilizirali so konjske vprege in smrdljive kože, ki so bile v predelavi, odpeljali v postojanko Rovte. Veselili so se le krajši čas, ker so morali vse naropane kože izročiti Nemcem. Tako je v Žireh prenehala delovati strojarna, prav tako pa tudi čevlarska delavnica. Posamezni starejši čevljarji so delo nadaljeval na svojih domovih, usnje in naročila jim je preskrbel gospodarska komisija. Drugi čevljarji so se vključili v delavnice brigad in divizij pri 9. korpusu.

V drugi polovici leta 1944 in prvih mesecih leta 1945 je bil v Žireh pri Modrijanovcu večkrat nastanjen štab 31. divizije. Ob navzočnosti divizije in njenih brigad, ki so se zadrževale po okoliških vaseh v hribov, se je varnost prebivalcev okrepila. Ob pomoči prištavnih enot divizije se je močno okrepila kulturna in politična dejavnost. Kulturna skupina je v čevlarski delavnici v Stari vasi prirejala nastope z mitingi. Posebni poudarek tej kulturni dejavnosti je prispevala divizijska godba na pihala. Dne 20. februarja 1945 so z vsemi vojaškimi častmi in s sodelovanjem divizijske godbe na Dobračevi pri Žireh pokopali padlega domočina Ferdinanda Kolenca Toga, političnega komisarja in ekonomista za bolnico Franjo pri 31. diviziji. Ob obletnici Rdeče armade 23. februarja 1945 je divizijski štab priredil mimohod prištavnih enot 31. divizije na Dobračevi pri Žireh. Ob tej priložnosti je devetim borcem te divizije na slavnostni tribuni major Evgen Matejka-Pemc, komandant divizije, podelil odlikovanja za hrabrost. Proslava je bila sklenjena z vsesplošno manifestacijo in kulturno prireditvijo s plesom za prebivalstvo ter borce teh enot.

Prav v času, ko so pripravljali zavezniški zadnji obračun z nacistično Nemčijo, so Nemci s kvistlingi začeli ofenzivo proti 9. korpusu na Primorskem. Tudi 31. divizi-

ja se je iz Žirov umaknila v smer Primorske in v spopadih s sovražnimi enotami branila osvobojeno ozemlje 9. korpusa.

Dne 21. marca 1945 so Nemci s četniki in domobranci vdrl v Žiri. V aprilu so domobranci na novo ustanovili postojanko na

Jakob Pristav, fotografiran pred vojno

hribu nad Žirmi v vasi Goropeke. V posadki te postojanke je bilo več domačinov, ki so jih zbrali po okoliških postojankah v Polhograjskih Dolomitih. Domobranci in četniki so izvajali nasilje nad privrženci Osvobodilne fronte, sledile so preiskave, aretacije in splošna mobilizacija za delo vseh sposobnih prebivalcev, da so kopali strelske järke. Pred nasiljem se je veliko partizanskih sodelavcev, mladine in celo pionirjev priključilo zaledni enoti komande mesta in so se umaknili v smer Primorske.

Kvislinški izdajalski stroj je deloval z vso močjo v zadnjem krču končnega propada in rušil partizanske postojanke. Sistematično je obkoljeval gozdove, jih preiskoval in vse, kar je našel, uničil in požgal. Hišne preiskave so bile tako natančne, da so celo krmo s hlevov premetali, da bi dosegli svoj cilj. Pri tem se je posebno izkazal Rupnikov bataljon, ki so ga vodili domačini iz okoliških postojank. Napadli in uničili so zemljanko za Lazom v zaselku Dovce v vasi Ledinica. Le srečno naključje je hotelo, da se je iz zemljanke nekaj ur prej umaknil Zdravko Rink-Samo, obveščevalec Škofjeloškega odreda. V tej zemljanki so obveščevalci tega odreda imeli svojo pisarno in zavetišče. Prav tako so uničili zemljanko v Županovem gozdu v Grobljevcah in v njej ujeli pomočnika intendant 31. divizije. Odkrili in uničili so tudi zemljanko v Mavsarjevi grapi pod Kovkom v Jarčji dolini. V njej so se tedaj zadrževali Franc Grošelj-Krtar, Ciril Eniko, oba partizanska sodelavca in Stanko Mlinar, obveščevalec 31. divizije. Rešila jih je prisebna akcija, da so s streljanjem planili iz zemljanke na prosto in se tako rešili zanesljive smrti. Odkrili so tudi zemljanko nad Seljakovo kmetijo v Jarčji dolini, na srečo pa v njej ni bilo partizanov. Neodkriti sta tedaj ostali le zemljanka aktivistov pri Picnovi hiši v Jarčji dolini in zemljanka Pod Bočem za Metezovo domačijo v Koprivniku.

Domobranci Rupnikovega bataljona so z domobranci s postojanke Gore in Mravljščica, ki so jih vodili domačini, dne 22. marca 1945 prišli prek Mrzlega vrha in Jarčje doline na Ledinico. V hiši tik ob gozdu v Dovcah pri Tereziji Jesenko so zjutraj med zajtrkom presenetili partizana Maksa Majnika-Majskega, predsednika gospodarske komisije pri narodnoosvobodilnem odboru v Žireh, rojenega leta 1910, po poklicu čevljarja, doma iz Dobračeve pri Žireh, in Rudija Bedenka, sodnika gorenjskega vojnega področja, rojenega leta 1920, prvoborca, absolventa pravne fakultete, nazadnje stanujočega v Ljubljani, Slapničarjeva ul. 9, in oba odvedli s seboj. Bedenka so med potjo, ko jim je skušal pobegniti, ob poti ustrelili pri Možinovi domačiji v Koprivniku, Majskega pa odvedli v Žiri in ga izročili domačinom, domobrancem iz postojanke Rovte. Le ti so ga odpeljali v Rovte in ga zaprli, dne 24. marca 1945 pa so ga

obveščevalca gorenjskega vojnega področja, rojenega 1924, doma iz Stare vasi pri Žireh. Odvedli so ga s seboj in zaprli v Žireh.

V noči od 6. na 7. aprila so domobranci postojanke Mravljščice pričakali v zasedi z mitraljezi v križišču cest na Gorah nad Idrijo skupino

Ivan Silič, fotografiran pred vojno

šestih partizanov, oboroženih le s pištolami, ki so se umikali pred nemško ofenzivo s Primorske. Ko so domobranci napadli skupino, sta se z begom uspela rešiti le Silvo Vidic, intendant artilerijske brigade pri 9. kor-

stojni pekovski mojster, in Ivan Silič, vodja kulturne skupine pri štabu artilerijske brigade 9. korpusa, rojen 1912, doma iz Mirna pri Gorici. Njegovi starši so se po prvi svetovni vojni pred Italijani izselili v Jugoslavijo in se nastanili v Benici pri Lendavi. Izučil se je krojaške obrti in se zaposlil v Ljubljani. Stanoval je na Celovški cesti, zaposlen pa je bil pri krojaču Kostu v Pražakovi ulici, od koder je po razpadu Italije septembra 1943 odšel v partizane. Kdo je bil šesti tovariš iz te skupine, nisem mogel ugotoviti. Domobranci so ujetnika Pristava in Siliča odvedli v Žiri, kjer so ju 8. aprila 1945 okrog osme ure zjutraj skupaj z ujetim Leopoldom Kavčičem-Svarunom ustrelili v Osoju nad Novo vasjo pri Žireh. Pri streljanju so jim najprej prestrelili noge. Odmev krikov mučenih žrtev so slišali prebivalci hiš v Novi vasi pod Osojami. Ustreljene so pokopali na pokopališču Dobračeva.

Ob vdoru sovražnika v Žiri so se umaknile iz tega območja tudi zaledne enote, komanda mesta in narodna zaščita. Ker je bil komandant mesta Franko Kesic-Cene takrat na Gorejskem vojnem področju, je koman-

Ferdinand Kolenc-Togo, prvi z desne, fotografiran v Žireh v zimi 1943/1944

na Senožeti pri Sovpotu pod Rovtami domobranci te postojanke zaklali. Poleg njega so zaklali tudi dva druga ujeta partizana, ki ju nisem mogel identificirati. Izvedel sem le, da je bil eden od njiju po narodnosti Rus. Vse tri so skupaj pokopali na kraju zločina. O zločinu je kmalu zvedela javnost in tudi žena Majskega, ki je odšla s sestro po možovo truplo. Med poizvedovanjem so ju zelo nadlegovali domobranci.

Grob jima je pokazal bližnji kmet, ki jima je posodil orodje za izkop in odejo, v katero sta truplo zavili, ga naložili v pleteni koš-cizo na dveh kolesih in ga ročno odpeljali v šest kilometrov oddaljene Žiri-Dobračeva. Pokopali so ga naslednji dan na domačem pokopališču. Truplo je imelo le eno veliko rano: vrez s strani v hrbet pri ledvicah.

Dne 5. aprila 1945 so domobranci, med katerimi so bili tudi domačini, preiskovali gozdove v Jarčji dolini. V Mavsarjevem gozdu so presenetili, obkolili in ujeli Leopolda Kavčiča-Svaruna,

pusa, doma iz Sela pri Žirovnici in Milica Martinovič-Saša, bolničarka pri 9. korpusu, iz Zgornjih Pirnič pri Medvodah. Pri napadu je padla Jolanda Braj, administratorka prištavnih enot 9. korpusa, doma iz Opčin pri

do prevzel poročnik Janez Jeraša-Miško, politični komisar komande mesta Žiri. Njegovi skupini so se priključili domači aktivisti, skopjevci in celo pionirji. Skupaj so se umikali v smeri Vodnja-Cerkno in naprej v

Marija Naglič-Zdenka, fotografirana pred vojno

Dimitrij Novak, fotografiran med vojno

Trstu. Pokopana je bila na pokopališču v Idriji. Ujeta sta bila Jakob Pristav-Lado, pomočnik intendant artilerijske brigade 9. korpusa, rojen 1909, doma iz Hraš pri Lescah, po domače Kraljev, ki je nazadnje živel v Strazišču pri Kranju kot samo-

Trnovski gozd. Ko so se gibal v smeri Vojskega proti dolini Bele so jih na Krekovšču v Čekovniku 1. aprila 1945 obkolili Nemci, četniki in domobranci. Iz obkolitve so se rešili le nekateri s prebojem in tisti, ki so se zavlekli ter skрили v jame in nepre-

hodne pečine na Krekovšah. Takrat je padlo sedemindvajset partizanov in umikajočih aktivistov. Med padlimi iz te skupine so bili:

poročnik Janez Jeraša-Miško, politični komisar komande mesta Žiri, rojen 1919 v Brodeh št. 19 pri

Matevž Ivanov, fotografiran med vojno

Škofji Loki, po poklicu delavec;

Marija Naglič-Zdenka, sekretarka Skoja v Žireh, rojena 1924, po poklicu šivilja,

Dimitrij Novak, Ančnikov, rojen 1929 iz Stare vasi pri Žireh, kmečki sin, ki je kljub mladosti aktivno sode-

Pavel Mrovlje, fotografiran med vojno

loval v pionirski in mladinski organizaciji;

Marija Šemrl, kuharica, Dragomira Pajer, bolničarka in Stajer Dolfe, kurir. Imenovani so bili v enoti komande mesta Žiri, vsi doma iz Idrije.

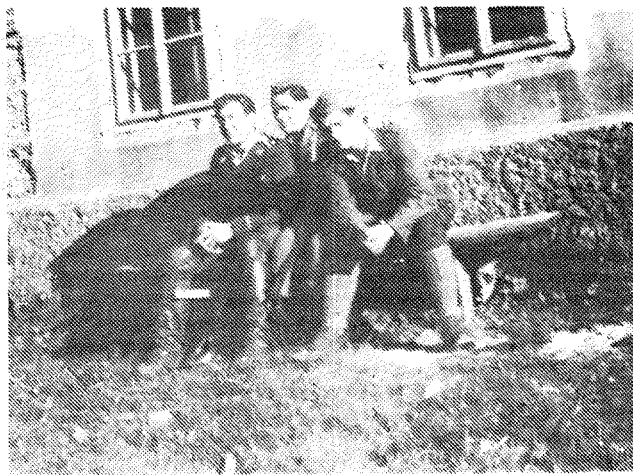
Najhuje je bilo tistim, ki so jih četniki in domobranci ujeli žive. Zaprte so imeli v majhnem hlevu pri logarnici gozdne uprave v Čekovniku. Enega od ujetih borcev so zvezanega zložili v metrska drva, jih polili z bencinom in živega zažgali, prostale jetnike pa so četniki na kamniti mizi ob logarnici zaklali, nekaterim pa tudi odrezali glave. Krike in rjojenje zaklanih borcev so slišali prebivalci v Čekovniku in partizani na nasprotnem hribu. Po ofenzivi so našli 27 trupel padlih tovarišev in tovarišic. Peter Naglič-Pero je po ofenzivi iskal svojo sestro. Njeno truplo je odkril v

grapi brez glave, ki je ležala v bližnjem potoku. Kamnita miza ob tej logarnici je še danes nema priča teh dogodkov.

Na pobudo Petra Nagliča-Pera in Jožeta Vrbiča-Rista iz Žirov, ki sta preživela grozote te ofenzive, je zveza borcev 9. oktobra 1977 odkrila tem junakom pod logarnico spominsko ploščo.

Zadnji žrtvi te ofenzive sta bila Pavel Mrovlje-Petelinov in Matevž Ivanov, oba iz Žirov, stara 15 let. Pavel Mrovlje se je 1. aprila 1945 srečno izmaknil Nemcem v ofenzivi v Čekovniku.

Dne 9. maja 1945 sta se s kolesi peljala po kurirskih nalogah iz Žirov proti Gorenji vasi. Na cesti pri vasi Fužina sta zapeljala na mino, ki jo je nastavil umikajoči sovražnik, in oba je ubila. Oba sta bila v Žireh znana kot zelo drzna in hrabra partizan-

Leopold Kavčič-Svarun, prvi z leve, fotografirano jeseni 1944 v Stari vasi pri Žireh. Foto: Stanko Milnar

ska sodelavca. Specializirala sta se in pogumno pobirala bombe in mine na minskih poljih, položene na meji med Nemčijo in Italijo. Kljub mladosti sta bila prava junaka.

V tem sestavku sem zapisal le del grozot in zločinov, ki so jih Nemci s kvislingi napravili na osvobojenem ozemlju oblasti 9. korpusa spomladi 1945.

Janko Mrovlje

Radost zmage pred štiridesetimi leti

Čeprav je bila nemška postojanka v Gorjah pri Bledu likvidirana že 8. aprila 1945, torej že mesec dni pred dokončno osvoboditvijo tega dela Gorenjske, komanda mesta Bleda in Jeseniško-bohinjski odred, katerega operativno področje so bile Gorje, še nista bila gospodar položaja.

Aprilski napad na po-

stojanko v Gorjah je bil velik partizanski uspeh, ki je brez dvoma močno vplival na nadaljnji potek dogodkov in koristil našim enotam. Nemška posadka, ki je dotlej nadzorovala gorjansko področje, je bila uničena. S tem so Nemci izgubili oporo ter možnost za operativne posege proti Pokljuki in Mežakliji.

Gorje so tako ostale zunaj sistema okupatorjeve obrambe, vendar pa še vedno dovolj dosegljive za občasne vpade, ki so jih Nemci uprizarjali z Bleda, kjer so imeli takrat mnogo vojaštva. S temi vpadi so si hoteli zagotoviti kolikor toliko prosto pot z Bleda prek Gorij in Poljan na Jesenice, predvsem pa v smeri Radovne in Mojstrane proti Avstriji. To naj bi bila pomožna zveza za umikajoče se nacistične čete, potisnjene z balkanskih bojišč. V dneh okrog 1. maja, ko se je ljudstvo že pripravljalo na težko pričakovane dneve, ki jim bodo prinesli svobodo, je bilo zadnjemu pionirsku jasno, da dan dokončnega zloma nacistične Nemčije ne more biti več daleč. V radostnem pričakovanju, ki je značilno za razpoloženje pred pomembnimi dogodki, so Gorjanci, staro in mlado, zlasti pa zavedne gorjanske žene in dekleta, noč in dan pripravljale hrano, šivale zastave in hrano odnašale na položaje, ki so jih zasedli borci enot komande mesta Bleda. Ti so takoj po osvoboditvi Bohinjske Bistrice, kar se je zgodilo 5. maja, prihiteli v Gorje pod poveljstvom komisarja Braneta Prhne. Le-ta je takoj postavil štab na Hortunah, od koder je vodil operacijske in mobilizacijske posle, ki jih je bilo vedno več. Na srečo se je takrat znašel v štabu tudi operativni oficir gorenjskega vojnega področja tovariš Metod, ki je bil komandi mesta Bleda v veliko pomoč.

Težave z orožjem

Medtem ko je komisar Brane del enote komande mesta vodil v Gorjah, je komandant Ivan Fabjan-Niko z drugimi borci po zavzetju Bohinjske Bistrice v dolini Save Bohinjske prodiral proti Bledu.

V Soteski so naleteli na nemški oddelek, ki pa se ni preveč trdovratno upiral. Po krajšem spopadu so zajeli 10

vojakov, drugi pa so zbežali po gozdovih. Na Bohinjski Bledi je bila močna posadka, okrepljen bataljon zloglasne divizije Brandenburg, tako imenovanih specialistov za partizanske boje, ki pa so se spričo novice o prodiranju partizanske vojske iz Bohinja naglo umaknili. V naglici niso utegnili odpeljati niti svoje opreme in orožja, nato-vorjenega na vagon. Tako so naši borci vso to opremo zaplenili. Vmes je bilo tudi veliko težkega orožja, topičev in minometov. Tako se je poveljstvo znašlo v dokaj neugodnem položaju. Dotlej so imeli borci le navadno in avtomatsko orožje, minometov in topov pa večinoma od bližnje niti še niso videli, kaj šele, da bi znali ravnati z njimi. Zaplenjeno orožje je pomenilo veliko okrepitev in večkratno povečanje moči ne preveč velike enote. To je bilo treba temeljito izrabiti. Med premišljevanjem, kako bi to najbolje storili, se je komandant odločil za edino možnost; iz vrst ujetnikov, nemških žandarjev, ki so še pred osvoboditvijo Bistrice prek Gorij in Pokljuke prispele z Bleda po zaslugi naših terenskih organizacij, je izbral nekaj ljudi, ki so se spoznali na streljanje s topovi in minometi. Del enote, dober vod z desetimi minometalci, v glavnem nemški merilci, je poslal na Kupljenik, od koder so obstreljevali nemške položaje pri dvorskih garažah na Mlinem, drugo orožje pa so odnesli s seboj proti Bledu in Gorjam. To je bilo nujno treba tvegati, čeprav ni nihče vedel, kam in kako bodo merili še dovčerajsnji okupatorji. Orožje brez izurjenih ljudi bi bilo sicer mrtvo in samo v breme.

Težko pričakovani partizani

Z Bohinjske Bele se je glavnina napotila čez Trato in Poljšico v Zgornje Gorje, pobočnica pa po progi skozi predor na postajo Bled-Je-

zero in na Poljšico. Čeprav je bila na postaji in v hotelih Evropa in Triglav nemška postojanka, se naši pobočniki ni kaj prida postavila po robu. Tako je pobočnica prišla na Poljšico še pred prihodom glavnine, kot je bilo določeno. Kolona se je tedaj strnila. Pripravila se je na slavnostno vkorakanje v Gorje, kjer so domačini in številni novinci, ki so se v vse večjem številu prostovoljno priglasili komandi mesta na Hortunah, navdušeno sprejeli težko pričakovane partizane.

Na šolskem poslopju je bila že pritrjena tabla z napisom komanda mesta Bleda. Komandant se je malce začudil tej naglici, zavedajoč se razmer, v kakršnih so bile Gorje tiste dni, in krenil naprej na Hortunah.

Na Bledu je prav tiste dni, bilo je 6. maja, kar mgolelo vojaštva. Nihče ni mogel zanesljivo trditi, ali se bodo Nemci odločili za napad na Gorje ali ne. Če bi se to res zgodilo, bi bile posledice za naše enote vse prej kot ugodne, kajti kljub znatnemu številčnemu povečanju so bile za frontalni napad še vedno prešibke. Nemci bi najprej napadli komando mesta v šoli. Zato je bila komandantova odločitev, da bodo ostali raje na Hortunah, povsem pravilna.

Od tam je štab takoj vzpostavil zvezo s poverjeništvom OZNE, ki je bila v Krnici. Tudi tam so imeli polne roke dela. Prav tisti dan so zaslišali več ujetnikov, nekdanjih nacističnih močencev, funkcionarjev in uradnikov iz okupatorskih vodstev iz Radovljice in Kranja. Nacistično gospodo so ujeli dokaj nenavadno. Dva dni prej so jo hoteli zločinci s svojimi avtomobili popihati kar skozi Gorje in Radovno, da bi tako, izogibajoč se Jesenicam, najhitreje prispeli v Avstrijo. Prepričani so bili, da je tam pot prosta, ker da so partizani še v Bohinju. Toda – beg se je izjalovil. Podobno razočaranje so doživeli tudi blejski nacistični uradniki, ki so se odpeljali z vlakom. Tudi te tičke so partizani polovili nekje pri Kočni in jih odpeljali v Gorje, kjer so se priključili izbrani družbi ujetnikov.

Na Hortunah je vrelo kot v panju. Prihajali in odhajali so novi prostovoljci z vseh krajev Gorenjske, največ pa z Jesenic, ki so se vsaj na koncu hoteli bojevati proti Nemcem. Med njimi je bilo tudi nekaj taboriščnih ujetnikov, ki so zadnje dneve, kdo ve kako, ušli iz gestapovskih krempljev. Od nekaj sto novincev je bilo potrebno takoj sestaviti nove

enote, jih oborožiti in nemudoma poslati na položaje, ki so se raztezali od Homa, prek Fortune, pod Poljšico in do predora na železniški postaji Bled-Jezero. Nemcem na Bledu je bilo brzkone tudi jasno, da bo slej ko prej partizanska vojska vdrla tudi tja. Na hitro so postavili tudi utrjeno obrambno črto, ki se je vlekla od blejskega gradu čez močvirnata Blata do Zaspisa. V to črto so vkopali veliko težkega orožja, cele baterije protiletalskih in drugih topov in minometov ter začeli obstreljevati partizanske položaje, kljub moči in številnosti brez večjih uspehov.

Partizanski obroč se je stiskal vedno bolj. Komandant Fabjan in komisar Prhne s svojimi sodelavci sta imela dela čez glavo. Na srečo so, med zaplenjenimi vozili našli vojaški motocikel, s katerim je komandant pod spretno šoferjevo roko dirjal s Hortun na vse strani. Povsod je hotel biti navzoč, da bi osebno vodil operacijo in usmerjal premike enot. Zdaj je bil na Poljanah, zdaj na Fortuni, potlej na Poljšici pa spet v Hortunah.

Za hitro zmago

Dneva 7. in 8. maj bosta vrlenu komandantu ostala za vedno v spominu. Takrat ni bilo časa za spanje ne za jed. Spričo svoje želje in vne-me za hitro zmago bi kmalu po neumnosti izgubil življenje. Na Fortuni, kjer so bili razporejeni minometalci, je stopil z motorja, da bi spodbudil razmeroma počasne Avstrijce, bivše nemške vojake, ki so streljali z minometi, kajti drugi tega niso znali. Tudi sam dotlej ni imel opraviti s takim orožjem. Da bi mine čim hitreje, močneje in natančneje udarjale po nemških položajih, se je približal orožju in stopil med dva Avstrijca. Vzel je iz zaboja mino in ji na rep stabilizatorja pritril obročke z dopolnilnimi eksplozivi, kolikor jih je pač šlo nanjo. Preplašena Avstrijca sta z grozo v očeh kriknila in se vsa iz sebe stisnila k tlom. Komandant pa je v ihti, ne meneč se za pozive prestrašenih vojakov, odnesel mino na cev minometa. Vojaka sta se začela križati, misleč, da ju bo zdaj konec. »Hudiča, usraneta, streljajta!« je vpil komandant. Vojaka bi najraje pobegnili, toda za hrbtom so bili partizani. Oba sta proti svoji volji prijela nogi podstavka in tako v nadaljnjem hipu ublažila silen udarec, ki ga je povzročila izbruh nakopičenih žveplinih plinov v cevi. Na srečo cevi ni razneslo, pač pa se je

vse orožje takoj sesedlo. Lahko bi bilo tudi drugače. Toda takrat nihče izmed partizanov ni mogel brzdati svojih želja, vsak je hotel čimhitreje pobiti čim več sovražnikov. Za posledice se nihče ni zmenil.

Zanimivo je tudi, s kakšno naglico so naši borci to težko orožje vozili na položaje. Za vleko so uporabili karkoli: motocikle, osebne avtomobile, konje, vole in če ni šlo drugače, so se vpregli kar sami, le da je bilo orožje čimprej pripravljeno za boj.

Dan zmage se je bližal

Radost je zajela gorjanske vasi. Medtem ko so se borci noč in dan izpostavljali nemškemu obstreljevanju z blejske obrambne črte, so vaščani vneto oskrbovali naše enote. Na položaje in na zbirališče v Hortunah so se pomikali vprežni vozovi s hrano in sodi, polnimi zlahtnega sadjevca. Gorjanci bi najraje dali zadnjo kapljico pijače iz kleti, samo da bi ustregli partizanom in jim lahko izkazali hvaležnost. Po vaseh so fantje in moške postavljali mlaje, dekleta pa so z zastavami in slavoloki krasila slavoloke. Godba, ki je s prihodom novih članov z Jesenic vse bolj naraščala, je marljivo vadila partizanske koračnice. Cele dneve so odmevala s Hortun po okolici, kot da bi tam že bili sredi največjega slavlja. Nikomur niti na misel ni prišlo, da vojna še ni končana, čeprav je bil že 8. maj, predzadnji dan pred končno zmago. Komandi mesta, ki se je že pripravljala na vkorakanje na Bled, kljub ugodnemu razpletu ni šlo vse po načrtu. V želji, da na Bledu zajame celotno posadko, kar je bilo spričo prešibkih sil skoraj nemogoče, so v dogovoru z Ozno poslali na Bled kurirko, pogumno Jožico Dijak, da bi osebno oddala zloglasnemu obersturmführerju Helmuthu Rosumecku, poveljujočemu nacistu, ultimatum za brezpogojno vdajo vsega moštva z orožjem in pripadajočo vojaško opremo. Prebrisani nacistični lisjak pa je ultimatum gladko zavrnil, češ da ni tako neumen, da bi verjel partizanskim zagotovilom, ki so mu zagotavljala življenje, in je kurirko odslovil. Se isto noč so Nemci kar se da prikrito zapustili Bled in jo popihali proti Lescam, kjer so se pridružili umikajočim se transportom na poti proti Avstriji.

Devetega maja navsezgodaj zjutraj, potem ko je bila komanda mesta obveščena, da so se Nemci z Bleda uma-

knili, so se začeli borci, ki niso bili na položajih, zbirati pred cerkvijo sredi vasi. Komandant in komisar sta na konjih urejala vrsto: bilo je kakih 80 borcev. Na čelo kolone so se postavili godbeniki in ob navdušenih klicih množice, ki se je zbrala na cesti, je kolona krenila iz Gorij proti Bledu. Toda Gorjanci ne bi bili Gorjanci, če tudi tega zgodovinskega trenutka ne bi dostojno proslavili. Domisljeno, kot znajo pristni Gorenjci, so po starem običaju cesto pred cerkvijo »zašrangali«, da je bilo kot na bogati ohceti. Vsak borec je moral opetiti kozarec sadjevca in se pozdraviti z ljubeznivimi brhkimi dekletin vaščani, ki so zadnje dni preživeli skupaj s tovariši. Nato so se vsi pridružili koloni in krenili z njo po cesti proti Spodnjim Gorjam. Na čelu sta jezdila komandant in komisar, za njima pa je korakala godba, ki je strumno igrala partizanske koračnice, nato pa so se zvrstili borci po enotah, razporejenih nalašč za to priložnost. Za vojaškim delom kolone je stopala domača mladina in z glasnimi vzkliki pozdravljala svobodo in osvoboditelje.

Pred pekarno v Spodnjih Gorjah se je moral spreved zopet ustaviti. Tokrat so »šrangali« vaščani Spodnjih Gorij. Predstavniki krajevnega odbora OF in mladine – nekatera dekleta v narodnih nošah – so pozdravili borce in jim prav tako kot vaščani iz Zgornjih Gorij postregli s pijačo ter jih okrasili s šopki. Kolona se je spet pomnožila z novimi udeleženci in še vedno naraščala. Nihče, kdor je le utegnil, ni hotel zamuditi tega enkratnega zgodovinskega težko dočakanega slavlja. Čeprav bi čimdlje radi slavili radost svobode s svojimi Gorjanci, so morali borci kreniti naprej proti Bledu, ki jih je že nestrno pričakoval.

Daleč naokoli so odmevali zvoki godbe, pesmi in vzkliki svobodi. Toda v vojaških vrstah tega dne ni bilo dosti Gorjancev. Bili so drugje. Med njimi tudi še nekaj prvoborcev. Ta nekje na Primorskem, drugi na Korškem ali v škofojloških hribih ali celo na Dolenjskem. Mnogi izmed njih pa se niso nikoli več vrnili: Dali so največ, kar so mogli: življenje! Življenje za dan, ki so ga slavili njihovi sovaščani skupaj z vsem svobodoljubnim človeštvom, ki se je končno odahnilo, utrjeno od dolge vojne. Tak je bil dan svobode, dan zmage, za katero je bilo srce slehernega Gorjanca z željo: »Nikoli več vojne«.

Jošt Role

To so bili uspehi, napadi in pohodi, ki so odmevali tudi v Berlinu in Rimu

Sredi okupirane Evrope visoki plameni upora

1941–1942: iz isker vstaje se je vnel ogenj

Vsa Evropa je ječala pod Hitlerjevo nacistično peto, pod uničevalno peto neustavljivega fašističnega škornja. Nemški tanki so hrumeli v smeri Moskve in Leningrada, na Gorenjskem, med Karavanke in Alpe stisnjem ozemlju, od koder so Hitlerjevi okupatorji že izgnali nekaj sto zavednih Slovencev, v pokrajini, ki naj bi naglo »postala zopet nemška«, pa je še zavednejši del prebivalcev že konec julija pripravil oborožen upor. Vodili so jih komunisti. Po dogovoru so sicer maloštevilni borci, ki tudi oboroženi niso bili dobro, šli v vstajo 27. julija 1941! Zbirali so se nad Jesenicami, okoli Kranja in Tržiča, za Šmarno goro in v okolici Kamnika. Tu se jih je, združenih v več bojnih skupin, nabralo okoli 80. Sicer so premgli le 7 pušk in le 12 pištol, a so kljub temu začeli. Bilo je, kot bi se komar lotil zveri, a zver ga je vendarle še kako začutila.

Kamniški uporniki so najprej v Črni minirali cesto ter nanjo poleg skal podrli tudi drevje. Blizu Radomelj pa so njihovi tovariši uničili dva mosta, postavljena prek Kamniške Bistrice. Tretja skupina pa je v Duplici in okolici uničila telefonski vod, v Remčevi tovarni pa poškodovala več strojev. Tudi menška skupina je med Mengšem in Trzinom porezala telefonsko napeljavno, poleg tega pa poškodovala tudi železniško progo. Na delu je bila tudi trzinska skupina, ki se je prav tako lotila telefonskega omrežja v smeri proti Črnučam, prav tako pa so se jim v upor pri družili domačinski in kamniški tovariši, ki pa jih je že zaustavilo streljanje. Zavrelo je na več krajev. A uporniki so imeli tudi prve žrtve: enega ranjenega in dva mrtva. To sta bila sploh prva slovenska upornika partizana, ki sta padla v narodnoosvobodilnem boju. Prvi je bil Tone Miklavčič, drugi pa Dominik Mlakar. Oba skojevca, oba stara po dvajset letih! Pokosila ju je nemška policijska zaseda ob brvi pri Perovem, speljani prek Kamniške Bistrice.

Oborožene in sabotažne akcije je bilo tedaj čuti tudi drugod, in to je nemškemu okupatorju dokazovalo, da gre za organizirano uporniško delovanje. Vzdignili so preplah! Kaj takega se ni zgodilo še v nobeni, in tako majhni deželi!

Že ta dan, 28. julija, so policisti in gestapovci začeli pospešeno loviti ljudi, ki so jim bili sumljivi. S tem dnem je stopila v veljavo ostra policijska ura: od devetih zvečer do štirih zjutraj nihče ni smel biti zunaj, sicer bodo streljali! Poleg tudi drugih policijskih nasilniških ukrepov je šef civilne uprave Franz Kutschera na Bledu postavil tudi posebno sodišče, namenjeno sojenju upornikov in smrtno obsodbe je potrjeval on sam. Takoj so na Gorenjsko pripeljali tudi dodatne policijske enote, že 1. avgusta pa je to naglo okupatorjevo sodišče obsodilo na takojšnjo smrt prve štiri upornike, ki so bili iz kamniškega okrožja! Odtlej so nacistični okupatorji vstajo dušili s krvavo morijo. Samo v avgustu 1941 so uporniške, a pred puškami nemočne talce streljali dvanajstkrat in pobili 69 ljudi! A tudi tako niso mogli udušiti začete vstaje go-

renjskega in drugega prebivalstva! Okupator se je moral razgaliti!

Na Štajerskem: Klopni vrh, Šoštanj

Tudi na Štajerskem, kjer je bilo še dosti več nemčurstva kakor na Gorenjskem, so prve partizanske čete in čete nastale že poleti 1941; Celjska, Savinjska, Pohorska, Revirska. Takoj so začele delovati, kar je zelo vznemirilo okupatorske oblastnike, saj je bila Štajerska vendar njihova? Okupator je bil tem skupinam in četam nenehno za petami, pri čemer so mu zelo pomagali izdajalci. Sledile so izgube.

Toda štajerski partizani so imeli tudi uspehe. Tak vidnejši uspeh je bil najprej napad Pohorske čete (ustanovljena 30. julija 1941) ponoči na 12. avgust, ko so se lotili orožniške postojanke v Ribnici na Pohorju. Padla sta 2 orožnika, eden pa je bil huje ranjen. Zaradi bližine Maribora je bil odmev na ta napad med ljudmi zelo velik, Nemci, ki so se dotlej čutili popolne gospodarje pa so besneli zaradi nemoči. Takoj so začeli preiskovati Pohorje, toda partizanov niso migli izslediti.

Se odmevnejši je bil napad Pohorske čete 17. septembra na 50 nemških vojakov, ki so taborili v planinski koči na Klopem vrhu. Po dvehurnem boju so jih pohorski partizani pognali v beg proti Sv. Lovrencu. Pri tem sta dva Nemca padla – eden je bil poročnik, trije pa so bili ranjeni. Napad Pohorske čete na Klopni vrh je bil dejansko prvi tako velik uspeh v boju proti redni okupatorjevi vojski na Štajerskem. Med prebivalstvom so partizani dosegli velik ugled, kajti okupator je na vsakem koraku kazal svojo moč in nasilje, pa je takrat vendarle pretrpel poraz. Kako težko ga je prenašal, je dokazal takoj še ta večer in naslednji dan, ko so se za partizani pognale kar tri okupatorske čete. Preiskovale so Pohorje, a partizanov niso odkrile, nato pa so Pohorje razglasili za zaprto območje, kar je pomenilo, da brez posebnega dovoljenja nihče ni smel na ta masiv. Uspeh na Klopem vrhu pa so borci Pohorske čete vendarle plačali z enim mrtvim (to je bil Franc Soklič-Brko) in enim ranjenim (Martin Greif-Rudi).

Po vseh preizkušnjah, žrtvah in uspehih so se sicer maloštevilne štajerske partizanske enote 5. oktobra 1941 združile nad Plešivcem vzhodno od Šoštanja. Tam so v navzočnosti Miloša Zidanška-Vencija (Zdravka), člana glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in pokrajinskega partijskega vodstva osnovali Štajerski partizanski bataljon. Sicer je štel le 50 borcev, ki pa so bili prekaljeni partizani. To je bil za ta predel Slovenije velik dogodek. Enota se je z največjo tajnostjo pripravljala na vpad v Šoštanj.

To je Štajerski bataljon v noči na 8. oktober 1941 izpeljal tako skrivno in hitro, da so bili sicer vedno opretni Nemci povsem presenečeni. Brž ko so odjeknili prvi partizanski strelji, so se okupatorji poskrili in tudi orožniki so se raje utrdili v svoji postojanki, kot da bi šli v protinapad. Na skupine razdeljeni borci štajerskega bataljona so po mestu prepevali partizanske pesmi, zasedli občino in uniče-

vali arhiv. Zažgali pa so tudi žago in po trgovinah nabrali nekaj hrane. Tako so ljudje in okupatorji dobili vtis, da je Šoštanj zasedla močna vojska enota. Pri vsem tem je res padel le en verman, trije pa so bili ranjeni, a učinek vpada v mesto, ki je bilo nekaj ur povsem v partizanskih rokah, je bilo v tem zgodnjem času upora velikansko. Glas o tem se je razširil po vsej Štajerski in tudi prek njenih meja, predvsem pa v nemčurkem Mariboru, Gradcu in tudi v Berlinu.

Okupator je spet divjal z nasiljem in se hočeš nočeš s tem spet samo razgaljal. Spet in spet je zasledoval partizane, spet in spet je streljal talce, kajti partizanska dejavnost ni bila zaustavljena. Kljub žrtvam! Sledil je spopad na Čretvi in vrsta drugih.

Talce so na Štajerskem začeli streljati 30. julija 1941 (Krško), nato pa 10. avgusta blizu Maribora pa spet in spet. Samo v 1941. letu so jih pobili 174! Tudi to je bil do-

Napad na Lož in Bezuljak je ostal v zgodovini partizanskih bojev zapisan kot primer partizanske spretnosti, dobro prilagojene trenutne taktike v času, ko so Italijani širili svojo veliko ofenzivo z okolice Mokrica na območje doline Iške in Krima.

Bliskoviti uspeh v Rovtu, decembrska vstaja z vrhom v Dražgošah

Po začetni vstaji, ki se je od poletja razrasla po raznih krajih Slovenije, a je bila najbolj silovito sprožena na Gorenjskem, je okrepljena okupatorjeva policija vedno pogostejše napadala prve partizanske enote. Na vsak način je hotela deželo »pomiriti«. V teh vsakdanjih naporih je prvim gorenjskim partizanom v resnici zadajala trde udarce. Izmed 356 borcev, kolikor jih je bilo na Gorenjskem do prve polovice avgusta 1941, se je zaradi silovitih okupatorjevih napa-

jev bataljon je v Rovtu blizu Martinj vrha v silovitem napadu uničil do zob oboroženo nemško policijsko kolono! To se je zgodilo 12. decembra 1941, ko so bili Nemci še vedno blizu Moskve in Leningrada, ko so ogrožali tudi severno Afriko, ko so bili na vrhuncu svoje moči.

Cankarjev bataljon (70 borcev), ki se je tedaj po snegu prebijal iz Selške v Poljansko dolino, kjer so imeli namen razširiti vstajo, je odkril kolono 52 policistov, ki so jih zasledovali in jo presenetili. V kratkem, slabih četrh ure trajajočem spopadu, ki bi ga še najlažje imenovali »boj med srečanjem«, je padlo 45 policistov, štirje so bili ranjeni in le trem se je uspelo rešiti. Partizani so tedaj prvič zaplenili toliko novega orožja, da so bili posledje dobro oborožena enota. Res so tudi oni izgubili 3 borce, a tako nezaslišan uspeh sredi močno okupirane Gorenjske je odtehtal vse. Okupatorski vrhovi so bili vznemirjeni, da so dvignili na noge tudi poveljujoči Hitlerjevi Berlin. Na ogroženo območje Gorenjske so takoj poslali svojega generala Georga Schreyerja z nalogo, naj sestavi posebni štab, ki naj bi z okrepljenimi policijskimi silami uničil gorenjske partizane.

Tak odziv Berlina je partizanskim uspehom na Gorenjskem že tedaj dajal pečat evropske razsežnosti tega časa. Na Gorenjsko so začeli prihajati dodatni policijski bataljoni, a vstaje niso še uspeli zadušiti. Uspeh je zablestel v vsej svoji izjemnosti! Decembrska vstaja je bila

prebivalce pa razgnali. Toda pomen dražgoške bitke ni v tem, čeprav je bilo več kot hudo, temveč v tem, da so borci Cankarjevega bataljona spopad sprejeli zavestno, da je bil mit o nepremagljivosti Hitlerjeve oborožene sile tož razbit. V vseh dneh so partizani izgubili le 9 borcev in 11 ranjenih, a Cankarjev bataljon je v bistvu ostal cel, nacistov pa je padlo neprimerno več, čeprav so bili najmanj 25-krat močnejši.

Pomen dražgoške bitke je že tedaj prestopil meje ožje domovine, okupatorjevi generali pa so bili vedno bolj zaskrbljeni. To še posebno zato, ker je podivjani nacistem še vedno kazal moč, ki je grozila, da bo podredil ves svet. Zato je dražgoška bitka – čeprav obrambne narave, postala in ostala legenda partizanskega boja v prvih letih upora na Slovenjskem. Tega pomena ne zmanjšujejo niti poznejši hudi udarci in izgube niti poznejši okupatorjevi uspehi.

Bojni pohodi brigad in divizij so bili tudi velika dejanja na poti v svobodo

Zdaj bi moral opisati nastajanje prvih štirih in nato drugih brigad naše NOV poleti 1942, pa prebijanje skozi veliko sovražnikovo ofenzivo na Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini, pisati bi bilo potrebno o prvem osvobojenem ozemlju in predelih spomladi 1942, a to bo moralo počakati za drugo priložnost. Prav tako nujno bi bilo treba poudariti pomen silovite partizanske protiofenzive prvih štirih slovenskih brigad, ki je trajal vse od 26. novembra 1942 do 26. marca 1943, to je do velike zmaga teh brigad v tudi legendarnem Jelenovem žlebu. O tem so napisane že posebne knjige, vendar tega ne bo nikoli dovolj. Ne zaradi slave ali samohvale, temveč zaradi resnično usodnih bojov za obstoj slovenskega ljudstva in njegove svobode. In uspehi ob kapitulaciji Italije septembra 1943!

Ob vsem tem tu lahko samo omenim tudi znamenite bojne pohode v različne smeri naše okupirane in razdeljene domovine. Iz njih žari volja po združevanju vseh Slovencev, tudi onih, ki so čemeli v suženjstvu onstran avstrijskih in italijanskih meja.

Taki večji pohodi, združeni z nepopisnimi napor, a tudi žrtvami, vendar kronani z uspehi so bili: februarja in maja 1943 v Beneško Slovenijo, legendarni bojni pohod 14. divizije na Štajersko, ofenzivni pohodi in boji 9. korpusa v 1944. in 1945. letu poletno osvobajanje Zgoranje Savinjske doline z enotami 4. operativne cone, bojni pohodi in sodelovanje enot 7. korpusa s hrvaškimi enotami v Gorskem kotarju in predvsem sklepni boji za končno osvoboditev domovine spomladi 1945. Enote 9. korpusa so sodelovale konec aprila in prve dni maja 1945 pri osvobajanju Primorske s Trstom in Gorico, enote 4. operativne cone pa so bile prve na Koroškem in v Celovcu, kamor je Kokrški odred z deli Koroškega prisel natančno 8. maja 1945 skupno z zahodnimi zavezniki.

Toda prav slovenske enote NOV so se morale še ves teden po uradni kapitulaciji Nemčije bojevati na Koroškem pri Pliberku z desettisoči umikajočih se kvistinskih oborožencev. Enote 4. operativne cone so skupno z oddelki 3. jugoslovanske armade tam 15. maja 1945 dosegle veličastno zmago. Tam in na Primorskem, v Ljubljani in drugod je bilo tedaj jasno opaziti, da je iz tistih prvih, majhnih partizanskih skupin v štirih letih, a z velikimi žrtvami, ki so bile potrebne za naš narodni obstoj, kot iz majhnih studenčkov in potokov naša oborožena in osvobodilna sila narasla v nepremagljiv veletok. Res v veletok, ki pa vendarle ni bil zadosti močan, da bi tudi s slehernega koščka slovenske zemlje odpravil različne okupatorje in njihove naslednike. A vendarle: bil je nepopisno velik maj!

Ivan Jan

Dne 7. januarja leta 1944 so pri Sv. Primožu na Pohorju ustanovili Zidanškovo brigado

kaz upora na Štajerskem. Tako kot na Gorenjskem so to oznanjali veliki rdeči plakati!

Na Lož in Bezuljak

Kdo še ni slišal o znamenitem napadu na Lož in Bezuljak na Notranjskem? Vodil ga je Ljubo Šercer, znameniti junak Daki pa je bil tedaj mitraljezec. Ta dva napada na italijanske garnizije je izvršil mladi Krimski bataljon 19. oktobra 1941. Napad so izvršili načrtno in hkrati. Dasiravno sta bili posadki italijanski, sta se upirali. Vendar ne tako silovito, da partizani ne bi nekaj Italijanov zajeli (nato so jih izpustili), zaustavili prihajajočo pomoč iz Starega trga, ter v obeh napadih ubili 3 italijanske vojake, 23 so jih ranili in 7 zajeli. Med njimi tudi oficirje. V teh bojih so partizani, ki so jih sovražniki predčasno odkrili, imeli enega mrtvega ter 6 ranjenih.

Tudi ta dva napada sta odjeknila po vsej Notranjski, v Ljubljani in tudi v Rimu. Tudi Italijani so se s številnimi oddelki že drugi dan pognali v protiofenzivo in obkolili velik del Notranjske. Temu obkoljevanju je pomagal tudi nenadni sneg, ki ga je že 23. oktobra zapadlo dobre pol metra.

dov skrčilo na 139 partizanov. Jedro tega je bil Cankarjev bataljon, ki mu je poveljeval legendarni Jože Gregorčič-Gorenjc, že preizkušeni španski borec in oficir. Zaradi velikanske premoči in silovitosti okupatorja, ki je tudi med neoboroženimi ljudmi zganjal vse hujske nasilje, se je bataljon zdaj združeval, zdaj spet razhajal. Tako je zorela pristna partizanska taktika, ki jo je bilo treba vsekakor spoštovati.

V oktobru 1941 je bil prav zaradi teh razlogov razdeljeni bataljon spet zbran, in sicer na Sv. Mohorju nad Selško dolino in Sorškim poljem, pravzaprav v gričevju nekako sredi Gorenjske. Od tod, kjer se je bataljon (ki je štel le okoli 60-70 borcev, a prekaljenih) zadrževal skoraj dva meseca, kar je bilo izjemno dolgo, je izvršil vrsto različnih akcij, ki so neprestano vznemirjale okupatorje.

Preveč bi bilo, če bi te akcije samo naštel, zato na kratko o uspehu v Rovtu, o zimski vstaji in o legendarni dražgoški bitki. To troje je v tesni medsebojni povezanosti.

Rovt nad Škofjo Loko. V najhujšem mrazu se je med ljudmi kakor povodenj razlila novica! Skoraj neverjetna, veličastna, a vendar resnična: Cankar-

dodatni odgovor okupatorjevega nasilja. Množična decembrska vstaja je zajela prek 600 upornikov okoli Jesenic, v Bohinju, okoli Bleda, v Zgoranjeavski dolini, predvsem pa na škofoškem območju s središčem v Poljanski dolini. Konec decembra so se novi policijski bataljoni začeli zaganjati prav v to dolino, da bi uničili jedro upora – Cankarjev bataljon, a jim tudi tedaj ni uspelo. V večdnevni ostrih spopadih so izgubili čez 60 mož, vendar pa jim je s silovito premočjo uspelo zadušiti žarišča množične vstaje. Toda Cankarjev bataljon je kljub vsemu narasel na dobrih 200 borcev, okupatorski oblastniki pa so morali ugotavljati, da se kaj takega v okupirani Evropi še ni dogajalo. Zapisali so in sporočili v Berlin: »Na tukajšnjem ozemlju se je začelo dobro organizirano, bliskovito uporniško gibanje...«.

In za te uspehe je Cankarjev bataljon konec decembra 1941 od IOOF v priznanje in odlikovanje prejel slovensko partizansko zastavo.

Potem pa so sledili tridnevni siloviti boji v Dražgošah. Dražgošani so tedaj hudo trpeli, nacistični zločinci so jih v svoji nemoči do partizanov 41 pobili, vas zažgali in porušili, druge

Z Jankom Rudolfom o TV nadaljevanki NOB na Slovenskem Petnajst epizod velike dokumentarne serije

S predsednikom sveta pri RTV Ljubljana za nadaljevanko o NOB na Slovenskem pod naslovom *Ko se korenin zavemo smo se pogovarjali o tem, kako je nastala, ideja in kako poteka delo pri uredništvu tega, za našo televizijo in vse sodelujoče, velikega dokumentarnega projekta.*

»Pred leti, ko je šla na ekrane serija Ustvarjanje

prek druge, ki obravnava napad na Jugoslavijo, razpad, razkosanje Slovenije ter prikaz okupatorjevih raznarodovalnih sistemov, do naslednjih epizod, ki si kronološko sledijo. Nekatere so tudi ožje tmatske in obravnavajo posamezna, kakor smo menili, pomembna poglavja naše NOB. Poseben poudarek smo skušali dati s samostojno epizodo Ljubljani kot sedežu vodstva OF in iz-

»Želeli smo, da bi ljudje videli nadaljevanko v celoti že v tem, jubilejnim letu. Toda pokazalo se je, da gre za veliko večjo in težjo nalogo, ki je ni mogoče na hitro izpeljati. Tako smo poskrbeli, da so bile do teh prazničnih dni dokončane tiste epizode, ki so z našimi letošnjimi prazniki neposredno povezane. Zato smo si lahko doslej ogledali prvo, drugo, peto, sedmo in petnajsto – zadnjo epizodo, ki govori o zadnjih bojih na Poljani. Še letos bomo, če bo vse po sreči, lahko gledali tisti del, ki je odmerjen kulturi, in onega o zdravstvu.«

Za bolj jasn pogled in v pojasnilo tistim, ki so morda že s pripombami o pomanjkljivi seriji povezovali doslej predvajane epizode, naj povemo, da je ljubljanska televizija računala, da bo celotno serijo 15 nadaljevanj z naslovom *Ko se korenin zavemo* predvajala prihodnje leto spomladi. Kakor je že v navadi, bodo poskrbeli tudi za ponavljalni termin. Šele tako bomo lahko dobili celoten pregled nad to petnajsturno oddajo in jo kritično ocenili. O njenem snovanju pa velja povedati vendarle še nekaj stvari: RTV Ljubljana je povabila k sodelovanju najboljše slovenske zgodovinarje za področje NOB: Toneta Ferenc, Ivana Križnarja, Zdravka Klanjščka, Mira Stiplovskega, Milana Ževarta in ravnateljica Muzeja ljudske revolucije Slovenije Staneta Mrviča. Tudi režiserjev za posamezna nadaljevanja je več. Epizode, ki smo jih doslej že videli, so režirali: Jože Pogačnik, Bogo Vranešič, Igor Košir in Janez Drozg. Vsi, je poudaril

Janko Rudolf, ki sodeluje pri oblikovanju tega dokumentarca, so se lotili svojih nalog ne le profesionalno, ampak tudi zagnano, saj je pri nastajanju takšne serije še posebej pomembno medsebojno sodelovanje.

Tako je naš sogovornik pohvalno imenoval urednika serije Branka Gabrščka, urednika dokumentarnih televizijskih programov Draga Pečka pa producenta Gorazda Končarja, koordinatorko montažerjev Olgo Megličevič in še druge, ki so pripomogli, da poteka delo čimbolj nemoteno; kajti, že od vsega začetka je celota zasnovana tako, da bodo posamezni njeni deli dodelani čimbolj enotno, kolikor pač to dopušča razpoložljivo dokumentarno gradivo za posamezna obdobja. Poleg tega pa spremljajo dokumentarni del tudi odlomki pričevanj udeležencev NOB, ki skušajo z živo besedo in osebnimi vtisi zaokrožiti podobo.

Zgodovinarji seveda niso scenaristi. Narava njihovega znanstvenega dela je, da skušajo zajeti tudi vse nadrobnosti dogajanj. Tako je bila ob nastajanju dokumentarca tudi zaradi tega nujna koordinacija. »Naj le omenim, da je napisal Ivan Križnar prvotni scenarij o Ljubljani kar na sto tipkanih straneh. Po skupnih pogovorih in tehtanju smo se končno odločili samo za izsek, ki predstavlja aktivistično delo in življenje Ljubljane v NOB.«

V svetlu dokumentarne televizijske nadaljevanke o NOB v Sloveniji delujejo: Albert Jakopič, Kajtimir, Olga Vipotnik, Franc Poglajen-Kranjc, Lado Pohar, Marjan Lenarčič, Marjetka Kastelic, Bogdan Osolnik, Jože

Dežman, Branko Gabršček in vsi sodelujoči zgodovinarji. Doslej so člani opravljali svojo nalogo nadvse odgovorno. Prebrali in razpravljali so o vseh sinopsih, o vseh scenarijih in si ogledali vse še grobo zmontirane dele nastajajoče nadaljevanke.

»Prizadevamo si, da ne bi bilo iz celote izpuščeno nobeno bistveno dejstvo. Človek bi mislil, da je mogoče spraviti v petnajst ur programa veliko. Dejstvo pa je, da smo morali včasih pomembne stvari omeniti le s po enim stavkom, da smo lahko snov televizijsko zaokrožili. Težko si predstavljam, da bi to delo, ki smo se ga lotili zdaj, še kasneje opravili.«

»Ob vsem povedanem pri tej nalogi pa najbrž ne

Še pred leti, ko so televizijske serije (ker še ni bilo magnetoskopa) odšle po enkratnem predvajanju v pozabo, sta bili njihova uporabnost in koristnost pravzaprav majhni. Zdaj, ko imamo na voljo brezštevila ponavljanja, si obeta dokumentarna nadaljevanka o slovenskem NOB širši pedagoški pomen. Poleg tega predvidevajo, da bodo celotno serijo posneli tudi na video kasete, ki bodo na voljo pedagoškim delavcem ob pouku zgodovine. H kasetam bo priložen še natisnjen scenarij.

»S čim bolj celostnim in kar najbolj strokovnim gradivom smo hoteli navsezadnje (ter ob množici predstavljenih dokumentov) odgovoriti tudi ti-

Titove Jugoslavije, so imele vse jugoslovanske TV hiše zanjo svoje posamezne naloge. TV Ljubljana je za to serijo pripravila eno nadaljevanje. Že takrat se je pokazala težava, kako v zelo skromno odmerjenem času predstaviti NOB na Slovenskem. Takrat smo tudi že začeli premišljati o oblikovanju daljše serije, ki bi obravnavala posebej narodnoosvobodilni boj v Sloveniji. Ta ideja se je še jasneje izkristalizirala v socialistični zvezi in ljubljanska televizija jo je prevzela z vso resnostjo kot svojo nalogo.

Nadaljevanko smo zasnovali tako, da je vpeta v širši okvir jugoslovanskega narodnoosvobodilnega boja in tudi v okvir druge svetovne vojne sploh. Skozi ta okvir vstopa vsaka posamezna epizoda. V ožjem smislu pa je bilo treba prikazati pregled NOB vključno z njegovo poprejšnjo zgodovino, s položajem Slovencev v stari Jugoslaviji, z razvojem delavskega gibanja in odločilno vlogo KPS pri snovanju enotnosti v delavskem gibanju in enotnosti naroda.

Med drugim je bilo potrebno predstaviti pomen čebinskega kongresa, ki se je kazal v odločilni vlogi partije, njena vloga pa spet v širokem ljudskofrontnem gibanju, ki je združevalo vse rodoljubne zoper grozečo fašistično nevarnost. To je tista rdeča nit, ki povezuje vseh 15 dokumentarnih epizod od prve, ki nosi naslov *Pred viharjem*.

jemni aktivnosti vsega mesta proti sovražniku. Prav tako je samostojno prikazana kultura NOB, znotraj te pa je poudarjeno zgodovinsko dejstvo, da so skoraj vsi, ki so pred vojno kaj veljali v znanosti in kulturi na Slovenskem, sodelovali z Osvobodilno fronto slovenskega naroda. Posebna epizoda prikazuje tudi partizansko zdravstvo, njegovo nesebično, humano pomoč ranjenecem in bolnim borcev ter tudi civilnemu prebivalstvu na osvobojenem ozemlju. Zadnja tematska epizoda je posvečena boju Slovencev v ječah in taboriščih ter v boju zunaj Slovenije – kjer so se pač znašli v tistem usodnem času.«

V vseh drugih kronološko urejenih epizodah, nam je pojasnil Janko Rudolf, je prikazana rast partizanske vojske v redno armado (ki je enakovredno sodelovala v sklopu zavezniških operacij), z rastjo vojske pa tudi vse tisto, kar je njeno rast omogočalo: razvoj ljudske oblasti od kočevskega zbora in prvega zasedanja SNOS do ustanovitve prve slovenske vlade v Ajdovščini. Posebej je poudarjen prispevek kmečkega prebivalstva, ki je preskrbovalo partizansko vojsko in zaledje ter ji poleg hrane in drugega dajalo tudi množico borcev.

V prikaz je seveda zajeta tudi mladina, ki je bila navsezadnje glavna nosilka bremena narodnoosvobodilnega boja.

bo odveč, če javnosti povemo, koliko nadaljevanke stane. Doslej oziroma po cenah iz leta 1984 je šlo za 3 milijarde dinarjev. To seveda nikakor ni dokončna cena, vendar pa je do neke mere kazalec, ki nam pove, da za tako velik projekt ne bodo šla velikanska sredstva.«

stim glasovom, ki meni, da ta del naše zgodovine 'friziramo', je dejal ob koncu našega pogovora Janko Rudolf. Upati je, da vsem skupaj tudi pri nadaljevanju dela ne bo zmanjkalo sape in da bodo pripeljali nadaljevanke do srečnega konca.

B. Ž. J.

Leto 1945 v tisku

Razstava, s katero je Narodna in univerzitetna knjižnica počastila 40-letnico svobode, ni imela namena, da bi s tiskanimi, a tudi drugače razmnoženimi dokumenti iz raznih partizanskih tiskarn prikazala svoje dragocenosti. Ti dokumenti, ki so prihajali v knjižnico kot nekakšni obvezni izvodi, so sicer zanimiv dokaz »države v državi«, kakršnega podjarmljena Evropa verjetno ni poznala, kljub temu pa smo se tokrat odločili za drugačen izbor svojih eksponatov. Na sicer manj kompleten, a toliko bolj nazoren način smo hoteli prikazati le majhen izbor iz tiska, ki vsaj do neke mere lahko obudi spomin na tiste velike dni. Kot nekakšen napis za vso razstavo smo uporabili sliko do tal porušenega nemškega mesta z invalidom brez noge na prazni ulici. Ob tej sliki pa je znameniti Hitlerjev izrek iz leta 1933, ko je prišel na oblast: »Dajte mi štiri leta časa in Nemčije ne boste več prepoznali!« Vsekakor nam ta slika ponazarja en obraz nacizma, ki je prizadel vse Nemce, drugi, še strašnejši pa je obraz, ki ga prav tako ponazarja slika v glavnem mladostnih taboriščnikov. Ob taboriščnem tisku, ki je izhajal tik po osvoboditvi, pa je posnetek Pengovove risbe o dohodu shujšanih mrtvaki. Ker so taborišča z Reaganovim obiskom v Nemčiji dobila novo aktualnost, je prav temu področju namenjen znaten del razstave.

Glede dnevnega in tedenskega tiska smo se odločili za doslej nenavaden način: poleg uradnih časnikov, ki jih je okupator nadzoroval z navdušujočimi pozivi na vztrajanje, smo postavili nekaj partizanskih letakov, ki govorijo o resničnem položaju na frontah. Ob novicah, da je Hitler junško padel branec Evrope pred boljševiszmom, je hladno poročilo sanitetne službe beloruske fronte o njegovem samomoru. Sicer pa se je tedanji Družinski tednik povzpelo do viška cinizma, ko je primerjal Hitlerjevo smrt z Leonidovo pri Termopilah in Lazarjevo na Kosovu, češ bralec »se bo nehote spomnil, kaj je pomenila Leonidova smrt za bodoče rodove Helenov in padec carja Lazarja za vstajenje

srbstva«. Ni verjetno, da bi v tistih dneh kak nemški časnikar prišel na tako misel.

Slike iz časopisa *Adria Illustrierte* in iz Slovenskega domobranca prikazujejo domobrance, ki zajemajo iz kotla z napisom: »Nemško vodstvo in domači častniki skrbijo za čiste in dobre uniforme, za stanovanje in krepko hrano domobrancev« (!) Tudi prizori, ko SS general odlikuje posebno »junaške« domobrance in ko se pogovarja nadškof z SS generalom in Rupnikom, govorijo o zadnjih dnevih okupacije. Pri tem je razstavljen tudi razglas »slovenske vlade na Taboru«, ki imenuje domobrance »slovensko vojsko«. Partizani pa naj nehajo z vojsko in se pokorijo »slogi«.

Slovenski poročevalec, Ljudska pravica in Jutro ob osvoboditvi Ljubljane nam skušajo pričarati tedanje razpoloženje. Podobno govorita o razpoloženju na severovzhodu Slovenije prekmurski Novi čas in mariborski Vestnik. Glas zaveznikov v Trstu pa z velikim naslovom razglasa atomsko bombo nad Japonsko kot »epohalen izum«. Svoboda pa je prinesla tudi nove naloge in ogromno dela: treba je bilo na hitro objaviti različne razglase, natisniti mnogo političnih brošur, predvsem pa poskrbeti za šole. Dve šapirografirani čitanki in abecednik govorijo o mrzličnem delu na vseh področjih. Majhen izbor iz raznih pesmaric in pesniških zbirk (med njimi Levčevi Koraki v svobodo), koledarja Mohorjeve družbe in OF, dramski teksti, proza (med njimi Kranjčeve novele Tihotižja in pejsaži, Godinove Bele tul-pike, Ingoličeve novele Pred sončnim vzhodom), vse to priča o tem, da se je po kulturnem molku kulturno življenje bogato razživelo. Plakati, ki so jih ustvarjali Šubic, Globočnik in drugi s svojimi živimi barvami, govorijo o novi dobi.

Vse to so seveda samo eksponati, nekakšni pripomočki, ki jim lahko da pravo življenje samo živ spomin. Za tiste, ki teh dni niso doživljali, pa je razstava spodbuda, da se znova »zavemo svojih korenin«.

Jaro Dolar

Bitburški »vrh« predsednika Ronalda Reagana

Nikoli v 30-letni zgodovini ameriškega letalskega oporišča pri Bitburgu v Eifflu ni noben ameriški letalski oficir ali kateri koli drugi 12000 članov posadke te garnizije niti naključno pomislil, da bi se med sprehajanjem spomnil krajevnega pokopališča. Noben oficir ni pregledoval grobov in se zanimal za preteklost in poklic pokopanih, kaj šele, da bi kam položil naključni šopek ter mimogrede poblisnil po germanskih runah na grobu pripadnikov ss divizije Prinz Eugen ali njej podobne zločinske formacije, kakršne so med vojno morale in požigale tudi po Jugoslaviji.

Nato pa je nenadoma završalo: »Vsa Amerika«, je poročal eden od več kakor 300 ameriških reporterjev, ki so prišli v Bonn, da bi spremljali ta nenavadni dogodek, »se klanja spomenu nacističnih vojakov, vsa Amerika je pozvana, da se pobota z nekdanjim sovražnikom in pozabi na rane in na brazgotine, ki še spominjajo na vojne grozote«.

V tako imenovani »Roosewelth Room« v Beli Hiši v Washingtonu je neposredno pred predsednikovim obiskom v ZR Nemčiji govoril in si otiral potne srage s čela Elija Wiesel. Iskal je primerne besede, da bi lahko naslikal podobo apokaliptičnega doživljanja: »Sinove, ki so nemo opazovali, kako so njihovega očeta do smrti pretepli, matere, ki so morale opazovati, kako so njihovi otroci umirali za lakoto po koncentracijskih taboriščih, nasilje na vsakem koraku, strah, osamljenost, mučenje, plinske celice in ognjeni zublji v krematorijskih pečeh...«

Wiesel je v nekaj stavkih orisal tisto, za kar je menil, da ne bo mogel nikoli več iztisniti iz sebe, govoril je o holokavtu. Dva metra od njega v istem Roosewelthovem prostoru je sedel Ronald Reagan. Bil je tiho, nikamor se ni obrnil, je strmel je v moza za govorniškim pultom. Dvanajst ur prej Wiesel še ni vedel, da ga bodo poklicali v Belo hišo, dobro pa je vedel, kako zelo ga je zbolela predsednikova odločitev, povezana z obiskom v ZR Nemčiji, in njegovo mnenje, da so bili »vojaki tretjega rajha prav tako žrtve nacizma kakor interniranci v koncentracijskih taboriščih!«

Predsednik in njegov povabljenec sta se 25 minut sama pogovarjala v Oval Office v Beli hiši. Nihče razen njiju ne ve, o čem sta se pogovarjala prav gotovo pa o

preteklosti, ki je iz Elije Wiesela naredila siroto, interniranca, ki je preživel Oswinczyn, in o prihodnosti, ki jo bo Ronald Reagan deset dni doživljal, ko bo potoval po zahodni Evropi in ZR Nemčiji. Elija Wiesel je zanesljivo član ameriške judovske skupnosti, manj zanesljivo pa je, če je tudi njen vidnejši predstavnik, pooblaščenec za dogovor s predsednikom Reaganom o daljnosežnih posledicah takšne žalitve judovske skupnosti, kot je počastitev spomina nacističnih zločincev, morilcev iz Malmödyja in drugih prizorišč medvojne obračuna zločina z borci za svobodo. Ni verjetno, da se je prej tako viharo razburjenje med ameriški Judi nenadoma poglobilo, ker se je Wiesel 25 minut na samem pogovarjal s predsednikom.

Ogorčenje po svetu, tudi v ZDA je bilo tako spontano, da tudi sredstva množičnega obveščanja v ZR Nemčiji niso več dobro vedela kako in kaj: Trda preizkušnja partnerstva, Odločitev, ki jo je težko razumeti, Spomin in opomin obenem, Dvoboj asociacij in čustev, Grozljivo pričevanje iz pekla, Zagrizeni sovražniki so postali prisrčni zavezniki in Komu je to potrebno, so le nekateri naslovi iz zahodnonemškega časopisja, povezani z dogajanjem v Bitburgu.

»Komu je to potrebno,« se je vprašal tudi bivši zahodnonemški kancler Helmut Schmidt, potem ko so ga povabili pred kamere TV družbe ABC v improvizirani studiu v Bonnu. Tako kakor vedno je Helmut Schmidt tudi tokrat govoril rahlo sarkastično in iskal razlago za »serijo napak in narobe odločitev«. »Le zakaj,« je dejal, »bilo treba organizirati v Evropi proslavo 40-letnice konca vojne? Tudi 25. in 30. ali 39. obletnice tega datuma

nismo slavili, je dejal. »Če je Bitburg rehabilitacija nacistov ali ne«, se je Schmidt posmešnil v kamero, »potem bo to najbolje vedel Sam Donaldson, agresivni mož pri ABC, saj je poročal tudi iz Bele hiše,« je še dejal prejšnji kancler, preden so ugasnili žaromete v studiu.

Gostitelj kancler Helmut Kohl in njegov gost ameriški predsednik Ronald Reagan sta si res veliko prizadevala, da bi pojasnila svojo »krettno spravo«. Kancler je trdil, da tistih 50 esesovcev, ki so pokopani sredi 2000 drugih vojakov, niso bili pripadniki zloglasnih sil notranje varnosti tretjega rajha, temveč vojaki na fronti kakor toliko drugih. Toda, Bitburg ni problem samo zaradi esesovcev, temveč gre za precej hujšo zadevo. Res je, da je bil Hitlerjev ss sestavljen iz dveh delov. Notranji del je med drugim kriv zločinov po koncentracijskih taboriščih, zato pa so na fronti delovale posebne esesovske jurišne enote kot na primer prostovoljska divizija Prinz Eugen, znana zaradi zločinov na naših tleh, če že ne drugje.

Po vojni je bilo samo v ZR Nemčiji okoli 900 000 esesovcev. Postopoma so jih »integrirali v novo družbo«, češ da so izrabili ponujeno priložnost za rehabilitacijo. Njihovi mrtvi »kameradi«, takšni kot tisti, ki so pokopani v Bitburgu, niso imeli »priložnosti za rehabilitacijo, čeprav so jih zahodni zavezniki pomilostili.«

Takšno je približno pojasnilo Reaganove in Kohlove poteze glede venca v Bitburgu. Vendar to pojasnilo le malo koga zadovoljuje, nikakor pa ne nas v Jugoslaviji, Francozov, Nizozemcev, Belgijcev, vzhodnoevropskih držav in tudi ne Judov ne glede na Wieselov pogovor z Reaganom. Ni se moglo sprijazniti s sugestijo iz Washingtona in Bonna, da naj bo to kolektivna »odveza« nacizmu, torej pomilostitev vojnega zločina.

Dogodek v Bitburgu je obudil spomin na politični proces pred 15 leti, ko je tedanji zahodnonemški kancler Willy Brandt spontano pokleknil na tla nekdanjega judovskega geta v Varšavi pred spomenikom žrtvam

nacističnega maščevanja nad uporniki. Brandtov in zdaj Reaganov korak simbolizirata preobrazbo mednarodnega položaja v teh 15 letih oziroma poglobitev nasprotij med obema glavnima faktorjema blokovske razdelitve Evrope in sveta. Če je Brandtovo dejanje v Varšavi-en pol razpoloženja svetovne javnosti, potem se je drugi pol izkazal v vsesplošni obsodbi Reaganovega dejanja na bitburškem pokopališču. Če je bila Brandtova krettna spotnana, pa je bila Reaganova žal rezultat trdne odločitve, o čemer nihče več ne dvomi.

Ameriška častna straža za esesovce. Predsednik Ronald Reagan in zahodnonemški kancler Helmut Kohl na pokopališču v Bitburgu. Interesom globalne ameriške politike so žrtvovali čustva in bolečino toliko milijonov žrtv povampirjenega fašizma med drugo svetovno vojno.

Protesti doma (v ZDA) in po svetu niso mogli ničesar spremeniti, kajti predsednik Reagan je bil prepričan, da je njegova krettna več kot potrebna ZR Nemčiji kot državni zaveznici in njenemu sedanjemu kanclerju Kohlu. Vsaj glede slednjega – pomagati Kohlu tudi v notranjepolitičnem boju, se pričakovanja niso izpolnila. Na nedeljskih volitvah v svojem okrožju je bil Helmut Kohl poražen kot že dolgo ne!

Ameriški predsednik bo ta poraz svojega zaveznika na deželnih volitvah zlahka prebolel, saj ni bistveno vplival na ameriško strategijo v zahodni Evropi, prav tako pa tudi ni pričakovati motenj v odnosih med za-

vezniki ali omahljivega stališča v politiki do vzhodnega bloka. V povojnem času sta se najbolj razvili dve državi, ki sta bili med vojno potolčeni do nog – Nemčija in Japonska. Če naj Japonska ostane ob strani, pa za ZR Nemčijo vsekakor drži, da je sicer izgubila vojno, dobila pa je mir.

Bitburška epizoda ameriško-nemškega sodelovanja je brez-dvoma računala s protesti in obsodbo v svetovni javnosti, vendar je bila podrejena – širšim ciljem ameriške vlade na stari celine. Očitno so bile ZDA mnenja, da je jubilej konca druge svetovne vojne dobra priložnost za izrabljanje nekaterih prednosti iz »zgodovinskih izkušenj« povojnih ameriških vlad v odnosih z Moskvo. ZR Nemčija je imela pri tem vedno svoj »stalni sedež«. Bistvo teh »prednosti« je v stališču, da so se sedanje zveze z nekdanjim

li za predstavnike obeh nemških držav. S tem že poskušajo utreti pot svojim sanjam o ponovni združitvi nemških držav oziroma doseči negacijo evropskih (mednemških) meja. Po drugi strani pa se te več kot nevarne in že nekajkrat obsodjene »sanje« zelo ujemajo z Reaganovo zasnovo o »novi Evropi« in zastarelosti sovjetskega tolmačenja dogovorov z Jalte. Ne samo, ko gre za sedanje ameriške zaveznike, temveč tudi za države vzhodnoevropske socialistične skupnosti, torej za zaveznike SZ.

Že prej je ameriški predsednik razlagal, da je eden od ameriških ciljev v Evropi »demokracija obnova« v državah – članicah varšavskega sporazuma. Ko je pred dnevi govoril o »skupnih emocijah ameriškega in nemškega naroda«, je očitno pozabil na čustva drugih narodov v Evropi. Pozabil pa je še na nekaj. Potuha, ki jo je z vencem na grobu v Bitburgu dal vsem mračnim medvojnimi silam, vse do zdaj vsaj približno pritajenim, bo zanesljivo imela neslutene posledice. Ne bodo se oglašali samo nacisti in pripadniki drugih na nürnberškem procesu za zločinske razglašeni in obsojeni nacistični formaciji, temveč se bo poskušala povampiriti reakcija po vsem svetu. Predsednik Reagan je namignil, da ZDA verjetno ne bodo imele nič proti, vsaj toliko časa ne, dokler tega ne bodo začutile na lastni koži. Kako je to, so lahko spoznale ob nedeljskem zborovanju bivših esesovcev na Bavarskem. Omenili pa smo, da je bilo po koncu vojne v ZR Nemčiji skoraj milijon samo esesovcev, kaj šele nacistov!

Predsednik Reagan je odpotoval domov, z njim pa ekipe, ki so poskrbele, da ga je videl ves svet. Bil je ves čas »v formi«, kot takšnemu državljanu tudi gre. Ravnal se je po izkušnjah: vsakih 90 minut premor, da ga spremstvo ta čas pripravi za nov televizijski nastop, kjer s humorjem, šarmom in intuicijo rešuje položaj, če ga njegova vsestranskost v političnem znanju – pusti na cedilu. Ni mu torej težko, da se na ameriških TV zaslonih kaže kot vse obvladujoča osebnost. Gledalcem pa ostane skrito, da se v ozadju stalno zadržuje petčlanska zdravniška ekipa s težkimi torbami z medicinskimi aparati za prvo pomoč tudi v najbolj kritičnih trenutkih.

fl

Z letnih programskih konferenc Borci s klenimi pogledi

V našem uredništvu se je v teh nekaj zadnjih tednih zgodilo nekaj, kar je v nasprotju z našimi hotenji in željami, pa vendar – spričo okoliščin – neizogibno. Razpored posebnih, prazničnih števil (tiste pred prvim majem, one druge ob dnevu zmage in osvoboditve in te današnje, ki prav tako označuje sklepni del slavlja ob veliki štiridesetletnici) nam je vsilil ozko grlo, v kakršnem so se znašla prav poročila in zapisovanja naših dopisnikov o številnih letnih skupščinah krajevnih in občinskih organizacij združenih zveze borcev.

Mapa s temi dopisi se je po vsakdanjem poštarjevem prihodu razširila za nekaj dodatnih milimetrov in začela bolj in bolj opozarjati nase. Seveda nismo ničesar zavrgli, saj se zavedamo svojega dolga do organizacije, katere glasilo smo, kar pa zadrege z obilico še neobjavljenega in neobdelanega gradiva prav nič ne zmanjšuje. Prav nasprotno. Naša želja je, da nobenega izmed poročil ne zamolčimo in ga ne pustimo vnevar, hkrati pa vemo, da vsega, kar je zapisano v tej »prispele pošti«, preprosto ne zmoremo objaviti.

Izhod iz zadrege skušamo najti v smiselnem povzemanju poudarkov in njihovega bistva.

Poročila in dopise prelistavamo zapovrstjo, kot so prihajali »na mizo«.

Naslov povzetka (Borci s klenimi pogledi) smo našli na zadnjem izmed prispelih listov. »S tako ugotovitvijo«, piše Drago Miklavc, »so končali svojo programsko konferenco borci ZZB NOV Maribor-Pesnica...« O njej, kajpak kasneje, kajti začeti moramo pri poročilih, ki so v uredniški mapi že najdlje.

Mestna organizacija zveze borcev v Postojni je svoj občni zbor organizirala že pred mesecem. »Pri nas, v naši občini je in bo v ospredju vseh prizadevanj uresničevanje ciljev gospodarske ustalitve,« je v prvem odstavku svojega poročila poudaril predsednik Roko Benčič. »Stabilnost naših družbenih razmer slabši predvsem naša nedoslednost... Zaradi tega borci menimo, da je osnovna družbena naloga mobilizirati vse subjektivne sile za uspešno premaganje sedanjih težav.« Večja prizadevanja in storilnost, boljše izraba sredstev, maksimalno varčevanje, racionalna poraba surovin, odgovornost z vsemi posledicami na slehernem delovnem mestu in položaju – to so bili izhodišči in sklepni poudarki tako v uvodnem govoru kot v dokaj ostri razpravi, ki je opozorila predvsem na nevdzdržnost napadov na pridobitve narodnoosvobodilnega boja ima naš politični sistem, kajti naši delovni ljudje si ne dovolijo vzeti svobode, demokracije in samoupravljanja. Borci v Postojni (589 po številu, večina v starosti

med 60 in 70 leti) so si in si bodo po svojih močeh prizadevali, da bodo v mladih ljudeh vzgajali duha tradicij narodnoosvobodilnega boja ter sodelovali v samoupravnem družbenem dogajanju. (Poročilo nam je poslal Ivan Mezgec).

Iz Gornje Radgone se je oglasil Rihard Ovčec. Letno konferenco krajevne organizacije je vodil njen predsednik Tone Brus. V razpravi so, med drugim grajali odnos zdravstvenega osebja do zdravljenja borcev, kritično pa so obravnavali tudi občinski odlok, ki je za borce določil nižje priznane vrednosti. Tolikanj večjega pomena je zato ravnanje članov krajevnega odbora ZB, ki na domovih obiskujejo bolne člane ter se jih spomnijo s skromnimi darili. Med letošnjimi akcijami so posebej poudarili obnovo osrednjega spomenika borcem in aktivnost na radgonskem Trgu svobode ter izid edicije Pomniki NOB v Slovenskih goricah in v Prekmurju (ob štiridesetletnici osvoboditve).

O letni skupščini ZB NOV Majda Vrhovnik v krajevni skupnosti Gradišče v Ljubljani poročajo poslana »stališča«. »Ugotavljamo, da se gospodarski položaj vse bolj slabša... Z gospodarsko krizo, ki ji ni videti konca, se prepleta nič manj težka družbenopolitična kriza, v kateri se z vse večjo ostrino soočajo zelo različna in nasprotujoča si mnenja tako v gospodarskem kot v političnem sistemu. Takšno stanje povzroča splošno nezadovoljstvo, nezaupanje in sumničevanje ter spodbuja različne nacionalizme, šovinizme in separatizme, da je pa tudi prilož-

nost prikritim sovražnikom, da poskušajo kompromitirati NOB in OF ter ponarejati našo polpreteklo zgodovino... Borci smo zaskrbljeni, ker se v naši družbi nič ne premakne in ker še vedno dogmatično vztrajamo pri modelu, ki ga je življenjska praksa ovrgla... Od soborcev in vseh drugih tovarišev na vodilnih družbenopolitičnih položajih odločno terjamo, da se že vendar lotijo učinkovitega reševanja nakopičenih problemov z vso odgovornostjo in čimprej... Kot borci in državljani socialistične Jugoslavije imamo pravico in dolžnost zahtevati javno pojasnilo, kdo in s kakšnimi pooblastili je najemal dolarska posojila in zakaj, kako so devizni dolgovi porazdeljeni po republikah in kdo vse je temu botroval. To je treba povedati našim delovnim ljudem...

Ob vsem tem, kar poimenujemo etatistična prevlada birokracije nad socialističnim samoupravljanjem, menijo, da bi lahko javni dialog bistveno prispeval k reševanju perečih vprašanj in le realnim možnostim izhoda iz sedanje situacije... (Besedilo stališča hranimo in ga bomo – kot celoto – uporabili za enega izmed uvodnikov v prihodnjih številkah, saj v strnjeni dikciji povzema duha aktualnih borčevskih zahtev).

Zajeten »šop« poročil bo moral čakati za naslednji teden. Tu so poročila z Vrhnike, iz Kranja, iz Laškega, iz Domžal, iz Podgrada in Nove Gorice, iz Koprja, iz Podnarta, iz Zalca, z Jesenice, iz Pirana, iz Škocjana, z Markovcev – ter iz uvodoma omenjene Pesnice. Tokrat lahko zapišemo samo:

se nadaljuje

Franc Šetinc ob otvoritvi razstave Umetnost na temo NOB

Nadih svobodnih partizanskih gozdov

»Ali je mogoče lepše izraziti vso konkretno veličino narodnoosvobodilnega boja, kot je to storila in kot to še dela umetnost? Je mogoče prepričljivejši odgovor tistim posameznikom, ki poskušajo maličiti ali celo umazati njegov resnični obraz? Partizan, na strani katerega je bila skoraj vsa umetnost, se je odločno potegoval za enakopravnost malega naroda v svetu ustvarjalnega občestva! Pravijo, da ga je vodila tuja roka. Kakšna laž! Od kod ta domač duh, če ne iz domače zemlje in domače hiše, vse previharjene v stoletjih? Dolgo, dolgo je bila to koča podložnika, kjer se je skrivala slovenska beseda, dokler si tudi slovenski narod ni s Trubarjem, Prešernom, Levstikom in Cankarjem pa s partizani izbojeval vstopnice v svet svobodnih narodov! Pod tujo roko se ne bi moglo popolno izraziti domače izročilo, ne bi se mogla sprostiti ustvarjalna moč slovenskega naroda. Slovensko partizanstvo je bilo tako naše, domače, kakor je bilo pristno slikarstvo in kiparstvo, ki je bilo njegova nepogrešljiva sestavina. To velja tudi za druge zvrsti umetnosti v NOB. In prav to slavno izročilo, to neprecenljivo zgodovinsko izkušnjo so znali preletiti v slikovne stvaritve umetniki,

med katerimi niso vsi neposredno doživeli vojne vihre. Uspelo jim je umetniško predstaviti tiste dolge dneve boja, trpljenja in samoodpovedovanje v novi luči, v luči pomena tega boja za našo sedanost, v kateri živimo.

To, da so se slikarji v partizanih posvetili predvsem grafiki, je pomagalo, da se je po vojni grafika razmahnila in doživela nagel kvaliteten vzpon. Najboljša dela iz NOB ohranjajo svežino in neposrednost ter so plodna podlaga za današno likovno ustvarjalnost. Najsi je šlo za umetnike, ki so prinesli v gozdove zrel umetniški pogled in samosvoj slog, ali za slikarje, ki so prve tipajoče korake napravili v podzemeljskih tehnikah, bunkerjih in v improviziranih tiskarnah pod smrekovimi vejami, oboji so gradili novo, odkrivali nova umetniška pota do današnjega dne. Kakor je bila umetnost svobodnih gozdov naslednica in vrhunec teženj, ki so se v slovenski umetnosti pojavljale že ves čas med obema vojnoma, tako je NOB neizčrpen vir motivov in umetniškega navdiha za nove in nove generacije. Odmevi teh dogajanj prihajajo na površje do današnjega dne, rastejo v naši umetnosti še naprej.«

Pesniško priznanje prekomorcem

Pesnik Rado Bordon je v svoji novi pesniški knjigi Sipine, ki je pred dnevi izšla pri Partizanski knjigi in bila predstavljena v Cankarjevem domu, objavil v razdelku Sopotniki tudi sonet Prekomorci

Četudi so dali prekomorci borci NOVJ velik delež v boju jugoslovanskih narodov in narodnosti za svobodo, je vendar doslej le malo literarnih, še posebej pa pesniških pričevanj, ki obravnavajo njihovo življenjsko in bojno usodo. Na voljo je predvsem že vrsta zgodovinskih del, ki obravnavajo bojno pot številnih prekomorskih brigad in drugih prekomorskih enot NOVJ.

V pesniški obliki je usoda štajerskih fantov, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko in so pozneje prišli v partizane, prepričljivo opisal pesnik Jože Smit (roj. 1922) v svoji epično-lirični pesnitvi Koleselj iz cedilike (1968). Zdaj pa je pesnik Rado Bordon v svoji novi pesniški knjigi Sipine, ki jo je v počastitev njegove 70-letnice (roj. 16. novembra 1915 v Trstu) izdala založba Partizanska

knjiga v Ljubljani, priobčil tudi sonet PREKOMORCI (v knjigi na strani 149), v katerem na pesniško zgoščen način prikazuje usodo prekomorcev borcev NOVJ. Nisem kdove kako razgledan v sodobni slovenski poeziji, vendar menim, da v sonetni, tako

zahtevni in strnjeni pesniški obliki doslej še nihče na Slovenskem ni opisal usode nas, prekomorcev.

V svojih Pojasnilih v isti knjigi (na straneh 173-174) nam Bordon na kratko tudi opisuje, kako je sonet nastal (po velikem zborovanju prekomorskih bri-

PREKOMORCI

*Prišli iz širnega sveta ste, prekomorci,
preganjanci, jetniki, sužnji tuje slave,
prišli ste preko morja, čez puščav planjave,
da bi bili na rodni zemlji njeni borci.*

*Letalci, topničarji, jurišni pešaki,
tankisti, inženirji, večji pomorščaki
ste skoz ovire, skozi mreže spon hiteli,
da z brati združeni bi skupni dom oteli.*

*Taranto, Bari, Carbonara in Gravina
bili so vam samó postajališča bežna,
v daljavi vam je svetil Vis, bleščeč v svobodi.*

*Ker vedeli ste: Ena le je domovina.
In tudi če je kdaj vam danes nevaležna,
naj vsak od vas po njej vzravnaj, ponosen hodi!*

gad in drugih prekomorskih enot NOVJ 4. julija 1965 v Ilirski Bistrici, ko je bil odkrit tudi veličasten spomenik, na katerem so vklesani Bordonovi verzji), opisuje nam vlogo in pomen prekomorcev borcev NOVJ v naši osvobodilni vojni, pojasnjuje pa tudi nekaj pomembnih zemljepisnih pojmov, povezanih s prekomorci (Taranto, Bari, Carbonara, Gravina, Vis). Navaja tudi pomemben odlomek iz Klanjščkov Osvobodilne vojne na Slovenskem 1941-1945.

Prekomorci smo lahko ponosni, da nas je pesnik Rado Bordon, tudi sam prekomorec, počastil s tem, da je svoj sonet PREKOMORCI uvrstil v svojo jubilejno pesniško knjigo. To je knjiga, ki bi jo na svoji knjižni polici moral imeti prav vsak prekomorec borec NOVJ, saj ima pesnik v njej tudi čudovit razdelek s soneti iz vojnih dni, z naslovom Skozi krvave zarje.

Albert Klun

Gledališki umetniki, udeleženci NOB

Stane Česnik

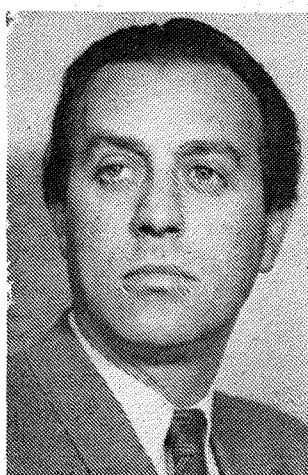
Ob 70-letnici rojstva

Stane Česnik je bil med tistimi znamenitimi partizanskimi igralci, ki so v letu 1944 sestavljali dramski ansambel Slovenskega narodnega gledališča v Črnomlju. Rodil se je pred sedemdesetimi leti (11. maja 1915) v Ljubljani na Viču v številni družini očeta železničarja. Po končani osnovni šoli in nižji gimnaziji se je vpisal na srednjo tehniško šolo na gradbeni oddelek, ki ga pa ni dokončal. Zvabila ga je pevška žilica na ljubljanski konservatorij, kjer je študiral solopetje pri mojstru Bettetu. Žal pa je moral tudi ta študij prekiniti, ker bi moral poleg petja kot vzporedni obvezni predmet študirati klavir, tega pa v družini niso premogli. Zato se je zaposlil kot zborist v zboru ljubljanske Opere.

Med okupacijo je bil že od vsega začetka povezan z Osvobodilno fronto, zato je moral tudi zapustiti svojo zaposlitev v Operi. Po smrti

brata Milana, ki so ga julija 1942 ubili Italijani, se je moral umakniti v strogo ilegalo. Ob kapitulaciji Italije je odšel v partizane, kjer je bil sprva v Gubčevi brigadi, ob ustanovitvi partizanskega gledališča pa so ga poklicali v Črnomelj.

V partizanskem gledališču je bil dramski igralec, recitator in pevec. Preden je prišel k partizanskemu gledališču, je bil član kulturniške skupine Jase in kulturniške skupine v Gubčevi brigadi. Nastopal je na neštetihih mitingih kot recitator in solist – baritonist s svojim privlačnim, žametnim baritonom. Njegova silna želja postati solist (prej je bil le zborist v zboru ljubljanske Opere) se mu je izpolnila v partizanih, kjer so se mu na veliko ponujale pevske in igralske prilike. Uveljavil se je s svojo moško lepoto ter s svojim sonornim zvonečim glasom. Na veliko veselje kolegov igralcev in občinstva se je izkazal tudi kot zelo uporaben karakterni dramski igralec. To svojo darovitost je pokazal zlasti v treh partizanskih kreacijah: kot stari služabnik v Čehovi enodejanki Medved, kot sočna postava Tase v Nušičevi Sumljivi osebi in kot simpatični možati dr. Mrož v

stava se je izkazal tudi kot zelo uporaben karakterni dramski igralec. To svojo darovitost je pokazal zlasti v treh partizanskih kreacijah: kot stari služabnik v Čehovi enodejanki Medved, kot sočna postava Tase v Nušičevi Sumljivi osebi in kot simpatični možati dr. Mrož v

Partizanski pevski zbor se je vrnil z gostovanja

Uspeh tudi v Bratislavi

V dneh od 26. do 30. aprila je Partizanski pevski zbor iz Ljubljane gostoval v ČSSR. Nastopil je v Trnavi in Bratislavi. V Trnavi so bili pevci PPZ gosti delavskega pevskega zbora Bradlan Trnava, ki letos slavi 55-letnico delovanja. To je bil tudi prvi stik po osvoboditvi pevcev s publiko Slovaške, ki jih je zelo lepo sprejela.

Drugi dan je bil nastop na 14. festivalu pevskega zbora Slovaške v Bratislavi. Organizatorji festivala so letos prvič povabili na festival tudi pevce iz drugih držav. Ta čast je doletela madrigaliste iz Halle DDR in Partizanski pevski zbor iz SFRJ – Ljubljana, kot je to bilo uradno napisano. V polni dvorani velike bratislavske filharmonije se je v tekmovalnem delu zvrstilo 12 domačih pevskega zbora, ki so se že poprej uvrstili v A skupino. Najboljšemu zboru, ki ga izbere posebna strokovna žirija, podelijo nagrado in priznanje zlati venec Bratislave.

PPZ je na tem festivalu zbranih elitnih pevskega zbora Slovaške pod vodstvom dirigenta Cirila Cvetka nastopil s zahtevnim programom: Rojngov – Sloboda, Vrabec – Slovenska pesem, Tajčević – Komitske pesme, Pahor – Oče naš, Šafranek – Konjuh planinim, Simoniti – Bolen mi leži in češko partizansko Partizanska dumka.

Občinstvo v dvorani, med katerimi je bilo veliko glasbenih strokovnjakov, je prisrčno sprejelo izvajanje pevcev PPZ in jih nagradilo z dolgotrajnimi aplavzi. Posebno so jih navdušile: Slovenska pesem, Oče naš, Sloboda in Bolen mi leži. Med poslušalci v dvorani je bil ta večer tudi vodilni slovaški skladatelj svetovnega slovesa Eugen Suckon, ki je, kakor se je sam izrazil, prišel na ta festival predvsem zaradi PPZ, za katerega je veliko slišal, ni ga pa imel priložnosti poslušati. Za izvajanje pevcev PPZ je dobesedno dejal: »Lahko ste ponosni nad svojim nastopom. Vaš zbor ima zvočne in lepe glasove, ki znajo muzikalno izvajati skladbe. Človek jih z veseljem posluša. Čestitam k uspehu.« Te besede velikega skladatelja E. Suckona niso samo priznanje pevcem, temveč tudi našim skladateljem revolucionarnih in partizanskih pesmi.

S Partizanskim pevskim zborom je v Bratislavo dopotoval tudi podpredsednik ZZB NOV Ljubljana Stane Koman. Srečal se je s predsednikom Zveze partizanskih borcev Bratislave. V prijateljskem pogovoru sta ocenila dosedanje stike med obema organizacijama, ki jih je treba še bolj utrditi na nivo prijateljskih mest Ljubljana – Bratislava. V znak tesnejših vezi je Andrej Sarvaš, ki je obenem član komiteja Zveze partizanskih borcev Slovaške, izročil Stanetu Komantu plaketo 40-letnice zmage nad fašizmom, Koman pa umetniško sliko Motiv iz NOB slikarja Iva Šubica z željo, da se vezi krepijo v korist obeh organizacij, saj jih družijo preteklost, sedanost in prihodnost.

Jože Jenič

Prvi ljubljanski talec, ustreljen 1. maja 1942

Ernest Eypper

Ob 43-letnici smrti

Narodni heroj Ernest Eypper, član KPS in član VOSA, ustreljen 1. 5. 1942

Kot visokošolec je Eypper pristopil k Sentjakobskemu gledališču leta 1934. Odigral je trinajst pomembnih vlog na 127 nastopih v letih 1938 do 1941 pa je bil tajnik tega gledališča. Ko je italijanski okupator hotel iz Sentjakobskega gledališča narediti raznarodovalno orodje, se je zavilo v kulturni molk. Z Eypperjem je Sentjakobsko gledališče izgubilo enega najbolj priljubljenih in nadarjenih igralcev ter organizatorjev pa tudi nežnega lirika, ki je znal svoja najbolj skrita čustva izraziti v lepi pesniški besedi.

Po vrnitvi iz Francije se je zaposlil pri francoskem konzulatu v Ljubljani. Takoj po italijanski okupaciji se je vključil z vsem žarom v osvobodilno gibanje in postal član rajonskega odbora Osvobodilne fronte v Trnovem, kjer je odgovarjal za vojaško linijo. Obenem je bil kot odlični organizator in aktivist pritegnjen v specialno obveščevalno službo. Tu je z nenavadno drzno smelostjo organiziral in reševal najtežje naloge. Nenehno je bil izpostavljen nevarnosti, da pade v roke sovražni policiji. In res so ga 19. marca 1942 Italijani na cesti aretirali in po strahovitem mučenju na ljubljanskem strelišču ustrelili 1. maja 1942 kot prvega ljubljanskega talca.

Svojo prvo in pristno uporniško naravo je pokazal Eypper med mučenjem, ki ga ni moglo ukloniti: pred smrtjo je italijanskim krvnikom, ki so se postavili pred njim v strelsko vrsto, izpovedal Dantejeve verzje: »Svoboda, tako je draga, kot vé le ta, ki zanjo življenje dala! Po smrti so mu dodelili časten naziv narodnega heroja.

Dušan Mevlja

Borovih Raztrgancih. V partizanskem gledališču je igral še Sašo v Borovi Težki uri, Tulpenheima v Linhartovi Županovi Micki in Cleanta v Molièrovem Namišljenem bolniku. Po osvoboditvi sem videl v vlogi dr. Mroža v Raztrgancih nešteto odličnih dramskih igralcev, toda resnici na ljubo: nihče ni bil tako sproščen, nihče ni odseval toliko žara in pristne partizanskosti kot Stane Česnik v tej vlogi. Po osvoboditvi je postal član ljubljanske Drame in se v njej uveljavil s prenekaterimi velikimi in naslovnimi vlogami pa tudi s pomembnimi igralskimi epizodami. Sodeloval je tudi pri slovenskih umetniških filmih in zelo pogosto je nastopal tudi pri radijskih igrah. Usoda pa mu ni bila naklonjena, ravno ko bi lahko začel v svojih zrelih letih uveljavljati svoj izraziti karakterni dramski talent, ga je napadla zahrbtna bolezen, ki ji je podlegel 1. julija 1969. leta, star komaj štirinajstdeset let.

Nekdanji partizanski kolegi se ga spominjamo kot odličnega pevca in dramskega igralca ter kot izjemnega tovariša, ki je v partizanskem gledališču zavzemal specifično, nenadomestljivo mesto.

Dušan Mevlja

Slovenci na proslavi v Sremu

Odbor skupnosti borcev Slovenskega bataljona 1. krajiške udarne proletarske brigade je ob letošnji, 40-letnici preboja sremske fronte organiziral obisk grobov padlih bork in borcev bataljona v Sremu. Medtem ko vsako leto na dan preboja sremske fronte, 12. aprila, obiščeta grobnici padlih delegacij odbora in krajevne skupnosti Leskovec pri Krškem, ki je pobratena s krajevnimi skupnostjo Lovas, se je letos udeležilo teh slovesnosti 24 bork in borcev bataljona (8 iz Beograda), 15 svojcev padlih bork in borcev Slovenskega bataljona, 2 borca 1. jugoslovanske brigade, formirane v ZSSR in borec 6. Liške brigade ter 3 svojci borcev!

Iz Ljubljane smo se odpeljali z avtobusom 11. aprila zvečer ter prispeli okrog 8. ure v Komletince. Tu smo na grobnico padlih, kjer je pokopanih okrog 3.700 bork in borcev Jugoslovanske armade, med njimi tudi deset od trinajstih borcev Slovenskega bataljona, ki so padli 28. decembra 1944. leta pri jurišu na sovražnikove utrdbe pred vasjo Otok, položili venca. Nekdanja borka bataljona dipl. inž. Marija Prohinar, se je s kratkim nagovorom spomnila dogodka, ko so padle te prve žrtve bataljona.

Iz Komletincev smo nadaljevali pot v Lovas, kjer so nam tamkajšnji krajanji, zlasti pa pionirji in mladina, priredili priskrben sprejem. Po jutranjem okrepčilu smo se v domu kulture udeležili slavnostne akademije. Tajnik odbora

Slovenskega bataljona dipl. inž. Pavle Fleré je pozdravil navzoče, čestital krajanom Lovasa ob njihovem prazniku dneva osvoboditve ter podaril osnovni šoli Mladost knjigo Zakladi Slovenije, da bi se medsebojno boljše spoznavali. Med potekom akademije je prispel generalpolkovnik Milutin Morača, ki je v pozdravnem nagovoru spomnil na 16. januar 1945, ko je bil komandant 5. udarne divizije in je sremsko fronto obiskal maršal Tito. V štabu 5. divizije, ki je bil v Lovasu, je maršal Tito v poznih popoldanskih urah s člani štaba preučil bojno situacijo na območju te divizije. Komandanta divizije je opozoril na njegovo desno krilo fronte ter poudaril, da je zelo ugodno za morebitni nemški protinapad, pri čemer je posebej opozoril na smer, ki vodi

od vasi Sotin prek vasi Opatovac, Mohovo in Šaregrad proti Iloku. Naslednje jutro, 17. januarja, so Nemci prav tu prodrli v zaledje naših enot ter obkolili 1. in Slovenski bataljon 1. krajiške brigade, ki sta se bojevala v rovih nad Opatovcem ter sta imela zelo velike žrtve. Samo Slovenski bataljon je imel tu 73 padlih in mnogo ranjenih.

Milutin Morača je nato odkril v Lovasu spomenik padlim domačinom ter spominsko ploščo na stavbi, v kateri je maršal Tito obiskal med vojnimi operacijami štab 5. divizije. Ta dva dogodka sta bila vključena v program proslave 40-letnice preboja sremske fronte.

Po akademiji, na kateri so tamkajšnja šolska mladina in člani kulturnoumetniškega društva Lovas pod vodstvom

Franja Viteka in Ane Miljković izvedli izjemno kakovosten program, so položili venca na grobnico padlih. V njej počivajo posmrtni ostanki 239 bork in borcev, med njimi tudi 73 bork in borcev Slovenskega bataljona. Venec je položila tudi delegacija pobratene krajevne skupnosti Leskovec pri Krškem pod vodstvom Rezihe Pirc. Ob grobnici je o pomembnosti sremske fronte, junaštvu bork in borcev in njihovih žrtvah spregovoril predsednik odbora skupnosti borcev Slovenskega bataljona Milan Peroci, mladina iz Lovasa pa je izvedla nekaj uspešnih recitalov.

Po skupnem kosilu smo se v popoldanskem času odpeljali po ulici Slovenskega bataljona na ogled ostankov strelskih rogov nad Opatovcem, kjer sta prvi in Slovenski bataljon bila, 17. januarja 1945, svoj težki boj. Nekdanji komisar Slovenskega bataljona Dušan Kecman je borkam in borcem ter svojim padlim razložil, kako je potekal ta boj ter poudaril, da bi nas sovražnik, če bi napadal samo s čelne strani, ne mogel vreči iz rogov. To mu je uspelo samo zato, ker nam je prišel s pehoto in tanki v bok in hrbet ter je začel oba bataljona obkoljevati, tako da je padlo precej bork in borcev tudi pri umiku proti vasi Lovas, kjer sta se bataljona ponovno postavila v bran. V svoji pripovedi se je spomnil tudi junaške smrti namestnika komandanta bataljona prvoborca Albina Dolščaka.

Prenočili smo pri krajanih Lovasa, ki so nas sprejeli zelo gostoljubno. Stkale so se nove bratske in prijateljske vezi.

Milan Peroci

S seje paritetnega odbora za Strunjan

Paritetni odbor delegatov ZZB NOV Slovenije in tovarne zdravil Krka iz Novega mesta se je sestal v Strunjanu in obravnaval poslovanje strunjanskega doma v letu 1985. Pregledali so informacijo o nekaterih obnovitvenih delih na hotelski plaži in določili cene storitev za sezono in sezono 1985.

TOZD Zdravilišča tovarne Krka je za letos načrtoval 21.000.000 dinarjev prihodka ali 65 odstotkov več kot lani. Vendar pristavljajo, da bo mogoče takšen poslovni uspeh doseči le z izjemnimi naporimi delovnega kolektiva, z dobro organizacijo dela, s kakovostnimi storitvami, z nagrajevanjem po delu ter z nujnimi dopolnitvami kadrovske zasedbe. S tem v zvezi je delavski svet TOZD Zdravilišča sklenil novembra lani in februarja letos uskladiti osebne dohodke delavcev zdravilišča, ki so zaostajali za osebnimi dohodki gostinskih in zdraviliških delavcev na obali. Samoupravni organi, družbenopolitične organizacije in delavci bodo storili vse, da bi se njihovi gostje, ki pridejo na zdravljenje ali na oddih in rekreacijo, dobro počutili. Prizadevali si bodo, da bi navduševali goste za obisk v predsezoni in po njih, k čemur naj bi prispevale ugodne cene. Tako bi dosegli boljšo izrabljenost zmogljivosti v zdravilišču Strunjan brez izgube. Lani so načrtovali izgubo 7.000.000 dinarjev, ob koncu leta pa so ugotavljali, da so pristali »le« pri 1.500.000 dinarjih (predvsem zato, ker je bilo zdravilišče dva meseca zaprto).

Člani paritetnega odbora so se seznanili z obnovitvenimi deli ob obali strunjanskega zdravilišča. Z ureditvijo plaže bodo bolj kakovostne ponudbe deležni gostje zdravilišča, delavci Ljubljanske združene banke, PTT Slovenije, občani krajevne skupnosti Strunjan ter drugi turisti, ki bodo letovali na tem območju.

Paritetni odbor je določil cene storitvam za Zdravilišče Strunjan:

storitev	april	maj	junij	julij	sept.	okt.
polni penzion v dvoposteljni sobi	1120	1440	1680	2000	1800	1680
dodatek za enoposteljno sobo	250	350	400	500		
za samoplačnika	1400	1800	2100	2500	2500	2100

Turistična taksa znaša za osebo 20 dinarjev na dan. Za otroke do sedmega leta starosti je zagotovljen 30-odstotni popust (od celotne cene).

Delegacija ZZB NOV je predlagala Krki, naj skuša izboljšati pogoje za invalide-vozičkarje, in to dostop s plaže v morje ter možnost kosila na obali ali v gostišču Primorka. Proučijo naj tudi možnosti za lažji dostop invalidov do hotelskih prostorov.

M. L.

Podoživljanje ob 40-letnici prostosti

Avtobus s preživeli taboriščniki je počasi drsel po cesti mimo neprijazne sivine šlezijske pokrajine. Tudi dan ni bil svetel, mrko nebo se je spajalo z deželo pod seboj, ki je odpirala vrata v težke misli. Nemo smo strmeli v ta svet, nihče ni sosedu ponudil besede. Notranjost pa je stiskala mora, ki se ni dala odgnati. Sivina se je naselila tudi med nas, kot da se vozimo po pepelu, kot da je vse preddurje Auschwitza še vedno posuto z njim, kot da ga še vedno vidimo in vonjati in slutiš. Nemogoče je bilo otresti se tega občutka. Nemogoče je tudi izbrisati ta spomin iz naše zavesti.

Izstopili smo iz avtobusa in močni sunki vetra so nas neprijazno pozdravili. Opomnili so nas, da stopamo po sledih težkih spominov. Zavili smo se v tople plašče in zavarovali glave s pokrivali, ki smo počasi sledili ogromni množici pred nami po glavni poti nek-

danjega taborišča. Pa so nam misli kar same od sebe hitele v preprosto, a tako resnično primerjavo: »Le kdo se je pred mrazom in vetrom lahko zavaroval tedaj – v lahkih taboriščnih oblačilih, v coklah in papirnatih rutah in ozkih čepicah na obratih glavah? Nekateri pa še tega niso imeli. In ure in ure dolgi apeli ob vsakem vremenu in kazni in bičji, psi, glad in smrt na vsakem koraku.«

Štirideset let je od takrat, 40 let od dneva, ko so se razklenile verige suženjstva, ko je ugasnil zadnji plamen od petih peči krematorijev in se je poslednjič odvalil gnusobno gosti dim iz globokih brezen taboriščnih jam, kjer so še dodatno sežigali do smrti onemogle in umrle jetnike taborišča.

Toda namesto vzklika svobodi, namesto pozdrava osvoboditeljem, namesto nasmeha in sreče, namesto zmagoslavja

preživeli niso bili sposobni razumeti, kaj se dogaja z njimi. Velike otožne oči so nepremično zrle skozi žično ograjo, postave so vkovane na tista tla groze, smradu in smrti negibno stale.

Na veliki prostor taborišča so prihajali s svojimi venci in s svojimi tesnimi občutki delegacije evropskih narodov.

Pred velikim spomenikom vsem žrtvam jih z velikim spoštovanjem polagajo drugega za drugim. Vojaška godba igra žalostinke – štirim milijonom zgorelih, stodvajsetim tisočim ustreljenih ob zidu smrti, nešteto obešenim, nepreglednim množicam zastrupljenih s plinom, zmrazjenih, obgrizenih, potolčenih z bičem in kavli, sestradanah. Njihov pepel sivi tvoj obraz, mračni dušo, para srce. Dviguje se ob vetrovnih dneih, grozi, opozarja in prosi obenem: »Nikdar več vojne ljudje, ne več takega trpljenja, varujte mir, bodite ljudje!«

In ko se proslava konča in se vsa množica razkropi po nekdanjih barakah, po celicah smrti, po vseh prostorih nekdanjega taborišča in ko si natančno ogleda tudi muzej, je vsakdo od teh nešteto udeležencev obnemel ob resnici.

Preživeli taboriščniki pa zato v sebi že v vseh teh dolgih 40 letih nosimo poslanico: »Ljudje, bojujmo se za mir, za človeka, za sožitje!«

Jožica Zoroja

Trideset let dela in uspehov

Zveza slovenskih organizacij na Koroškem je ob tridesetletnici svojega obstoja letos prvič podelila priznanja dr. Franca Petka. Ime priznanj so izbrali po možu, ki je vse od koroškega plebiscita deloval med koroškimi Slovenci, bil aktiven v času prve republike, v obdobju delovanja osvobodilne

fronte in ves čas po drugi svetovni vojni. Bil je steber slovenskega političnega življenja na avstrijskem Koroškem.

Petkova priznanja so letos prejeli: dr. Franci Zwitter, Pavle Žavcer-Matjaž, Franc Ogris ter posmrtno Karel Prušnik-Gašper. Petkove diplome in plakete je prejelo dvajset zaslužnih zamejskih Slovencev, med njimi tudi tajnik Zveze koroških partizanov Lipej Kolenik.

Spominska slovesnost v taborišču Ravensbrück

Dne 20. aprila se je spominske slovesnosti v koncentracijskem taborišču Ravensbrück ob 40. obletnici osvoboditve tega taborišča in zmage nad nacifašizmom udeležilo tudi 37 bivših zapornic in njihovih sorodnikov iz Ljubljane, njene okolice in Gorenjske ter Primorske, Gorice in Trsta. Te veličastne proslave, na kateri se je zbralo okoli 50.000 ljudi, se je udeležilo tudi 700 bivših taboriščnic iz 17 evropskih držav.

V koncentracijskem taborišču Ravensbrück, ki je bilo največje žensko politično uničevalno taborišče, je bilo več kot 2000 Jugoslovank, med njimi največ Slovenk. Prve so iz Begunj prepeljali že leta 1941, največ Slovenk pa je prišlo v prvi polovici leta 1942 – predvsem s področja Gorenjske in Štajerske, z ljubljanskega območja leta 1944, januarja 1945 pa je bilo v zadnjem transportu največ primorskih Slovenk. Zadnje so bile po nekaj tednih razporejene v podružnice centralnega taborišča;

Danes je to območje nacionalni muzej in spominski park. Ohranjenega je malo – manjši krematorij, upravna zgradba, v kateri so odprli na novo preurejeni muzej, in bun-

ker. V tem so bile do zdaj spominske sobe – mali nacionalni muzeji 17 evropskih držav, ki pa so ga zaprli, češ da ga bodo preuredili in obnovili do septembra prihodnjega leta. Tako je bilo razočaranje, da naše sobe ni bilo mogoče videti, zelo veliko, postopek pa težko razumljiv. Ohranjen je tudi 6 metrov visok zid – Zid nacionalnosti, kjer je bila tudi sklepna slovesnost. Sedemnajst delegacij je položilo venca ob zid; vsaka pod ime svoje države, ki je vklesano vanj.

V Ravensbrücku je do osvoboditve taborišča 20. aprila 1945 umrlo 90.000 ljudi, po osvoboditvi pa zaradi bolezni in izčrpanosti še 2000 ljudi. V parku je več spomenikov – najpretnesljivejši stoji pred krematorijem – in predstavlja skupino mater, največastnejši pa je spomenik narodnega muzeja in spominskega parka, ki stoji ob jezeru na pepelu umrlih.

Pretnesljiv je bil pogled na množico internirank, ki so se vrnile in se poklonile svojim sestram, kot je v slavnostnem govoru rekla predsednica mednarodnega odbora Ravensbrück Rosa Guerin. Bile so spomin na grozljivo preteklost in opomin, da se kaj takega ne bi več ponovilo.

Alenka Kraigher-Gregorc

Miting tomšičevcev

Na večer pred 1. majem so v Andražu nad Polzelo počastili 40-letnico končnih bojov na prav poseben način. Obnovili in uprizo-

rili so partizanski miting, kakršne je prirejela Tomšičeva brigada januarja, februarja in aprila 1945. Ljudem je zlasti ostalo v spo-

minu veliko slavlje, ki ga je Tomšičeva brigada priredila 1. maja 1945.

Pobudniki slavlja v Andražu nad Polzelo na čelu z nekdanjim tomšičevcem Karlom Korenom so želeli obuditi čar in neposrednost partizanskih mitingov. Prireditve so naslovili Partizanski miting 1945-85, združili pa so ga s prižiganjem prvomajskega kresa. Za delo je složno poprijela vsa krajevna skupnost, zlasti pa andraška mladina. Zelo izvirni sta bili baklada in nastop partizanskih harmonikarjev. Nekdanji tomšičevci so prispevali govornika Bojana Škrka, zadnjega političnega komisarja Tomšičeve brigade, ter skeč, ki sta ga pripravila Miloš Rutar-Ružo in Vinko Žužek – tako kot pred štiridesetimi leti.

Janez Kraljič-Boris

Februarja je umrl Janez Kraljič-Boris, nosilec partizanske spomenice 1941. Rodil se je 1924. leta v Velikih Lipljenih pri Grosupljem. Že kot vajenec se je povezal z organizatorji oborožene odpora proti okupatorju in domačim izdajalcem in novembra 1941 odšel v partizane. Priključil se je Grosupeljski četi, nato je bil v 2. grupi odredov, Serčerjevi brigadi in VDV. Bil je mitraljezec, kurir, komandir voda, čete in komandant bataljona VDV. Po vojni je kot oficir JLA in komandant enote KNOJ opravljal odgovorne dolžnosti na mejah naše domovine. Upokojen je bil s činom majorja. Za zasluge med NOB in po njej je prejel več odlikovanj in priznanj.

Metka Vimpoljšek

V Ljubljani smo se februarja borci in krajan KS komandant Stane I poslovlili od Metke Vimpoljšek, rojene 1895. leta v Zgornjem Suhodolu pri Novem mestu. Že 1941. se je vključila v NOG in postala aktivistka OF in članica slovenske protifašistične ženske zveze, kjer je opravljala odgovorne naloge. Pri njej so bili sestanki, javka in skladišča raznega materiala. Ilegalcem je dajala hrano, zbirala radijske novice. Kljub mučenju v zaporu je zdržala. Za zasluge v NOB je bila odlikovana.

Franc Likar-Rafel

Na ljubljanskih Žalah smo se januarja poslovlili od Franca Likarja-Rafela, partizana od 1942. leta. Bil je borec Soškega odreda, Severnoprimskega odreda, Gradniške brigade, organizator kurirskih postaj in udeleženec partizanskega tečaja v Cerknem, kjer je bil huje ranjen. Zdravil se je v bolnišnici Franja. Po okrevanju je bil obveščevalec na karavli na Nanosu. Po vojni je bil spremljevalec prvega predsednika slovenske vlade Borisa Kidriča in kasneje v razmejitveni komisiji. Bil je vojaški vojni invalid.

Franc Gregori

V Podkorenu smo se februarja poslovlili od Franca Gregorija, rojenega pred 73. leti. Bil je aktivist od 1941. leta, od 1943. pa v taborišču Dachau in Mauthausenu. Po vojni je opravljal pomembne funkcije v družbenopolitičnih organizacijah.

Andri Zaler

V partizanski Koprivni je 48 let služboval in živel Andri Zaler. Rodil se je 1902. leta na Notranjskem. S partizani je sodeloval od 1943. leta, aktivno pa se jim je priključil 1944. leta. Iste leta je bil ujet in poslan v delovno taborišče v Nemčijo, kjer je dočkal konec vojne. Od njega smo se poslovlili lani.

Anton Kalan

V Trzinu smo se februarja poslovlili od Antona Kalana, rojenega 1911. leta. Po prihodu okupatorja 1941. leta je imel stike s prvimi revolucionarji na terenu, leta 1942. je postal član OF in 1943. član odbora OF mesta Trzin. Zbral je dragocene informacije o gibanju sovražnika in avgusta 1944 vstopil med aktivne borce NOV. Bil je na komandi mesta Trzin. Odlikovan je bil z redom zaslug za narod.

Alojz Šaloven

V Podkrajju pri Velenju se je 1915. leta rodil Alojz Šaloven. Leta 1941 je v Beogradu služil vojaški rok, kjer je bil zajet in odpeljan v ujetništvo. Naslednjega leta se je vrnil domov, se zaposlil v rudniku Velenje in 1943. leta se je ponovno znašel v celjskih in mariborskih zaporih. Od tod mu je uspelo priti domov in se je priključil NOG. Bil je večkrat odlikovan.

Anton Žučko

Decembra lani smo se v Stični poslovlili od Antona Žučka iz Ivančne gorice, rojenega 1906. leta. Spomladi se je povezal z OF in delal za NOG do kapitulacije Italije, nato pa aktivno vstopil v partizane in bil borec Cankarjeve brigade. Prejel je več odlikovanj.

Ivan Kodrun

Rodil se je 1923. leta v Podgorju. Od 1944. leta je bil borec Tomšičeve brigade, za kar je prejel številna odlikovanja. Od njega smo se poslovlili februarja v Podkrajju.

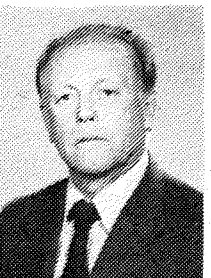

Anton Segalla

V 73. letu je umrl Anton Segalla. Leta 1941 je bil vpoklican v italijansko vojsko in zaradi političnega delovanja zoper fašizem so ga zaprli. Iz zaporov v Tarantu so ga odpeljali v Buchenwald. Po vojni se je vrnil domov in delal v raznih družbenopolitičnih organizacijah. Vodil je četo na udarniškem delu v kočevskem gozdu, ki je bila odlikovana.

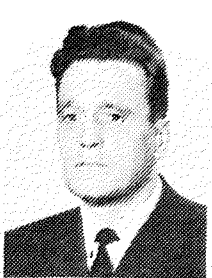
Feliks Ule

V Kozaščah pri Starem trgu pri Ložu smo se lani poslovlili od Feliksa Uleta. Med italijansko ofenzivo je bil ujet in med transportom je pobegnil in se priključil partizanom. Bil je intendant v Serčerjevi brigadi. V bojih na Paškem Kozjaku je bil ujet in odpeljan v Nemčijo.

Edvard Dolenc

V Izoli je umrl Edvard Dolenc. Rodil se je 1922. leta v Slavini pri Postojni. Od 1943. leta je bil udeleženec NOV. Bil je terenski aktivist, izdan in poslan v taborišče Dachau. Za zasluge je bil štirikrat odlikovan.

Jože Korenč

Lani smo se na Ovišah pri Podnartu poslovlili od 70-letnega Jožeta Korenča. Bil je borec Gorenjskega odreda. Tudi po vojni je bil aktiven, v krajevni skupnosti Podnart je bil organizator strelskega športa.

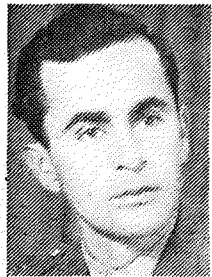

Franciška Bavdek

V Grosupljem smo se februarja poslovlili od Franciške Bavdek, rojene 1904. leta v vasi Rupe pri Robu. Od 1942. leta je bila aktivistka OF. Bila je šivilja, zato je partizanom pomagala z obleko. Italijani so jim požgali hišo, družino pa izselili.

Ladislav Vanič

Lani smo se v Hrovači pri Ribnici poslovlili od aktivista in borca Ladislava Vaniča. Rodil se je 1901. leta v Krškem. Bil je učitelj in pot ga je pripeljal v Ribnico. Že 1942. je bil aretiran in odpeljan v Padovo. Domov se je vrnil po kapitulaciji Italije. Leta 1944 je bil ponovno aretiran in zaprt v begunjskih zaporih. Po vojni je bil aktiven družbenopolitični delavec in ravnatelj takratne nižje gimnazije.

Petar Antonijević

Februarja smo se borci in krajan KS komandant Stane I v Ljubljani poslovlili od Petra Antonijevića. Rodil se je 1923. leta v Čačku. V NOV se je vključil decembra 1944. v artilerijsko brigado 21. srbske divizije. Upokojen je bil s činom majorja. Prejel je več odlikovanj.

Valerij Jugovac

Februarja je v Izoli umrl Valerij Jugovac. Rodil se je 1910. leta v Butarjih pri Bujah. Od 1943. leta je bil borec Gortanove brigade.

Vilko Zadel

Marca smo se v Izoli poslovlili od Vilka Zadela, rojenega 1933. leta v Jurščah pri Postojni. Bil je borec Serčerjeve brigade, nato pa je delal na istrskem vojnem posredstvu. Odlikovan je bil z redom zaslug za narod 3. stopnje.

Terezija Čuk

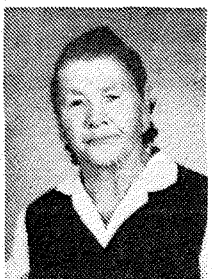
Radi se bomo spominjal Terezije Čuk, od katere smo se poslovlili marca na Planini. Skupaj z možem sta bila od vsega začetka NOB vdana aktivista. Umrla je v Jakovici v 82. letu.

Matilda Ocepek

Lani smo se na moravskem pokopališču poslovlili od partizanske mame Tilke Ocepke iz Spodnjega Tustanja pri Moravčah. Konec 1943. leta je bila izvoljena v organizacijo AFŽ ter v gospodarsko komisijo za moravsko dolino. V njeni hiši so bili razni sestanki, na njena vrata so nemalokdaj potrkali lačni in utrujeni borci in dobili varno zavetje.

Vera Bavec

Lani je umrla Vera Bavec, po domače Grgorinova iz Podcerkve. Kot mladinka se je januarja 1942 vključila v vrste aktivistov OF. Sodelovala je v obveščevalnih in drugih akcijah, v AFŽ, leta 1943 je bila sprejeta v KP in kasneje je bila sekretarka celice v Podcerkvi.

Karolina Mazzoni

Januarja smo se na kočevskem pokopališču poslovlili od Karoline Mazzoni. Rodila se je pred 90 leti na Madžarskem. Med NOB je izgubila tri sinove. Kot aktivistko OF so jo Nemci aretirali in poslali taborišča in zapore.

Alojz Adamič

Rodil se je 1910. leta v Stopah pri Velikih Laščah. Leta 1942 je bil aretiran in poslan na otok Rab. Domov se je vrnil po kapitulaciji Italije. Od njega smo se poslovlili januarja.

Alojz Šebenik

Marca smo se poslovlili od Alojza Šebenika iz Laz pri Planini. Rodil se je pred 82. leti v delavski družini. Kmalu po okupaciji se je vključil v NOG in kot progovni čuvaj zbiral pomembne obveščevalne informacije.

Venčeslav Lisac

Marca je v Grčaricah umrl Venčeslav Lisac. Rodil se je 1905. leta v Gerovem. V NOG se je vključil 1942. leta naslednje leto pa se je priključil Serčerjevi brigadi, nato je bil v Cankarjevi brigadi. Leta 1944 je bil ujet in odpeljan v taborišče v Nemčijo.

Jakob Germadnik

V 55. letu je umrl Jakob Germadnik. Komaj 14-letni deček je sodeloval s partizani, bil je obveščevalec in kurir. Od njega smo se poslovlili v Črni na Koroškem.

Alojz Rovani

V Grčaricah smo se poslovlili od Alojza Rovana, rojenega 1928. leta v Glazuti. Od decembra 1944. leta je bil kurir na komandi mesta Črnomelj.

Franc Žvar

Marca smo se na Sevnem poslovlili od Franca Žvarja, rojenega 1918. leta, vodnika Kozjanskega odreda in nosilca dveh odlikovanj.

Rafael Pobegaj

V Izoli smo se poslovlili od Rafaela Pobegaja, rojenega 1910. leta v Kambreškem. Borec NOV je bil od 1943. leta, in sicer Briškobeneškega odreda, Kosovelove in Gregorčičeve brigade. Odlikovan je bil z redom zaslug za narod III.

Franc Franciškin

Januarja smo se v Izoli poslovlili od borca, upokojenega mornariškega kapetana Franca Franciškina, rojenega 1919. leta Ptuj. Od 1943. leta je bil udeleženec NOV. Prejel je več odlikovanj.

Od novembra 1984 do februarja 1985 so umrli tile člani KO ZB NOV Loška dolina:

Janez Krajc iz Gornjega jezera, Franc Kandare iz Starega trga, Jože Janež iz Pobuda, Franc Strle z Vrhniške Vinko Mlakar iz Loža, Vlada Šoštaric iz Babne police, Franc Truden-Bolčin iz Starega trga, Ivana Žnidaršič iz Podcerkve

Drago Smolej

Na Blejski Dobravi smo se poslovlili od Draga Smoleja, rojenega na Hrušici. Delal je v železarni na Jesenicah. Od 1944. leta je bil borec NOV na Gorenjskem.

Srečko Bogatec

V Izoli smo se februarja poslovlili od francoskega partizana Srečka Bogataca, rojenega 1923. leta v Sv. Križu pri Trstu. Bil je borec v francoskih enotah, in sicer v 1. pariškem napadalnem polku. Za zasluge je bil dvakrat odlikovan.

Bruno Menis

V Izoli smo se januarja poslovlili od Bruna Menisa, rojenega 1927. leta v Italiji. Udeleženec NOV je bil od 1943. leta. Bojeval se je v 4. bataljonu Triestine in diviziji Pino Budicin. Za hrabrost in zasluge je bil dvakrat odlikovan.

Vinko Plevnik

Lani je umrl Vinko Plevnik, doma v Morju pri Framu. Od 1943. leta je aktivno in organizirano delal za NOV, sodeloval je v raznih sabotažnih akcijah, za kar je prejel več odlikovanj in medalj.

V Domu starejših občanov v Dravljah je marca umrl Leopold Kržišnik, naš dolgoletni naročnik.

Mestni odbor ZZB NOV Ljubljana – Počitniški dom Banjole obvešča zainteresirane za zdravljenje v zdravilišču Karlovy Vary, ČSSR v času: od 10. 6. do 24. 6., od 24. 6. do 8. 7., od 8. 7. do 22. 7., od 22. 7. do 5. 8., od 5. 8. do 19. 8., od 19. 8. do 2. 9.

Zdravljenje traja 14 dni. Prevoz si mora priskrbeti vsak sam.

Prijave in informacije dobijo zainteresirani na Mestnem odboru ZZB NOV Ljubljana, Komenskega 7, tel. 325-241.

Vabila

Odbor skupnosti borcev partizanske bolnišnice Franja in vodstva borčevskih organizacij Cerkljanske vabita vse ranjence, ki so se zdravili v bolnišnici Franja, osebje bolnišnice ter vse člane borčevskih organizacij Cerkljanske, da se udeležijo spominske slovesnosti ob 40-letnici osvoboditve, ki bo v nedeljo, 19. maja.

Ranjenci in osebje bolnišnice se bodo zbrali v postojanki ob 10. uri, kjer bo kratek kulturni program, ki ga bodo izvedli člani mladinskega aktiva Trgovskega podjetja Manufaktura iz Nove Gorice.

Ob 14. uri bo srečanje članov borčevskih organizacij Cerkljanske na parkirnem prostoru pred bolnišnico s kulturnim programom, ki ga bodo izvedli učenci osnovne šole iz Novakov.

V soboto, 18. maja, pričakujemo v Tolmini ob 9.30 vse poklicne in pomožne učitelje, ki so med vojno učili na partizanskih šolah na Primorskem.

Partizanski učitelji Primorske (PUP) se redno srečujejo vsako drugo leto v drugi primorski občini. Letošnje srečanje v Tolmini sprejema s 40-letnico osvoboditve in našim občinskim praznikom, zato smo se Tolminci potrudili, da bi plenum potekal v prijetnem, slovesnem, pa vendar delovnem ozračju.

Ob tej priložnosti je že izšlo glasilo Čas, ki živi, ki zajema zgodovinske podatke o partizanskem šolstvu na ozemlju sedanje občine Tolmin, spomine Takratnih učencev in učiteljev in druge prispevke.

V tisku so še spominske rutice in ovojnice, na gledališkem odru pa potekajo zadnje vaje za slovesni del plenuma, v katerem bo sta spregovorila tovariša Minka Pahorjeva in prof. Marjan Rozman.

Pripravljali odbor

Domicilni odbor Skupnosti borcev 5. in 17. brigade Simona Gregorčiča vabi borce in borke z občino Ajdovščina na zbor borcev, ki bo v nedeljo, 26. 5. 1985, ob 10. uri v domu JLA v Ajdovščini. Na zboru bomo podelili spominske medalje brigade.

Domicilni odbor Skupnosti borcev Gregorčičevih brigad Nova Gorica

Krajne skupnosti in družbenopolitične organizacije Trebnje, Dolenja Nemška vas, Račje selo in Stefan vabijo borce, občane, mladino, krajeane sosednih KS, še posebno borce 5. SNOUB Ivan Cankar, na praznovanje krajevnega praznika, 40-letnice svobode in zmage nad fašizmom.

Slovesnosti se bodo začele 18. maja ob 12. uri v osnovni šoli Jože Slak-Silvo in se nadaljevale s slovesno sejo in zborovanjem. Ob 14. uri bo v avli osnovne šole na Kidričevi 2 tovariško srečanje.

KS Trebnje, Dolenja Nemška vas, Račje selo, Stefan in Skupnost borcev brigade Ivan Cankar

Vabimo vse borce 15. udarne divizije NOVJ (Cankarjeve, Gubčeve, 12. SNOUB, 15. SNOUB, 1. artilerijske brigade in brigade Fontanot ter jurišni bataljon 15. divizije in Avstrijski bataljon), na osrednjo proslavo 40-letnice osvoboditve Dolenjske, ki bo v soboto, 19. maja 1985, v Novem mestu.

Zbor borcev bo na zbornem mestu pri hotelu Kandija v Novem mestu ob 10. uri. Skupnost borcev 15. udarne divizije NOVJ

Štiridesetletnico osvoboditve bomo praznovali s srečanjem v Medvodah v soboto, 8. junija 1985. Ob 10. uri se bomo zbrali sredi Medvod na avtobusni postaji, nato pa skupno odšli na otvoritev spominskega obeležja na hiši Pavla Kozjaka, Trnovec 9, po domače pri Legastji, ki stoji v bližini nekdanje partizanske tiskarne Donas. Odkritje spominske plošče je omogočila delovna organizacija Donit. Po odkritju se bomo ob 10.30 zbrali v Donitu, kemični industriji Medvode. Po ogledu obratov se bomo ob 12.30 zbrali v tovarniški dvorani, kjer bo potekal zbor gorenjskih tehnikov in tiskarjev. Zbor bo posvečen spomenu na Eda Bregarja-Donas, slavnega organizatorja tehnik in tiskarn ter konstruktorja tiskarskih strojev, ki je bil tudi ustanovitelj Donita.

V tovarniški restavraciji bo nato obed, popoldne pa si bomo ogledali znani muzej v Goricanah. V tovarniški dvorani bo tudi razstava o tiskarni Donas in tovrstni dejavnosti na območju Medvod.

Vabimo vse tehnike in tiskarje Gorenjske, njihove sodelavce, kurirje, gostitelje bunkerjev in dobavitelje tehničnega materiala kakor tudi njihove sorodnike in znance pa tudi vse druge občane na proslavo in srečanje.

Odbor skupnosti

Vse pevke pevskega zbora ZSM VOJSKO – CRNI VRH 1944 vabimo na srečanje ob praznovanju 40. obletnice ustanovitve zbora – 15. oktobra 1944. Srečanje bo združeno z nastopom zbora na proslavi 40. obletnice osvoboditve in s srečanjem aktivistov tednjega severnoprimskega okrožja. Prireditelj bo v nedeljo, 19. maja 1985, v Dolenji Trebuši. Na srečanje so vabljeni tudi borci 9. korpusa, ki so nastopali skupno s pevkami na raznih mitingih in so poslušali ta zbor tudi na prvem slovenskem koncertu v osvobojeni Gorici.

Vsem pevkam je glavni organizator – občinska konferenca SZDL Tolmin že poslala vabila in navodila za srečanje.

Ce katera od pevk ni dobila vabila, ponavljamo le najpomembnejše. Prireditelj bo v nedeljo, 19. maja, že popoldne ob 11. uri, zato se morajo pevke zbrati že prejšnji dan, to je v soboto, 18. maja popoldne in zvečer v dijaškem domu Svetozar Marković v Tolmini, v nedeljo pa v Dolenji Trebuši. Ze v soboto bodo v Tolmini tudi pevske vaje, glavna vaja pa bo v nedeljo ob 9. uri v Dolenji Trebuši.

OK SZDL Tolmin

Jubilejno srečanje borcev 2. brigade VDV – NO bo 26. maja v Kobjeglavi na Krasu.

Ob 9. uri bo zbor skupnosti borcev brigade. Nato bomo delili spominski znak brigade in priznanje za udeležbo v NOB. Ob 12. uri bo osrednja slovesnost s kulturnim programom. Slavnostni govornik bo general-polkovnik Branko Jerkič. Nato bo tovariško srečanje. Za borce, ki se bodo odločili za prihod na proslavo s vlakom prek Nove Gorice ali Sežane, bo na železniški postaji Stanjel organiziran prevoz do Kobjeglave in nazaj.

Odbor 2. brigade VDV – NO

V nedeljo, 19. maja 1985, bo ob 11. uri v Dolenji Trebuši na Tolminskem proslava ob 40. obletnici osvoboditve s tovariškim srečanjem aktivistov OF nekdanjega severnoprimskega okrožja. Pod to okrožje sta spadali Baška grapa in dolina Idrije, območje občine Idrija in Kanalsko.

Na prireditvi bodo v prvem delu v kulturnem programu sodelovali članice nekdanjega partizanskega pevskega zbora Vojsko pod vodstvom Albina Završnika. Zbor je med 1944. in 1945. letom sestavljalo okoli 60 kmečkih deklet ob Črnega vrha, Mrzle rupe, Vojskega, Gorenje, Dolenje Trebuše in Kanomlje. Takoj po vojni je zbor sodeloval na srečanju vseslovenskih pevskega zborov v Beogradu.

V drugem delu kulturnega programa bodo nastopili zbori Dolenje Trebuše, Mosta na Soči in Kneže.

Vabimo nekdanje aktiviste OF in nekdanje pripadnike pokrajinskega političnega in oblastnega vodstva za Primorsko, okrožnih in okrajnih vodstev za severno Primorsko, Baško-Cerkljansko, Idrijsko in Kanalsko.

Pripravljali odbor

Obvestila

Dobrepoljska dolina, ki leži v suhokranjskem prostoru na območju občine Grosuplje, bo letos od 25. maja do 2. junija praznovala in organizirala 11. teden tradicij NOB. Ta manifestacija je sklop borčevskih, političnih, kulturnih in športnih prireditev, v katere se vključujejo vse strukture prebivalstva.

Letos se bo začel 11. teden izročil NOB na soboto, 25. maja. Ob 9. uri se bodo zbrali pred novo osnovno šolo I. SPUB Toneta Tomšiča na Vidmu. Ob 10. uri bo zbor in odhod kolesarjev v Kompolje, kjer se bodo pri tamkajšnji osnovni šoli ZDO srečali z osnovnošolci, borci ZDO, domačimi borci, predstavniki DPO in vaščani. Pri osnovni šoli Struge bo ob 11. uri skupno srečanje z osnovnošolci, mladino, borci, delavci in občani. Po vrnitvi iz Strug bodo ob 15. uri sodelovali na Vidmu pri odkritju spominskega obeležja petim dobrepoljskim odposlancem kočevskega zbora. Na podružnični osnovni šoli ZDO Kompolje in podružnični osnovni šoli 18. divizije Ponikve bodo ves dan potekale aktivnosti v tesnem sodelovanju z borci omenjenih partizanskih enot. Pogovori, zgodovinska ura, krajši izleti in podobno bodo aktivnosti, ki se bodo na omenjenih šolah prepletale skozi celoten 25. maj.

V petek, 31. maja, se bodo zbrali ob 9. uri pred osnovno šolo I. SPUB Toneta Tomšiča Dobrepolje učenci in delavci osnovnih šol, ki nosijo ime po narodnem heroju Tonetu Tomšiču. Sodelovali bodo borci Tomšičeve brigade, Vida Tomšič, predstavniki občinskih konferenc ZSMS in drugih DPO. To je le nekaj prireditev iz izjemno pestrega programa 11. tedna tradicij NOB v dobrepoljski dolini.

Odbor tradicij NOB Videm Dobrepolje

Štirinajsto srečanje invalidov športnikov Jugoslavije, posvečeno 40-letnici osvoboditve in zmage nad fašizmom, 35-letnice organiziranega izvajanja rekreacije in športa invalidov in 30-letnici delovanja Zveze za rekreacijo in šport invalidov Slovenije, bo v Ljubljani od petka, 17. maja, do nedelje, 19. maja 1985. Pokrovitelj srečanja je republiški odbor Zveze združenj borcev NOV Slovenije. Srečanje bo delovno, zato bodo v programu izvedena državna prvenstva v sedeči odbojki, golbalu in streljanju z zračnim orožjem.

Borci in borke Skupnosti zaščitne enote vojnopolitičnega vodstva NOV in POS se bomo zbrali ob 40-letnici osvoboditve in zmage nad fašizmom.

Srečanje bo v soboto, 1. junija 1985 ob 10. uri v brunarici PUGLED v Dolgi vasi pri Kočevju.

Na srečanju bomo prejeli domicilno listino, ki jo bo podelila skupščina občine Kočevje.

Odbor

V počastitev ob 40-letnici osvoboditve, praznovanja krajevnega praznika in dneva mladosti organiziramo že tradicionalni pohod Po poteh Dolomitskega okruga. Pohod, ki ima naravo družbenopolitične manifestacije, na kateri naj bi mladi neposredno spoznali zgodovino NOB in tako razvijali tradicije narodnoosvobodilnega boja in revolucije, se bo začel dne 24. maja 1985 ob 8. uri pred osnovno šolo Janeza Kalana, Topol 17.

Prosim vas, da najkasneje do 15. maja prijavite svojo udeležbo na naslov:

– Osnovna šola Janeza Kalana, Topol 17, 61215 Medvode ali po telefonu 611-186.

Občinska konferenca SZDL Radovljica je v letošnjem letu organizator 17. zbora aktivistov, zapornikov in borcev Gorenjske.

Sedemnajsti zbor aktivistov, zapornikov in borcev Gorenjske bo ob 40-letnici osvoboditve Begunj (ta je bila 4. maja 1945) dne 9. 6. 1985 z začetkom ob 11. uri v Krpinu v Begunjah. Na zboru bodo 40-letnico osvoboditve počastili tudi: Kokrški odred, preživeli zaporniki iz begunjskih zaporov, Prešernova brigada, Gorenjski odred, kurirji in vezisti Gorenjske, Koroški partizani, 5. bataljon VDV, Jeseniško-bohinjski odred.

Vse našteje enote se bodo na njihovo željo zbrale uro ali več pred začetkom proslave na posebej določenih in označenih krajih v Begunjah, nato pa bodo skupaj odšle na prireditveni prostor v Krpinu.

Prosimo vse OK SZDL, da nam najkasneje do 20. maja pošljejo predvideno število udeležencev iz posamezne občine, da bomo lahko pravočasno poslali propagandno gradivo. Prosimo za podatke o številu značk, ki jih potrebujete ter o številu plakatov, ki naj vam jih pošljemo. Pri sporočanju števila udeležencev se obvezno povežite z vašim OO ZZB NOV, ker se bodo vse zgoraj našteje enote prijavljale v občinah za skupni prevoz.

OK SZDL Radovljica

V nedeljo, 26. maja bodo krajin Trnovega praznovali krajevni praznik. Temu jubileju se bodo pridružili tudi artilerji 9. korpusa in vezisti severne Primorske. Letošnje praznovanje krajevnega praznika in srečanje borcev NOV, delovnih ljudi in krajanov ter mladine bo bolj slovesno, ker je povezano s 40. obletnico osvoboditve iz zmago nad fašizmom.

Trnovska mladina se bo srečala že zvečer pred krajevnim praznikom. Zakurili bodo kresove. Ob 7. uri zjutraj 26. 5. bo nastop športnih tekmovalcev. Ob 10. uri se bo vodstvo KS in DPO zbralo na slavnostni seji sveta KS, ob 10.30 bodo na sadravnem domu odkrili spominsko ploščo posvečeno padlim vezistom in članom telefonske centralne zvez 9. korpusa NOV. Ob 11. uri se bo začelo slavnostno zborovanje, na katerem bo spregovoril Aleksander Zupanc-Aco, prvi komandant ADK. V slavnostnem delu programa bodo nastopili mešani pevski zbori Topničar in učenci osnovne šole Trnovo. Priznanja bodo podelili najbolj prizadevnim artilercem, ki so pomagali pri zbiranju gradiva za pisanje zgodovine enote. Nato bodo podelili 12 posebnih priznanj KS. Po slovesnem delu bo tovariško srečanje borcev, krajanov in mladine, v prostorih osnovne šole pa bodo delili plakete in spominske značke, ki jih bodo dobili vsi pripadniki artilerije. Tedaj bo možno kupiti monografijo ADK, ki je ravno izšla, in sicer po nižji ceni kot bo kasneje v prodaji. Prihod udeležencev v Trnovo bo po želji in možnosti posameznika: z vlaki, avtobusi in osebnimi vozili do Nove Gorice. Iz Nove Gorice do Trnovega in nazaj bo organiziran brezplačen avtobusni prevoz. Tako bodo avtobusi ob 8.20 odpeljali z železniške postaje in s kratkim postankom pri stavbi občinske skupščine nadaljevali pot v Trnovo. Popoldan bo odhod avtobusov iz Trnovega v Novo Gorico ob 14.30.

Gostoljubni Trnovčani bodo tudi 26. 5. v ljudno sprejeli borce in vse, ki se bodo udeležili krajevnega praznika, gostinstvo pa bo poskrbelo za dobre domače jedi in pijačo.

Predsednik skupnosti ADK
Emil Volk-Skrjanc

Zahvala

Dne 26. 4. 1985 smo na naši osnovni šoli praznovali dan osvoboditve in 40-letnico zmage nad fašizmom. Organizirali smo tudi srečanje naših borcev, ki so se v velikem številu udeležili naše proslave.

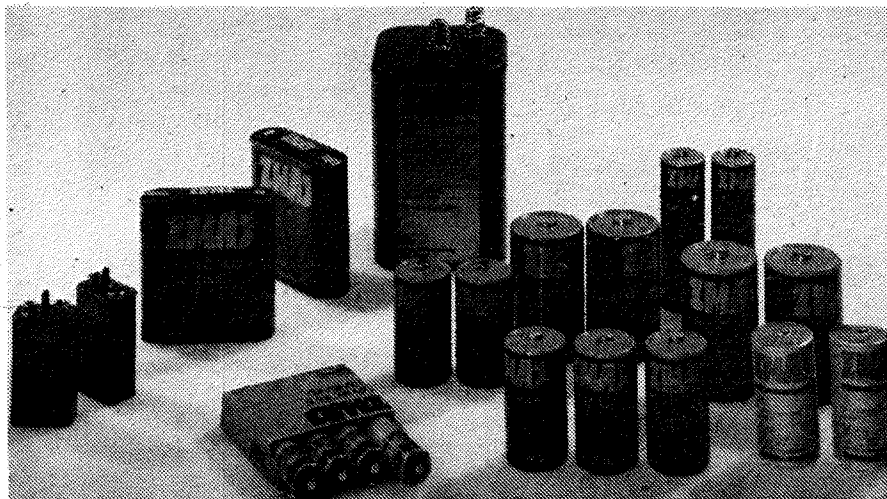
Da je ta proslava tako lepo uspela, se moramo zahvaliti našemu učiteljskemu kolektivu, ki nam je z učenci pripravil tako pester program. Iskrena hvala tudi našemu pevskeму zboru, ki nam je na proslavi zapel nekaj partizanskih pesmi in s tem še bolj popestril našo proslavo. Zahvaljujemo se tudi tov. Jakobu Lorenci za zanimivo pripovedovanje o 3-letnem izseljeništvu v nemškem taborišču Mauthausen. Še enkrat iskrena hvala vsem, ki ste nas počastili in nam pripravili tako veselo srečanje.

Odbor ZZB Laporje

Reševalcem nagradne križanke

Na razpis nagradne križanke Krka Novo mesto smo prejeli veliko pravih rešitev. Zreba pa je odločil, da prejmejo Mitološki slovarček Zlata Rojč, Iršičeva 6, Celje, Stefan Langus, Partizanska 18, Skofja Loka in Vika Logar, JLA 6, Kranj.

Pravilna rešitev križanke: Krka, Hass, Novo mesto, Ivo, Arpad, km, net, ibis, boa, ravnik, žanj, Leo, mirta, čaji, Noel, it, ta, enota, rja, košek, Gorjanka, Inari, Andres, ibm, Ria, gd, klor, mn, aa, oho, kup, odvetnik, okno, Traviata, propolis, zet, roč, lov, Nora, og, ser, Egan, gloxigor, Eli, aar, nasa in ld.

ZMAJ

Iskra – industrija baterij Zmaj

61000 Ljubljana, Stegne 23

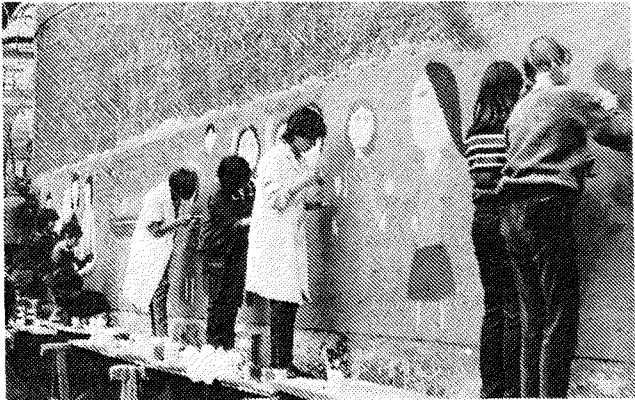
Tel.: (061) 571-511, telex 31178 YU Zmaj Lj

Dvajseti Zbor pionirjev Jugoslavije v Ljubljani

Štirideset let svobode – mladost, svoboda, mir

Petkovo popoldne 10. maja je spremenilo Ljubljano v pravo pionirsko mesto. Zbor pionirjev, Jugoslavije letos jubilejni dvajseti, je zasijal kakor pomladni žarek; povsod mlado brstenje, kipenje, ustvarjanje, živahna izrazna govorica plesa in glasbe, pionirska iznajdljivost, res zaslužna gesla, pod katerim je potekal letošnji zbor: 40 LET SVOBODE – MLADOST, SVOBODA, MIR.

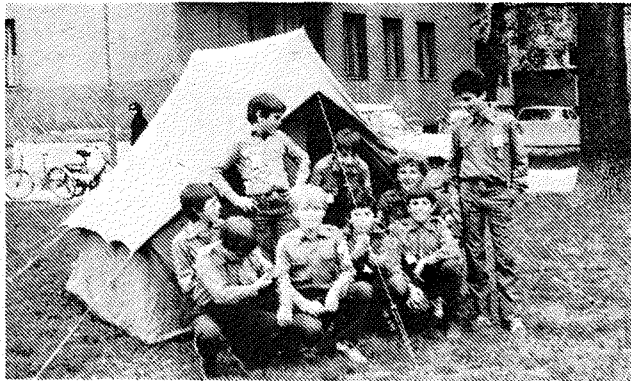

V Leninovem parku smo se ustavili ob mladih slikarjih. Nataša Erjavec in Mojca Piškurič iz osnovne šole Ljubo Šercer na lgu sta se skupaj lotili z barvami in čopičem prikazati letošnjo štafeto mladosti. Pravita, da je ideja prišla kar sama od sebe.

Z Viča so prikorakali lutkarji in s svojimi lutkami pritegnili pozornost vseh navzočih.

Prišli so pionirji z vseh koncev Slovenije, iz glavnih mest republik in pokrajin Jugoslavije in s pobratene Reke, otroci iz zamejstva in otroci naših zdomcev, pridružili so se jim ljubljanski vrstniki, njihovi gostitelji in vsi skupaj so se zliili v eno samo veliko pionirsko družino. Na šestnajstih mestih v središču Ljubljane so prikazali svoje dejavnosti, se tam srečevali, med seboj spoznavali, tkali prijateljske vezi in

Pred šotorom so taborili taborniki iz občine Slovenske Konjice – iz OŠ Dušana Jereba, OŠ Borisa Vinterja in OŠ Edvarda Kardelja. Povedali so, da imajo v Konjicah svoj taborniški dom, da se večkrat sestajajo, preizkušajo svoje sposobnosti in spretnosti pozimi in poleti; v lokostrelstvu, signalizaciji, vzlanju, premagovanju ovir, kurjenju kresov, postavljanju-platnenih streh in drugem.

vsem, ki so se pri njih ustavili, so bili pripravljeni dati pojasnila s prijazno besedo in pionirsko oliko. Ničkoliko folklornih skupin je nastopilo, štiri gasilske skupine, zmajarji, raketarji, na svoj račun so prišli svobodni ustvarjalci, slikarji, kiparji, šahisti, lutkarji, godbeni-

ki pa zadružniki in še in še.

Pravzaprav je bilo pri stojnicah najbolj gosto. Postavilo jih je 17 pionirskih zadrug na Trgu osvoboditve.

Po dveh urah prikazov svojih spretnosti in sposobnosti so se pionirji zgrnili na osrednji prireditvi na Trgu revolucije. Slavnostna govorica Mira Svetina, članica sveta federacije, je posebej opozorila na pomen letošnjega zbora pionirjev, ki hkrati z vsemi delovnimi ljudmi praznuje 40-letnico osvoboditve in zmage nad fašizmom.

Na zboru je strnilo svojo pot tudi vseh pet prog letošnje kurirčkove torbice. Raporte zadnjih nosilcev in torbice je sprejela podpredsednica RK SZDL Slovenije Božena Ostrovršnik.

Pred nami je še mnogo cest, pred nami je še mnogo sonca... so ob glasbeni spremljavi in izraznem plesu recitali pionirji iz Laškega.

Kamniška godba je pred Namo vžgala nekaj krpkih

Mlade klekljarice so prišle iz osnovne šole Padlih prvorbocev Ziri. Marljive so in vztrajne. Tudi med pogovorom so njihove spretnosti sukalale niti in zabadale bučike. Njihova mentorica Marica Albreht vodi v šoli krožek, za katerega se zanima 90 do 100 otrok. Pravi, da jim nobena jutranja ura pred poukom ni prezgodnja, da ne bi prišli h krožku.

Razne folklorne skupine so z narodnimi nošami obarvale Zbor pionirjev Jugoslavije

Predsedstvu republiške konference socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije

Tudi letos si pionirji s ponosom, iz roke v roko podajajo kurirčkovo torbico. Z njo bogatimo venec prijateljstva in bratstva z vsemi pionirji naše domovine, z vsemi otroki sveta.

Z njo nosimo veselje in smeh in tisoč želja. Največja želja nam je, da bi bila naša domovina vedno svobodna, da bi bili svobodni vsi narodi sveta.

Svoboda, čudovita beseda iz sedmih črk, glasov. Čudovit pojem za vseh sedem celin. Je dragocen zaklad, ki se ga ne da izkopati iz zemlje. Zanj se je treba bojevati. In zanj so se bojevali naši dedki in babice, patizanke in partizani. Pred štiridesetimi leti so nam izbojevali zmago nad fašizmom in svobodo. Štirideset let se lahko pionirji v svobodni domovini učimo, igramo in delamo.

Tako kot pri nas pa ni povsod po svetu. Koliko vojn, strahu in koliko otrok je brez hrane. Zakaj so v svetu vojne? Če ne bi bilo vojne, bi bilo vse drugače, cvetje bi

hitreje raslo, ptice bi lepše prepevale.

Kdo ne vidi milijonov lačnih otrok širom po svetu, njihovih obupanih oči in stegujočih rok? Zakaj denarja, ki ga v svetu porabijo za oborožitev, ne namenimo raje tem otrokom? Tega ne vemo. Ostaja le vprašujoč in obtožujoč: zakaj?

Voditelji, znanstveniki, vojaki vsega sveta! Kot otroci ste videli vojno. Ostali ste živi. Bomo ostali tudi mi?

Mi smo proti orožju – proti vojnami! Ali res ne bo več časa, da odrastemo? Pionirji si želimo in pravico imamo živeti in ustvarjati lepši jutri. Pripravljeni smo pridobiti naše socialistične revolucije ohraniti in jih razvijati z delom in še boljšim učenjem.

Pozdravljamo vas: »ZA DOMOVINO S TITOM – NAPREJ!«

Pionirji Socialistične republike Slovenije leta 1985

1. Tudi pionirska pošta, s pravim pionirskim žigom, je delala v poštnem avtomobilu. Prodajali so kartice, znamke in odpošljali pošto, ki so jo pionirji pošiljali od tod svojim znancem in prijateljem.

2. Kurirčkova torbica je od treh popoldne enotno potovala po Ljubljani. Pripravili so kar 25 javk. Seveda se pionirji kurirji niso poznali med seboj, in so si morali le z ustreznimi gesli poiskati pravo vozo. Pa tudi pasti na poti iz Bežigrada, Šiške, Most, z Viča in iz Centra proti središču mesta ni manjkalo. Pionirji so se spretno izognili in kurirčkovo pošto srečno prinesli na cilj. Izročili so jo predsednici RK SZDL Slovenije Boženi Ostrovršnik.

3. Iz gline je mogoče narediti prave umetnine.

Stran pripravila Živa Drole

Mitja Ribičič

Veličina zmage naprednega človeštva nad fašizmom

(Nadaljevanje s prve strani)

Ko smo slovenski partizani skupaj in znotraj enot JLA pred štiridesetimi leti osvobodili celotno slovensko narodnostno ozemlje, smo na bojiščih uresničili to, kar nam pozneje ni uspelo doseči v političnem boju za mednarodno priznanje novih meja. Priključili smo velik del Primorske in Istro, umakniti pa smo se morali zaradi pritiska velikih sil s Koroške, Trsta in Gorice. »Tega nismo storili zato,« je dejal Kardelj, »ker bi bili zadovoljni s tako razmejitvijo, ali zato, ker je bila na drugi strani pravica močnejšega, temveč predvsem zato, ker smo verjeli in tudi danes verjameмо, da bo Evropa v drugi polovici dvajsetega stoletja bogatejša za spoznanje, da je potrebno prenehati s spreminjanjem meja, pač pa začeti z njihovim ukinjanjem in ustvarjanjem pogojev za svobodno gibanje ljudi, ne glede na njihovo narodno in državno pripadnost.«

Z Italijo smo podpisali osimske dokumente, ki so odprli novo poglavje za odnose med našimi narodi in italijanskim ljudstvom. Upamo, da bo kmalu odstranjena še zadnja, a pomembna hipoteka preživele zgodovine – globalna zaščita slovenske narodnostne skupnosti na celotnem slovenskem ozemlju skupaj z Benečijo. Prav te dni pa poteka trideset let, odkar je bila podpisana avstrijska Državna pogodba, ki jo je slovenska narodnost na Koroškem in Štajerskem sprejela z upanjem, da bo to temeljna listina za nove odnose med narodi in ljudmi nemško in slovensko govorečih. Koroško ljudstvo se je potrdilo z lastnim bojem. Vorančevi samorastniki so se zgrabili z življenjem, da bi si združeni izbojevali enakovrednost in svoje pravice. Ob Poljani, ob dnevi zmage vedno pokažemo na številna partizanska grobišča na slovenskem Koroškem na obeh straneh državne meje, v zilijski, podjurski in drugih dolinah, na tej in oni strani Drave, ob obronkih razsežnega zelenega hrbta Pohorja, pod ostrimi robovi Stola, Košute in drugih vrhov od Raduhe in Smrekovca, okrog že 1944. leta osvobojene Logarske doline – »solčavske republike«. Jeseni 1944. leta so štele enote Koroške grupe odredov že več kot 700 partizanov, tisoč in sedemdeset Korošcev je padlo v partizanskih bojih, 710 je bilo ranjenih in 317 ujetih. Te so ubijali v gestapovskih mučilnicah in njihove družine pošiljali v taborišča smrti. Slovensko ljudstvo na Koroškem je potrjevalo svojo bitnost s svojo krvjo, življenji in žrtvovanjem.

In še na nekaj vedno opozorimo na praznik zmage. Na pomen odprtosti jugoslovanskega političnega sistema z najbolj povezujočimi mejami med deželami z različnim družbenim sistemom. Za to odprtost smo se zavzemali na helsinški evropski konferenci pred desetimi leti. Zavzemali smo se za premagovanje blokofske razcepljenosti, za svobodno kroženje ljudi dobre volje, za izmenjavo dobrin in blaga, za tehnološko in znanstveno sodelovanje, za prepletanje kultur, ki naj plemenitijo, za svobodne stike manjšin z maticami, za pretok idej, ki služijo napredku in miru, za sožitje in ljudsko prostost, za skupen boj proti ekološki nevarnosti, ki grozi narodom ne glede na mejne črte in administrativne ovire med državami.

Letošnje proslave devetega maja so v Evropi in v svetu zaradi jubileja posebej slavnostne, vendar one z govori, poudarki, načinom praznovanja in vabljenimi gosti pokažejo tudi veliko blokofsko razcepljenost sodobnega sveta. Nakopičena nasprotja in sedanji blokovski interesi velikih sil so prekrili pravo vsebino in veličino zmage naprednega človeštva proti fašizmu, temu raku človeške družbe. Sprašujemo se, ali bosta mogočna gospodarja obeh blokov našla v sebi moč, da bi se prebila skozi te ideološke, politične in vojaške usedline hladne vojne. Jugoslovani smo ostali zvesti osnovnemu izročilu dneva zmage, iz katerega so se rodili Listina Organizacije združenih narodov in mnogi drugi dokumenti za sožitje narodov in ljudi v vse bolj povezujočem svetu. Če je takrat v času najtežje preizkušnje tako zavzet protikomunist, kot je bil W. Churchill, ustvaril sodelovanje s tako radikalnim dogmatikom, kakršen je bil Stalin, potem resnično ni razloga, da ne bi mogli v času današnje preizkušnje sestiti skupaj sedanji voditelji ZDA in Sovjetske zveze. Usoda človeštva ne more biti več odvisna samo od dobre volje in politike dveh velikih. Politična karta sveta se je spremenila v teh štiridesetih letih, nastalo je tudi največje politično in socialno gibanje v človeški zgodovini – neuvrščenost. V OZN so se neuvrščeni zavzeli za načelo nacionalne neodvisnosti in samoodločbe, za pravico vsakega ljudstva po politični suverenosti in svobodnem gospodarskem napredku. Uveljavitev tega načela je pripeljala do zmagovitega emancipacijskega gibanja ljudstev na vseh kontinentih, do svetovnega poraza kolonialnega sistema, do trikratnega povečanja števila članic Združenih narodov. Hkrati s tem političnim gibanjem pa se je razmahnila znanstvena in tehnološka revolucija, ki je pred vse človeštvo izpostavila novo dilemo – mir ali uničenje, gospodarski napredek ali ekološko smrt.

Poljano letos proslavljamo še posebej slavnostno. Ne samo zaradi jubilejne številke. Tudi zato, ker naši ljudje čutijo, da morajo naglas ponoviti nekatera zgodovinska dejstva – zaradi spravaških teženj, ki jim je ob jubileju dal nov zamah predsednik ZDA z obiskom nacističnih grobišč, zaradi novega nacizma in fašizma, zaradi porasta protikomunizma in blokofskega obračunavanja pa tudi zaradi znanih notranjepolitičnih gospodarskih in drugih težav, pojavov nacionalizma in iredente na Kosovu. Kakor da se vrača vse tisto mračno, kar smo pred 4 desetletji uspeli s silo osvobodilnega boja in revolucije pregnati z Balkana. Zato se bomo letos zbrali na Poljani vsi nekdanji štajerski in koroški borci. Zato smo na vojaški paradi v Beogradu po desetih letih spet pokazali veliko moč naše vojske, ki nam krepi samozavest. Zato so naše množične proslave v vseh pred 40 leti osvobojenih krajih in mestih še posebej slovesne in zanosne. Zato je bil Trg revolucije v osvobojeni Ljubljani napolnjen kot še nikoli doslej. Naš mladi rod se zaveda pridobitev, doseženih v oboroženem boju naše revolucije ter v 35-letnem razvoju socialističnega samoupravljanja. Peto leto po smrti Tita, šesto leto po smrti Kardelja je socialistična perspektiva Jugoslavije postala zavest in prepričanje milijonskih množic, ki so tako v času NOB pripravljene in sposobne premagati najtežje ovire.

Utrinki s parade

Vozila za protiklepni boj

Strumni ženski paradni korak

Diverzantska podmornica

Poveljstvo Ljubljanskega armadnega območja je ob obletnici osvoboditve pripravilo v nekaterih večjih slovenskih krajih tako imenovane tehnične zборе obožitve in opreme enot JLA. Kakšno je bilo zanimanje delovnih ljudi in občanov, pove že podatek, da si je razstavo v Ljubljani ogledalo več kot 130 tisoč ljudi. (Foto: B. K.)

tv-15 naš
TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika: MILENKO STRAŠEK – reportaža: BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija: Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelek: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 700 din, posamezna številka v prosti prodaji 20 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvajalca – Korektura in tisk: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35